

AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA GDAŃSKICH SENIORÓW

A. BUCZYŃSKA, P. BUCZYŃSKI

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

**Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych
na lata 2012-2013**

Raport z realizacji badania ilościowego w ramach projektu „Gdański model wolontariatu seniorów – krok I” dofinansowany w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Osób Starszych na lata 2012-2013.

Gdańsk, 2013

REGIONALNE
CENTRUM
WOLONTARIATU
W GDAŃSKU

Prezydent
Miasta Gdańska
PAWEŁ ADAMOWICZ

Spis treści

1. WSTĘP.....	3
2. METODOLOGIA PRZEPROWADZONYCH BADAŃ.....	4
2.1. Cel i problematyka badania.....	4
2.2. Metoda badań i dobór próby.....	7
2.3. Charakterystyka respondenta.....	8
3. CZAS WOLNY I RELACJE Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM.....	12
4. AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA GDAŃSKICH SENIORÓW.....	26
4.1. GDAŃSKI SENIOR – KONSUMENT.....	28
4.2. GDAŃSKI SENIOR – UCZESTNIK.....	38
4.3. GDAŃSKI SENIOR – KREATOR.....	45
4.3.1. Zrezygowany senior.....	49
4.3.2. Wycofany senior.....	54
4.3.3. Aktywny senior.....	62
4.3.4. Senior obiecujący.....	68
4.3.5. Bierny senior.....	73
4.4. GDAŃSKI SENIOR – WOLONTARIUSZ.....	74
4.4.1. Senior zrezygowany.....	80
4.4.2. Senior wycofany.....	86
4.4.3. Senior aktywny.....	92
4.4.4. Senior obiecujący.....	97
4.4.5. Senior bierny.....	101
4.5. INDEKS AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ.....	102
5. WNIOSKI.....	113

1. WSTĘP

Zrealizowane badanie jest efektem prowadzonego projektu „Gdański model wolontariatu seniorów – krok I”, który miał na celu wypracowanie modelowych zasad współpracy i metod pobudzania do aktywności prospołecznej osób w wieku 60 lat i więcej.

Realizatorem badania jak i całego projektu jest Regionalne Centrum Wolontariatu w Gdańsku. Stowarzyszenie to działa od 2001 roku i pełni rolę miejskiego centrum wolontariatu. W ramach podejmowanych działań dąży do zaktywizowania prospołecznego jak najszerszego grona mieszkańców Gdańska. Jedną z grup są seniorzy, którzy stanowią najmniejszy odsetek wolontariuszy. W tym też celu postanowiono przeprowadzić kompleksową diagnozę stanu jak i chęci podjęcia aktywności prospołecznej wśród gdańskich seniorów oraz na jej podstawie zaplanować modelowe działania dwoma metodami:

Pierwszą metodą było angażowanie seniorów w aktywność wolontariacką. Senior wolontariusz to osoba, która działa na rzecz organizacji pozarządowych (ngo) lub instytucji publicznych w sposób świadomy, bezpłatny i dobrowolny, a jego działania reguluje Ustawa o działalności Pożytku Publicznego i o Wolontariacie. Działanie wolontariackie to działanie o cechach formalnych, regulowane przez ustawę, która zakłada m.in. obowiązek zawierania porozumień wolontariackich czy ubezpieczenie wolontariuszy od Następstw Nieszczęśliwych Wypadków.

Drugą metodą było wypracowanie Gdańskiego Funduszu Inicjatyw Senioralnych wykorzystującego nieformalne zaangażowanie osób w wieku 60 lat i więcej. W publikacji seniorów będących liderami inicjatyw czy ich współtwórcami nazwano kreatorami. Senior kreator to nikt inny jak osoba, która aktualnie lub w ciągu całego swojego życia tworzyła czy współtworzyła w sposób bezpłatny wydarzenia, inicjatywy na rzecz innych, ktoś, kto w sposób nieformalny, sam lub przy współpracy z innymi robił, robi coś na rzecz innych. Ta forma w ujęciu teoretycznym różni się od zaangażowania wolontariackiego tym, że wolontariat umocowany jest przy danej organizacji czy instytucji, co nadaje mu formalny wymiar. Natomiast tak zwane oddolne inicjatywy – zainicjowane przez badanych seniorów przy współpracy z innymi, czasem także i organizacjami czy instytucjami mają wymiar mniej formalny.

Zrealizowane badania ma charakter naukowy jak i praktyczny, a opracowane wyniki i ich rekomendacje stanowią dobrą podstawę do podejmowania działań ku aktywności społecznej seniorów.

2. METODOLOGIA PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

2.1. Cel i problematyka badania

Głównym celem prowadzonego badania było określenie poziomu aktywności społecznej seniorów którzy ukończyli 60 rok życia i zamieszkują w Gdańsku. Czynności badawcze zlecone zostały przez Regionalne Centrum Wolontariatu w Gdańsku, w ramach projektu pt. „Gdański model wolontariatu seniorów – krok I” dofinansowanego z Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013. Główny cel badawczy określają następujące pytania badawcze:

- a. Czy gdańscy seniorzy są aktywni społecznie?
- b. W jaki sposób manifestuje się ich aktywność?
- c. Jakie kroki należy podjąć, aby zwiększyć zaangażowanie społeczne seniorów?

W ogólnym wymiarze prowadzone czynności badawcze miały charakter badania z pogranicza socjologii stosowanej i jako takie odpowiada na szereg pytań natury praktycznej, będących wskazówką do podjęcia rzeczywistych zmian w środowisku gdańskich seniorów. Z drugiej jednak strony mają wymiar naukowy – dają szeroki ogląd na stan i rodzaj aktywności społecznej seniorów w Gdańsku.

Opisane cele w procesie operacjonalizacji przełożone zostały na pytania kwestionariuszowe, umieszczone w poszczególnych obszarach ankiety. Sam kwestionariusz podzielony został na następujące obszary:

1. Obszar dotyczący stylu życia seniorów i ich relacji z najbliższym otoczeniem.
Zawierają się w nim pytania dotyczące czasu wolnego seniorów, relacji seniorów z rodziną, sąsiadami i rówieśnikami.
2. Obszar weryfikujący ogólne nastawienie na działania prospołeczne oraz wiedzę na temat organizacji pozarządowych i instytucji publicznych. Istotnym z punktu widzenia badania jest określenie ogólnego nastawienia gdańskich seniorów do innych ludzi i tego czy własny interes zawsze przeważa nad interesem innych.

Kolejne obszary dotyczyły różnych aspektów aktywności społecznej seniorów, które podzielono na aktywność polegającą na uczestnictwie oraz aktywność polegającą na

tworzeniu lub współtworzeniu inicjatyw społecznych lub na zaangażowaniu wolontariackim. I tak wyodrębniono:

3. Obszar dotyczący uczestnictwa seniorów w jednorazowych wydarzeniach takich jak: festyny, akcje, projekty społeczne, wydarzenia kulturalne, wydarzenia sportowe, uroczystości. Respondent był traktowany jako odbiorca tych aktywności. Nacisk położono przede wszystkim na wydarzenia incydentalne o charakterze lokalnym.
4. Obszar dotyczący uczestnictwa seniorów w działaniach o dłuższym horyzoncie czasowym tj. kursy, szkolenia, wyjazdy dla seniorów. Działania te różnią się przede wszystkim długością zaangażowania, ale także wymagają bardziej aktywnej postawy.
5. Obszar badający doświadczenia seniorów w bezpłatnym tworzeniu wydarzeń, inicjatyw, akcji o charakterze społecznym (dzielony na 5 części). Obszar ten dotyczy podejmowania oddolnych działań na rzecz społeczności lokalnej. Działanie to postrzegane jest jako nieformalne, nie wymagające zaangażowania organizacji pozarządowych czy instytucji, wynika z realnych potrzeb ludzi. Charakter tego obszaru wyklucza działania indywidualne takie jak wzajemna pomoc sąsiedzka. Obszar ten podzielony został na pięć części skierowanych do różnych respondentów. Pierwsze pytanie z tego obszaru miało charakter filtrujący dzieląc seniorów na kategorie:
 1. *Senior zrezygnowany* – to osoba, która kiedyś tworzyła oddolne inicjatywy, ale nie kontynuuje tego aktualnie i także nie chce podejmować takiej aktywności.
 2. *Senior wycofany* – to osoba, która kiedyś była inicjatorem oddolnych inicjatyw, aktualnie zaprzestała, jednak nie wyklucza podjąć po raz kolejny takiej aktywności.
 3. *Senior aktywny* – to osoby, które w trakcie realizacji badania deklarowały podejmowanie i organizację oddolnych inicjatyw.
 4. *Senior obiecujący* – to seniorzy, którzy nigdy nie tworzyli oddolnych inicjatyw, jednak nie wykluczają podjęcia takiej aktywności.
 5. *Senior bierny* – ta grupa seniorów, to osoby, które nigdy nie tworzyły oddolnych inicjatyw i wyrażają niechęć do podjęcia takiej aktywności w przyszłości.

W ten sposób zadawano bardziej szczegółowe pytania skierowane do poszczególnych grup respondentów, które są istotne z punktu widzenia rekomendacyjnej funkcji całego raportu.

6. Obszar dotyczący aktywności wolontariackiej seniorów na rzecz stowarzyszeń bądź instytucji (dzielony na 5 części). W tym miejscu pochyłono się nad wolontariacką aktywnością gdańskich seniorów. Obszar ten wydzielony został w sposób świadomy, aby uwzględnić faktyczne zaangażowanie wolontariackie, zgodne z definicją. W tym celu na początku zapytano wszystkich respondentów: *Czy kiedykolwiek w swoim życiu był Pan/i wolontariuszem/szką?* Mając jednak na uwadze fakt, że wolontariat w świadomości ludzi, nie tylko seniorów funkcjonuje w bardzo stereotypowym ujęciu zadano kolejne pytanie, w którym zawiera się prawidłowa definicja wolontariatu: *Czy kiedykolwiek w swoim życiu działał Pan/i dobrowolnie, bezpłatnie na rzecz instytucji publicznych, fundacji lub stowarzyszeń – nie dotyczy to – kościoła, związków zawodowych lub po prostu działania na rzecz sąsiadów, innych ludzi.*

Dzięki temu zabiegowi możemy powiedzieć, że złożone deklaracje respondentów odpowiadają faktycznej aktywności wolontariackiej gdańskich seniorów. Wspomniane pytanie dzieliło po raz kolejny dzieliło respondentów na 5 grup:

1. *Senior zrezygnowany* – to osoba, która kiedyś była wolontariuszem, ale już nie jest i nie chce podejmować takiej aktywności w przyszłości.
 2. *Senior wycofany* – to osoba, która kiedyś była wolontariuszem, aktualnie zaprzestała, jednak nie wyklucza podjąć po raz kolejny takiej aktywności.
 3. *Senior aktywny* – to osoby, które w trakcie realizacji badania były wolontariuszami.
 4. *Senior obiecujący* – to seniorzy, którzy nigdy nie byli wolontariuszami, jednak nie wykluczają podjęcia takiej aktywności.
 5. *Senior bierny* – ta grupa seniorów, to osoby, które nigdy nie były wolontariuszami i wyrażają niechęć do podjęcia takiej aktywności w przyszłości.
7. Indeks aktywności społecznej seniorów był ostatnim z uwzględnionych obszarów aktywności społecznej seniorów. Zawiera on w sobie różnorodne formy aktywności społecznej począwszy od uczestnictwa w wyborach, członkostwa w klubach seniora, po udzielanie pomocy sąsiedzkiej. Indeks ten skupia w sobie nieuwzględnione wcześniej formy aktywności społecznej seniorów.

2.2. Metoda badań i dobór próby

Badanie aktywności społecznej seniorów było reprezentatywnym badaniem ilościowym przeprowadzonym w czerwcu 2013 roku na próbie 700 respondentów będących mieszkańcami Gdańska w wieku 60 lat i więcej. Ze względu na specyfikę badanej społeczności i ich ograniczenia zdrowotne postanowiono zastosować metodę wywiadu kwestionariuszowego. Polega ona na tym, że ankieter nie zostawia ankiety do samodzielnego wypełnienia, a wypełnia ją wspólnie z respondentem. Ankieter literalnie odczytuje pytania z kwestionariusza i zaznacza odpowiedzi. Badanie przeprowadzane było przez profesjonalnych ankieterów, aby wykluczyć przekłamanie otrzymanych wyników. Ponadto każdy ankieter przed przeprowadzeniem badania przeszedł szkolenie ankierskie, wyposażony został w instrukcję do badania, karty respondenta oraz karty kontrolne badania. Kwestionariusz wywiadu składał się z 150 pytań oraz metryczki. Istotnym jest jednak, że tak duża ilość pytań wynika z faktu, że w kwestionariuszy znajdowały się dwukrotnie pytania dzielące kwestionariusz na poszczególne części. Średnia długość przeprowadzanego wywiadu kwestionariuszowego trwała 50 minut. Badanie przeprowadzone zostało w oparciu o próbę losowo – kwotową. Obszar miasta Gdańska podzielono na dzielnice zgodnie z funkcjonującym podziałem administracyjnym. Na podstawie dokumentu udostępnionego przez Wydział Polityki Gospodarczej Urzędu Miasta Gdańska: „*Ludność wg dzielnic 2005-2012*” wyliczono proporcjonalnie do próby badawczej ilość seniorów (60 lat i więcej), które należy przebadać w danej dzielnicy. Następnie przygotowano spis ulic przynależących do danych dzielnic, które otrzymał ankieter. Dobór losowy ulic leżał po stronie ankietera – zastosowano metodę random route walking. Metoda ta polega na tym, że ankieter sam losuje mieszkania/domy, gdzie ma przeprowadzić ankietę stosując w tym celu losowy algorytm doboru mieszkań (i domów). Algorytm losowego doboru polega na tym, że ankieter obiera punkt startowy w danej dzielnicy i rozpoczyna losowy spacer (random route) i losuje mieszkania/domy, w których będzie poszukiwał respondentów do badania. W instrukcji ankieter został poinformowany o tym jaką ilość ankiet może przeprowadzić na jednej ulicy ze względu na typ zabudowy. Z badania wykluczono takie miejsca jak domy spokojnej starości, szpitale itd. ze względu na specyfikę sytuacji życiowej tych osób. W tym celu należałoby przeprowadzić odrębne badanie.

Wszystkie ważne kwestionariusze wprowadzone i zanalizowane zostały w programie SPSS. Narzędzie to jest jednym z najbardziej rozpowszechnionych programów do analizy danych statystycznej w naukach społecznych. Zakodowane wyniki poddawane były testom

statystycznym mającym na celu wskazanie zarówno skali aktywności społecznej gdańskich seniorów, ale także występujących zależności i różnic ze względu na poszczególne zmienne. W analizie zastosowano testy takie jak: Chi2, współczynnik korelacji r-Spearmana, test ANOVA.

2.3. Charakterystyka respondenta

Dokonując ogólnej charakterystyki społeczno-demograficznej przebadanej populacji opierać będziemy się na opisie zmiennych „metryczkowych”, które zawarte zostały w ostatniej części kwestionariusza. W tym miejscu przypomnieć należy o tym, że przebadana populacja dobrana została w sposób reprezentatywny, co pozwala nam powiedzieć, że otrzymane wyniki dotycząc całej populacji gdańskich seniorów w wieku 60 lat i więcej.

- W badaniu wzięło udział 700 osób, zamieszkujących w Gdańsku, z czego 58,9% stanowiły kobiety, a 41,1% mężczyźni.
- Pod względem wykształcenia przebadana grupa mieszkańców Gdańska to najczęściej osoby z wykształceniem zawodowym (38,4%) oraz średnim ogólnokształcącym (37,9%). Najmniejsza ilość przebadanych osób posiada wykształcenie wyższe (12,1%) i wykształcenie podstawowe (11,3%).
- Przeważająca liczba gdańskich seniorów mieszka w mieszkaniu własnościowym (83%). Tylko 7,6% zajmuje mieszkania komunalne, 5,4% mieszka w domach jednorodzinnych. Najrzadszą formą zamieszkania jest zamieszkiwanie u rodziny (1,1%) oraz w mieszkaniu wynajmowanym (0,9%).
- 61,3% seniorów mieszka z mężem/ żoną, partnerem lub partnerką, a co czwarty senior zamieszkuje samotnie (24,7%). 11,8% seniorów zamieszkuje ze swoimi dziećmi, a 2,1% zadeklarowało zamieszkiwanie z innymi osobami (ze znajomymi, w domu spokojnej starości itp.)¹
- Wśród przebadanych gdańskich seniorów 47,1% posiada dwójkę dzieci, 25,3% jedno dziecko, a 16,1% trójkę dzieci.
- Zdecydowana większość seniorów może liczyć na pomoc ze strony swoich dzieci (83,8% odpowiedzi zdecydowanie tak i raczej tak). Grupa seniorów, która na taką pomoc nie może liczyć to co dwudziesty senior (4,8%).

¹ W badanej grupie nie ma osób, które zamieszkują domy spokojnej starości. Takie jednostkowe wskazania wynikają z tymczasowego pobytu np. u rodziny, gdzie zastano badanego/badaną

- W subiektywnej ocenie seniorzy oceniali swoją sytuację materialną. 42% populacji seniorów twierdzi, że starcza im na podstawowe potrzeby, czasami na "zachcianki", a 40,3%, że wystarcza im wyłącznie na podstawowe potrzeby. U 9,1% pieniędzy nie wystarcza nawet na podstawowe potrzeby, a 7% deklaruje, że pieniędzy wystarcza także na ich oszczędzanie.
- W przebadanej grupie dominują osoby wierzące (85,4% w tym 9,3% głęboko wierzące). 6% stanowią osoby mające obojętny stosunek do wiary, a 2,1% to osoby niewierzące.
- Analizując stan zdrowotny 42,4% gdańskich seniorów twierdzi, że czują się różnie, w zależności od dnia. Co trzeci przebadany senior (32,9%) deklaruje, że czuje drobne dolegliwości, jak to w tym wieku. 13,3% deklaruje, że zazwyczaj czują się źle i brak im sił, a 4,4% stanowią osoby praktycznie nie wychodzące z domu.
- Przeciętny wiek przebadanych osób wynosił 70,7 lat.
- Przeciętny staż seniorski (okres przebywania na emeryturze) przebadanych osób wynosił 13,1 lat.
- Analizując korzystanie ze wsparcia przez przebadanych seniorów 54,3% deklaruje, że nie korzysta z żadnego wsparcia. 43,9% badanych korzysta ze wsparcia rodziny, a prawie co piąty senior otrzymuje wsparcie sąsiedzkie (19,1%). Z bardziej zorganizowanego wsparcia takiego jak wsparcie Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie korzysta 0,9% przebadanych, z pomocy organizacji społecznych 0,6% oraz 0,1% deklaruje korzystanie ze wsparcia dziennych/całodobowych domów pomocy społecznej.
- Z przebadanych seniorów 86,4% stanowią osoby, które przed pójściem na emeryturę były aktywne zawodowo.
- W analizie doświadczeń w działaniach związków zawodowych tej grupy 63,6% przebadanych seniorów nie działała w związkach. Łącznie 34,3% przebadanych seniorów działało aktywnie w związkach zawodowych z czego 4,4% było w ich władzach.

Na potrzeby badania ze względu na dobór losowo-kwotowy próby, dobierano badanych proporcjonalnie do dzielnic. Poniższa tabela ilustruje ilość przebadanych w danych dzielnicach Gdańska, z podziałem na płeć.

Tabela nr 1. Próba badawcza z podziałem na dzielnice

DOBÓR PROBY Z PODZIAŁEM NA DZIELNICE N=700			
Nazwa dzielnicy	Kobiety 60 lat i więcej	Mężczyźni 60 lat i więcej	Razem 60 lat i więcej
Aniołki	3	3	6
Brętowo	7	5	12
Brzeżno	14	9	23
Chełm	28	24	52
Jasień	3	3	6
Kokoszki	4	3	7
Matarnia	3	3	5
Młyniska	4	2	6
Nowy Port	10	8	18
Oliwa	20	13	33
Orunia-Św. Wojciech-Lipce	16	12	28
Osowa	8	7	15
Piecki- Migowo	22	18	40
Przeróbka	6	4	10
Przymorze Małe	20	12	32
Przymorze Wielkie	42	26	68
Siedlce	17	11	28
Stogi	13	8	21
Strzyża	7	4	11
Suchanino	12	9	21
Śródmieście	32	19	51
Ujeścisko-Łostowice	7	5	12
VII Dwór	5	4	9
Wrzeszcz-Dolny	25	16	41
Wrzeszcz-Górny	25	16	41
Wyspa Sobieszewska	2	2	4
Zaspa Młyniec	19	14	33
Zaspa Rozstaje	15	11	26
Żabianka-Wejhera-Jelit.Tysiąc.	25	16	41
RAZEM	413	287	700

W celu analizy danych dokonano agregacji osób zamieszkujących dzielnice. Korzystając z metodologii zastosowanej przy badaniu „Gdańska starość. Portret socjologiczny mieszkańców Gdańska 65+”², dzielnice zagregowano według pięciu stref:

1. Strefa centralna znajdująca się wzdłuż głównej linii komunikacyjnej miasta. Do tej strefy zaliczono dzielnice: Śródmieście, Wrzeszcz, Oliwa, VII Dwór, Strzyża, Aniołki.
2. Strefa południowa wielkich zespołów mieszkaniowych, gdzie znajduje się liczna zabudowa z tzw. „wielkiej płyty”. Do tej strefy włączono dzielnice takie jak: Piecki-Migowo, Suchanino, Niedźwiednik, Wzgórze Mickiewicza.
3. Obszar południowo – zachodni z takimi dzielnicami jak: Chełm, Ujeścisko, Łostowice, Jasień, oraz dzielnice wzdłuż gdańskiej obwodnicy takie jak Kokoszki, Matarnia, Osowa.
4. Strefa północna wielkich zespołów mieszkaniowych z zabudową z „wielkiej płyty”. Zaliczymy do tego obszaru takie dzielnice jak: Żabianka, Przymorze, Zaspa.
5. Obszar przemysłowy to dzielnice takie jak Brzeźno, Nowy Port, Letnica, Stogi, Przeróbka, Orunia, Olszynka, Rudniki.

² P. Czekanowski, J. Załęcki, M. Brosz: Gdańska starość. Portret socjologiczny mieszkańców Gdańska 65+, Gdańsk 2013, s.18.

3. CZAS WOLNY I RELACJE Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM

Pierwsza część zebranego materiału empirycznego nawiązuje do problemu podejmowania przez seniorów różnego rodzaju aktywności w ciągu całego ich tygodnia. W rozważaniach tych zawiera się ilość posiadanego przez badanych czasu wolnego, sposobu jego zagospodarowania, jak również czasu przeznaczanego na obowiązki domowe, rodzinne, zawodowe. Analiza ta weryfikuje hipotezy, według których seniorzy biorący udział w badaniu po pierwsze dysponują dużą ilością czasu wolnego, po drugie, że posiadanie i utrzymywanie relacji z najbliższym otoczeniem ma związek z poziomem aktywności społecznej.

W raporcie definicję czasu wolnego rozumiemy jako czas do własnej dyspozycji. Oznacza to, że jest to czas wykraczający poza pracę, obowiązki domowe, rodzinne, obowiązki związane z wiarą i religią czy z edukacją. Literatura z zakresu nauk społecznych w opisie definicyjnym czasu wolnego nie jest jednoznaczna. Część definicji przedstawia czas wolny w opozycji do czasu poświęconego na pracę zawodową. W kontekście badanej grupy, takie ujęcie nie byłoby zasadne, bo seniorzy to w przeważającej części grupa niepracująca, a pozostająca na emeryturze czy rencie. Przyjmując taką definicję można by było twierdzić, że seniorzy posiadają bardzo duże ilości czasu wolnego – głównie czas wolny. Przyjęto więc odmienną definicję, opisaną przez Georgesa Friedmanna³. Mówi on o kategorii czasu wolnego jako o czasie, którym człowiek dysponuje poza miejscem pracy zawodowej i po wywiązaniu się z codziennych obowiązków. Poszerzeniem definicji jest czas wolny opisany w Słowniku pedagogicznym, gdzie wskazuje się, że „czas wolny jest czasem do dyspozycji jednostki po wykonaniu przez nią zadań obowiązkowych, czyli pracy zawodowej, nauki w szkole i domu oraz niezbędnych zadań domowych. Czas ten przeznaczony jest na: odpoczynek, rozrywkę, działalność społeczną o charakterze bezinteresownym i dobrowolnym oraz na rozwój zainteresowań i uzdolnień poprzez zdobywanie wiedzy i amatorską działalność artystyczną, techniczną, naukową czy sportową”⁴.

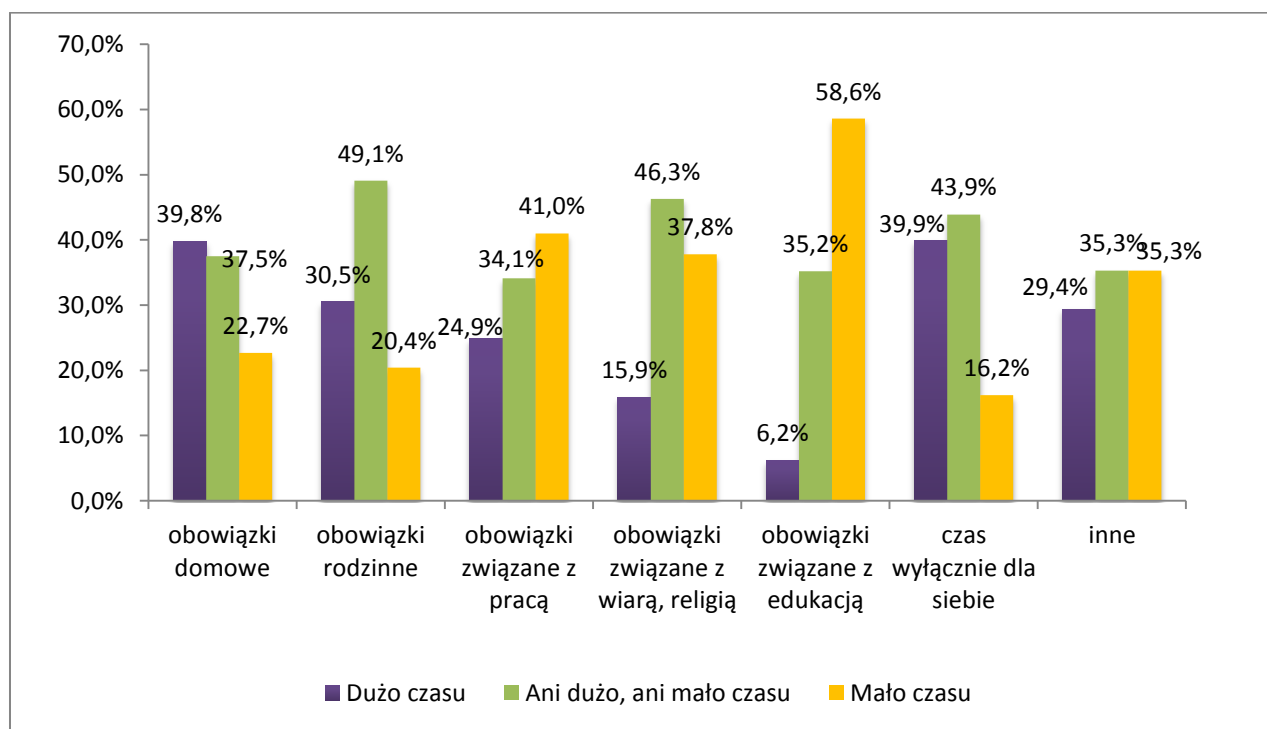
Analiza zebranego materiału wykazuje, iż badane osoby mają pewnego rodzaju trudność z jednoznacznym wskazaniem ilości czasu wolnego oraz tego, który jest przeznaczany na różnego rodzaju obowiązki. Z analizy danych zawartych na poniższym

³ M. Dębski: Kultura spędzania czasu wolnego przez mieszkańców Trójmiasta. Gdańsk, 2009, s. 37-38.

⁴ W. Okoń: Słownik pedagogiczny. Warszawa 1992, s. 35-36.

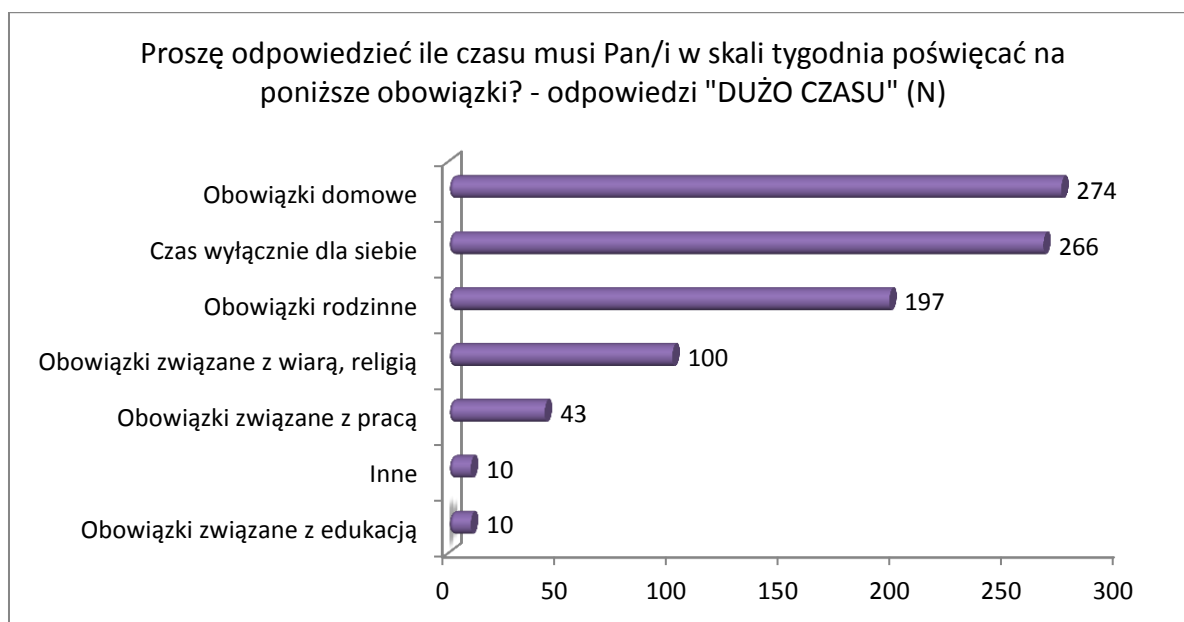
wykresie widać, że najbardziej popularnym wskazaniem w skali oceny „dużo czasu” są czas wyłącznie dla siebie (39,9%), obowiązki domowe (39,8%) oraz obowiązki rodzinne (30,5%). Co czwarty badany (24,9%) wskazywał na obowiązki związane z pracą, a prawie co szósty (15,9%) na obowiązki związane z wiarą i religią. Tylko 6,2% badanych twierdzi, że dużo czasu poświęca na edukację. Jednak w ogólnym ujęciu wyniki nie są jednoznaczne, co sugeruje też fakt, że średnio co trzeci badany w odniesieniu do wskazanych obowiązków udzielał odpowiedzi „ani dużo, ani mało czasu”. Badanym seniorom ciężko było skategoryzować ich aktywność w przytoczonych kategoriach. Nie mniej jednak z badana wynika, że najmniej czasu gdańscy seniorzy poświęcają na obowiązki związane z edukacją (58,6%) oraz na obowiązki związane z pracą (41%).

Wykres nr 1. Czas poświęcany przez seniorów w ciągu tygodnia (%)

Dla lepszego zobrazowania otrzymanych wyników kategorię „dużo czasu” postanowiono zilustrować na kolejnym wykresie, opartym tym razem na wskazaniach (liczebnościach), a nie na procentach. Dzięki temu można powiedzieć, że do kluczowych aktywności realizowanych przez gdańskich seniorów należą obowiązki domowe, czas wolny oraz obowiązki rodzinne. Kolejne aktywności absorbujące dużo czasu mają zdecydowanie niższą ilość wskazań. I tak co siódmy badany powiedział, że dużo czasu poświęca na obowiązki związane z wiarą i religią, a co szesnasty na obowiązki związane z pracą.

Wykres nr 2. Czas poświęcany przez seniorów w ciągu tygodnia – dużo czasu (N)

Z badania wynika więc, że przeciętny dzień gdańskiego seniora przepełniony jest przede wszystkim obowiązkami domowymi, rodzinnymi i rezerwuarem czasu wolnego. Mało w nim aktywności związanych z edukacją i pracą.

Widząc w czasie wolnym seniorów pewną przestrzeń na aktywności prospołeczne zapytano o charakter tego czasu wolnego. Dzięki temu można powiedzieć ile godzin czasu wolnego ma przeciętny gdański senior, kiedy w ciągu tygodnia dysponuje nim najczęściej oraz jak go spędza. Gdański senior posiada przeciętnie 4,8 godziny czasu wolnego w przeciągu dnia. 60,1% gdańskich seniorów dysponuje czasem wolnym zarówno od poniedziałku do piątku jak i w weekendy, a 31,1% seniorów wskazało, że czasami mają go w czasie tygodnia roboczego, a czasem w weekendy. Statystycznie mało było wskazań określających preferencyjny dzień tygodnia: 2,6% wskazań, to czas wyłącznie od poniedziałku do piątku, a 4,1% wskazań to czas do własnej dyspozycji wyłącznie w weekendy.

Analiza statystyczna wykazała, że ilość czasu wolnego w ciągu jednego dnia jest wyraźnie uzależniona od płci badanych seniorów oraz od ich wieku. Analiza miar tendencji centralnych wskazuje, że mężczyźni posiadają w ciągu dnia więcej godzin czasu wolnego (5,27h) niż kobiety (4,53h). Warto wskazać, że obliczona różnica między kobietami a mężczyznami jest różnicą statystycznie istotną ($t=-3,117$; $p=0,002$). Podobne zależności można zauważyć, kiedy analizujemy średnią liczbę godzin czasu wolnego w ciągu jednego dnia ze względu na wiek badanych osób. Dla celów analizy statystycznej postanowiono wyłonić 4 przedziały wiekowe badanych osób (60-65 lat; 66-70 lat; 71-75 lat; powyżej 75 lat) a następnie sprawdzić różnice w średniej liczbie godzin czasu wolnego. Ogólnie rzecz biorąc

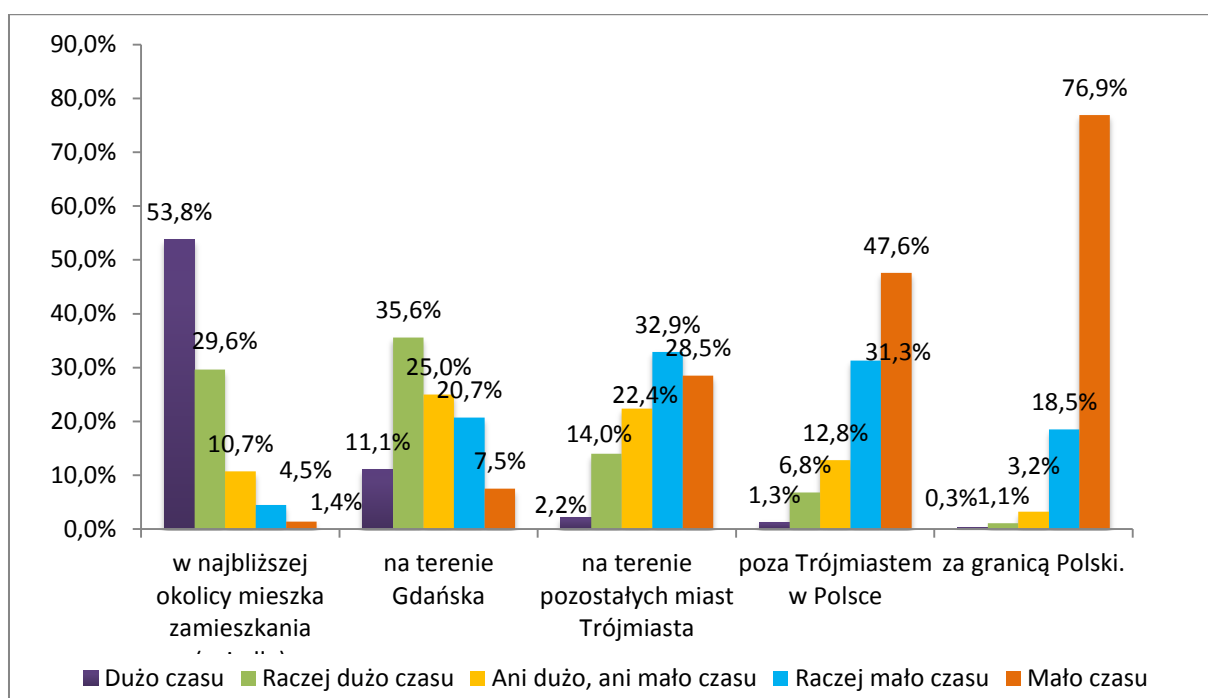
im starsza jest badana osoba tym dysponuje ona większą liczbą czasu wolnego. Wśród seniorów do 65 roku życia przeciętna liczba godzin czasu wolnego w ciągu jednego dnia kształtuje się na poziomie 4,16h zaś wśród osób po 75 roku życia jest ona większa i zbliża się do 6h. Zgodnie ze wstępnymi przewidywaniami różnice w ilości posiadanego czasu ze względu na wiek są statystycznie istotne ($F=12,5351$ $p<0,001$) a wpływ obu zmiennych na siebie jest umiarkowany i istotny ($R=0,226$).

W kolejnych pytaniach ankiety podjęto próbę określenia granic terytorialnych, w których poruszają się gdańscy seniorzy. Poproszono, aby odpowiedzieli w skali od 1 – bardzo dużo czasu, aż po 5 – wcale nie spędzam czasu ile czasu spędzają:

- w najbliższej okolicy mieszka zamieszkania (osiedla)
- na terenie Gdańska
- na terenie pozostałych miast Trójmiasta
- poza Trójmiastem w Polsce
- za granicą Polski.

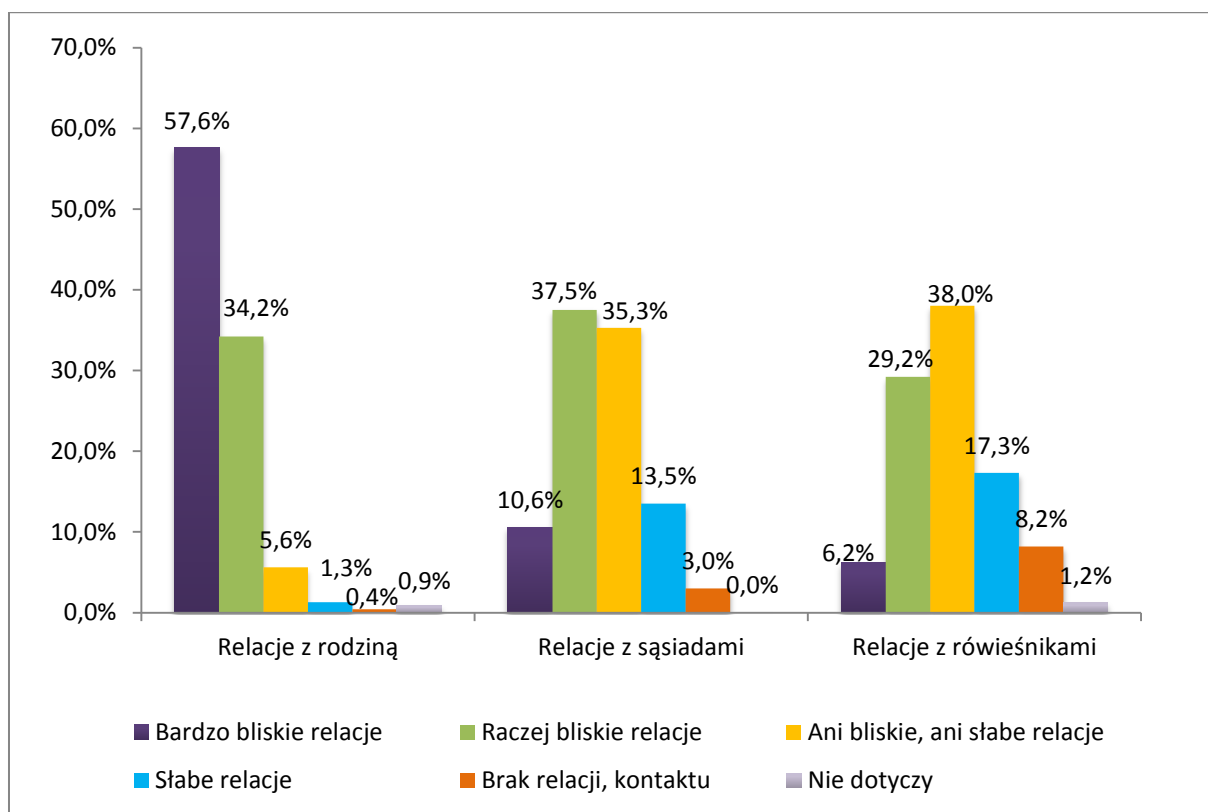
Z badania wynika, że najwięcej czasu seniorzy spędzają na terenie swojego miejsca zamieszkania – osiedla (53,8%). Widać też istotną tendencję, że im dalej od miejsca zamieszkania tym czas spędzania tam czasu spada. I tak na terenie Gdańska spędza dużo czasu 11,1% gdańskich seniorów, na terenie pozostałych miast Trójmiasta 2,2%, poza Trójmiastem w Polsce 1,3% i 0,3% za granicą. Z kolei 76,9% deklaruje, że spędza bardzo mało czasu za granicą Polski, a 47,6% poza Trójmiastem. Podsumowując można powiedzieć, że granicą terytorialną dla gdańskich seniorów jest granica zamieszkiwanego przez nich miasta. Jednak ponad połowa seniorów (53,8%) spędza czas w najbliższym miejscu zamieszkania, co daje wyraźną rekomendację do projektowania działań aktywizacyjnych - powinny mieć one wymiar lokalny: dzielnicowy lub jeszcze węższy.

Wykres nr 3. Granice terytorialne spędzania czasu wolnego przez gdańskich seniorów

W kontekście poruszanego charakteru czasu wolnego i granic terytorialnych jego spędzania przez gdańskich seniorów zanalizowano także specyfikę relacji rodzinnych, sąsiedzkich i rówieśniczych. Otóż w wypowiedziach na temat czasu wolnego jednym z przodujących wskazań, na które badani przeznaczają swój czas są obowiązki rodzinne. Zapytano więc zarówno o bliskość, rodzaj relacji rodzinnych, ale także tych wykraczających poza więzi rodzinne takich jak relacje sąsiedzkie i rówieśnicze. W ten sposób można określić na ile gdańscy seniorzy posiadają czas dla rodziny, ale także dla osób, z którymi współdzielą miejsce zamieszkania czy doświadczenia życiowe. Z badania wynika, że rodzaj najbliższych relacji (tych bliskich i bardzo bliskich) w największej mierze zarezerwowany jest dla rodziny – twierdzi tak zdecydowana większość przebadanych seniorów (57,6% bardzo bliskie i 34,2% raczej bliskie). Nie mniej jednak siła relacji, nie tak przeważająca, ale również istotna ma miejsce w relacjach sąsiedzkich, a potem w rówieśniczych. Co drugi badany twierdzi, że ma bardzo lub raczej bliskie relacje z sąsiadami (10,6% bardzo bliskie, a 37,5% raczej bliskie), a ponad co trzeci badany, że ma bliskie, lub raczej bliskie relacje ze swoimi rówieśnikami (6,2% i 29,2%). Natomiast ponad co trzeci badany wskazywał także na umiarkowany charakter relacji zarówno sąsiedzkich (35,3%) jak i rówieśniczych (38%).

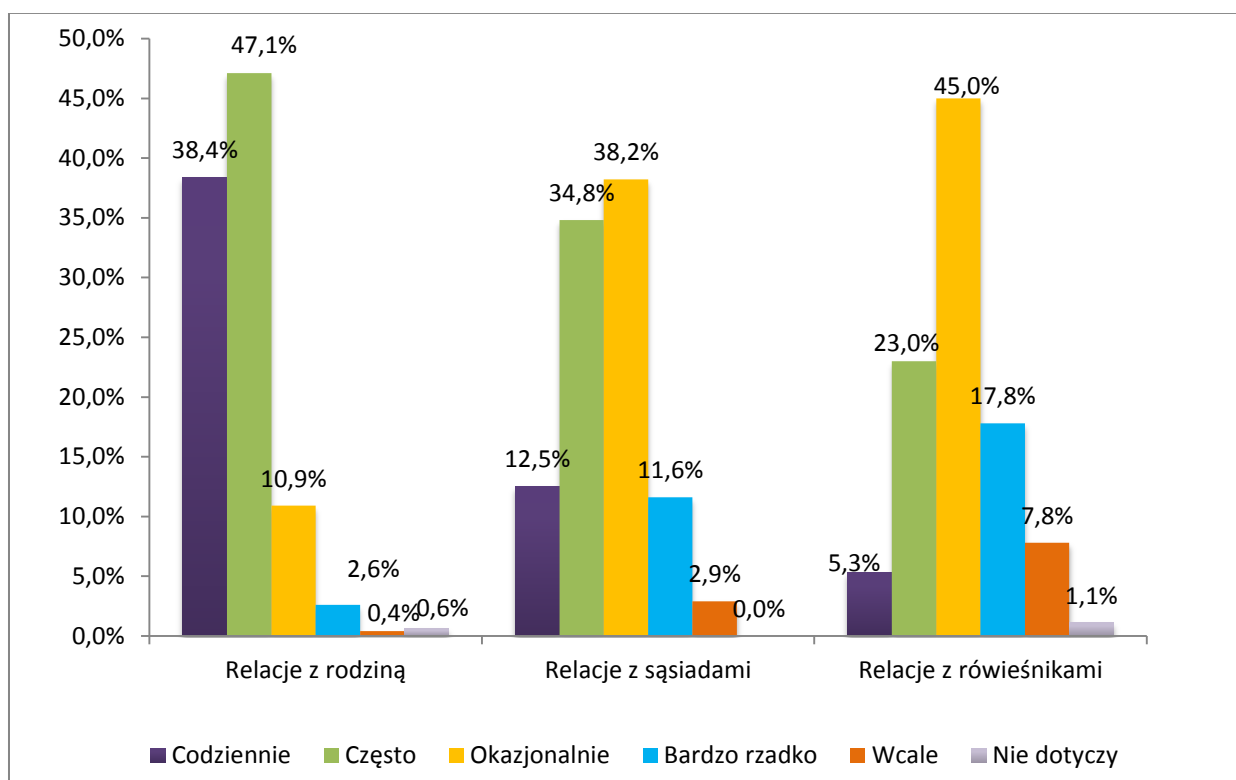
Wykres nr 4. Bliskość relacji gdańskich seniorów z rodziną, sąsiadami i rówieśnikami

Ta subiektywna ocena bliskości relacji pogłębiona została za pomocą kolejnego pytania dotyczącego częstotliwości kontaktów. Zapytano więc o częstość kontaktów z rodziną, sąsiadami i rówieśnikami. Seniorzy mogli ocenić częstość relacji w następującej skali: codziennie, często, okazjonalnie, bardzo rzadko, wcale. Na poniższym wykresie widać jednoznacznie, że przedstawiona subiektywna ocena relacji znajduje swoje odzwierciedlenie w częstości kontaktów. I tak ponad co trzeci badany senior (38,4%) utrzymuje codzienne kontakty ze swoją rodziną, a prawie co drugi określa je jako częste (47,1%). Bardzo rzadkie kontakty (2,6%) czy ich zupełny brak (0,4%) to wyniki oscylujące w granicach błędu statystycznego. Taki wynik daje jasny obraz o badanej grupie, która relacje rodzinne traktuje w sposób priorytetowy, określa je w kategoriach bliskich i bardzo bliskich relacji, które znajdują potwierdzenie w częstych lub codziennych kontaktach. W przestrzeni czasu dnia seniora znajdują się także relacje sąsiedzkie i rówieśnicze. Codzienne kontakty ze swoimi sąsiadami utrzymuje co ósmy senior (12,5%), a częste co trzeci senior (34,8%). Nie mniej jednak także jedna trzecia (38,2%) seniorów ocenia częstotliwość kontaktów sąsiedzkich jako okazjonalne, a co dziesiąty jako bardzo rzadkie (11,6%). Jeszcze mniej czasu seniorzy w ogólnym ujęciu przeznaczają na relacje rówieśnicze. Codzienne relacje rówieśnicze utrzymuje co dwudziesty przebadany, a prawie co czwarty twierdzi, że relacje ze swoimi

kolegami czy koleżankami są częste. Jednak wyniki dają też pewien ogólny ogląd, że to prawie połowa seniorów z rówieśnikami utrzymuje relacje okazjonalnie. Analiza tych wyników pokazuje, że nacisk w relacjach położony zostaje na relacje rodzinne, nie mniej jednak duża część seniorów utrzymuje także relacje ze swoimi sąsiadami, a potem z rówieśnikami. To co ludzi łączy to terytorium, w którym zamieszkują, ich ulica, osiedle, dzielnica. Jak wynika z badania jest to większym spoiwem i przyczynkiem do utrzymywania, podejmowania relacji niż wiek.

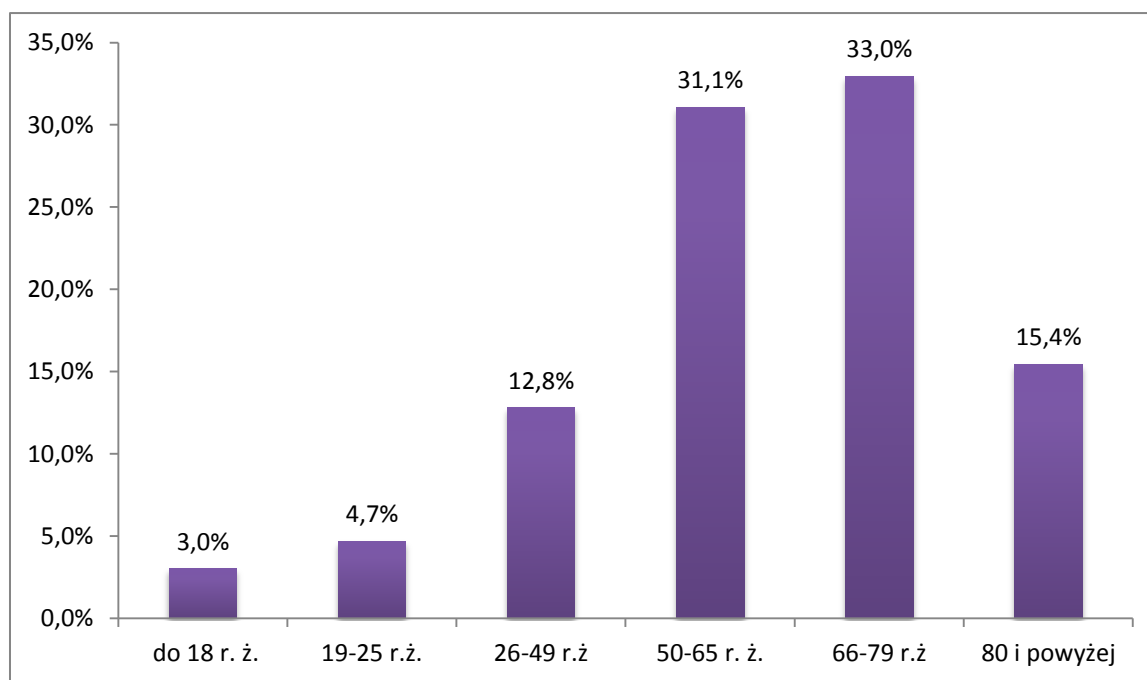
Wykres nr 5. Częstość kontaktów gdańskich seniorów z rodziną, sąsiadami i rówieśnikami

W ogólnym ujęciu wyniki te łamią stereotyp postrzegania osób starszych jako żyjących w odosobnieniu, zamkniętych w swoich domach, opuszczonych i pozostawionych samym sobie. Oczywiście badania nie wykluczają tego zjawiska, jednak wskazują, że przeważająca liczba seniorów to osoby pozostające w społecznych relacjach, utrzymujące kontakt zarówno z rodziną (w tym codzienny kontakt utrzymuje 38,4% seniorów), ale także z sąsiadami i rówieśnikami. Badania wskazują, że najczęstsze kontakty ograniczone są do relacji rodzinnych, kolejno sąsiedzkich, a na samym końcu rówieśniczych. Nie mniej jednak natężenie tych kontaktów wydaje się niemałe.

Gdańskich seniorów zapytano także czy utrzymują relację z osobami, które nie należą do ich kręgu rodzinno – przyjacielskiego. I tak 60,7% gdańskich seniorów deklaruje utrzymywanie tego typu relacji, 38,9% odpowiedziało negatywnie, a 0,4% wstrzymało się od odpowiedzi. Osoby, które odpowiadały twierdząco poproszono także o scharakteryzowanie w jakim wieku są te osoby. Dzięki temu możemy powiedzieć, czy seniorzy utrzymują kontakty głównie z rówieśnikami, czy także z osobami młodszymi od siebie? I tak z przeprowadzonego badania wynika, że najczęstsze kontakty i relacje zachodzą z rówieśnikami tj. 33% gdańskich seniorów utrzymujących relacje wykraczające poza więzi rodzinno-przyjacielskie utrzymuje relacje z osobami w wieku 66-79 lat, a 31,1% z osobami w wieku 50-65 lat. Nie mniej jednak zachodzą także relacje między seniorami a młodymi (do 18 lat – 3%, a w przedziale wiekowym 19-25 lat – 4,7%). Jednak kontakty te są zdecydowanie rzadsze, nie mówiąc, że incydentalne.

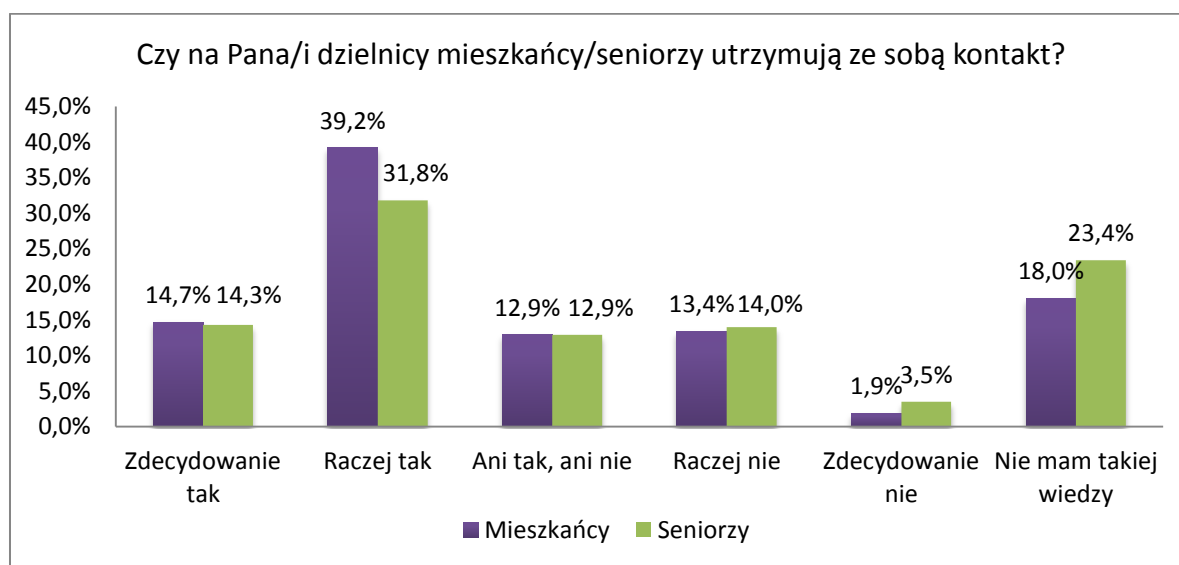
Wykres nr 6. Relacje seniorów z osobami z kręgu rodzinno – przyjacielskiego a wiek

W tworzeniu mapy relacji dzielnicowych postanowiono także zweryfikować ogólny charakter kontaktów zawieranych między mieszkańcami oraz roli seniorów w tych relacjach. Na początku zapytano seniorów czy w ich postrzeganiu mieszkańcy dzielnicy, na której mieszkają, utrzymują ze sobą kontakt. Z badania wynika, że w subiektywnej ocenie gdańskich seniorów co drugi mieszkaniec Gdańska utrzymuje relacje ze swoimi sąsiadami (w tym 17,3% uważa, że zdecydowanie tak, a 39,2%, że raczej tak). Wynikom tym nie odbiega ocena

utrzymywania relacji pomiędzy seniorami – łącznie 46,1% gdańskich seniorów zadeklarowało, że seniorzy w jego miejscu zamieszkania utrzymują wzajemne relacje. Prezentując wyniki w ogólnym ujęciu co drugi gdański senior twierdzi, że istnieją relacje sąsiedzkie. Jak jednak rozkładają się odpowiedzi udzielone przez drugą połowę badanych? Otóż brak wiedzy na ten temat w kwestii relacji między mieszkańcami dzielnic deklaruje prawie co piąty senior, a na temat relacji między seniorami prawie co czwarty senior.

Wykres nr 7. Relacje sąsiedzkie pomiędzy mieszkańcami i seniorami w Gdańsku

W ogólnym spojrzeniu na subiektywną ocenę występowania relacji między sąsiedzkich na gdańskich dzielnicach, stwierdzić należy, że mają one miejsce i nie są incydentalne. Jednak nie można w tym obrazie pominąć tych seniorów, którzy na temat relacji sąsiedzkich nie mają wiedzy, a co za tym idzie w nich nie uczestniczą. Z punktu widzenia podjętej analizy istotnym było pogłębienie wiedzy na temat przyczyn lub zależności związanych z utrzymywaniem relacji sąsiedzkich między mieszkańcami dzielnicy. W tym celu zestawiono pytanie z taką zmienną jak zamieszkiwana dzielnica. Z przeprowadzonej analizy wynika, że zmienna ta różnicuje w sposób istotny ocenę relacji międzysąsiedzkich ($\chi^2=208,85$; $df=20$; $p<0,001$; $V_c=0,274$). W zestawieniu zamieszkiwanej dzielnicy zagregowanej do jednej z pięciu stref opisanych w rozdziale metodologicznym z oceną relacji międzysąsiedzkich widać zdecydowane różnice. Otóż na dzielnicach w strefach południowa strefa WZM i północna strefa WZM trzech z czterech przebadanych deklaruowało utrzymywanie relacji sąsiedzkich między mieszkańcami. Najgorzej pod względem deklarowanych relacji sąsiedzkich wypadła strefa przemysłowa (39,8% odpowiedzi

zdecydowanie nie i raczej nie), a mieszkańcy strefy centralnej mają najmniejszą wiedzę na temat relacji międzysąsiedzkich na ich dzielnicach, bo do swojej niewiedzy przyznawał się co czwarty badany (25,1%).

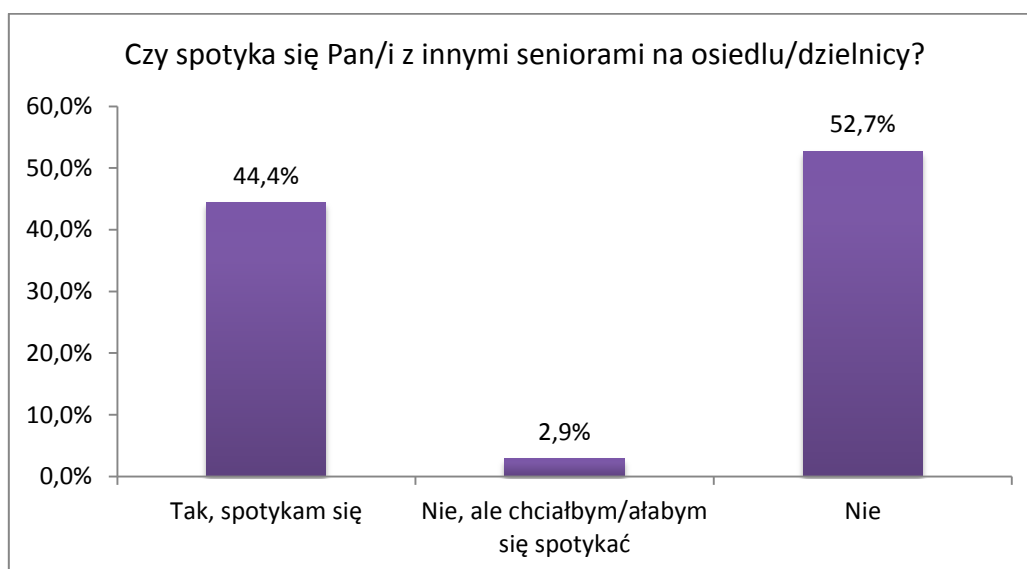
Tabela nr 2. Utrzymywanie kontaktów między mieszkańcami w podziale na dzielnice

Dzielnica	Czy w Pana/i dzielnicy mieszkańcy utrzymują ze sobą kontakt?						Ogółem
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Nie mam takiej wiedzy	
strefa centralna	13	72	30	24	4	48	191
	6,8%	37,7%	15,7%	12,6%	2,1%	25,1%	100,0%
południowa strefa WZM	22	52	10	6	2	8	100
	22,0%	52,0%	10,0%	6,0%	2,0%	8,0%	100,0%
taras południowo-zachodni	4	32	20	25	0	16	97
	4,1%	33,0%	20,6%	25,8%	0,0%	16,5%	100,0%
północna strefa WZM	62	88	7	2	0	41	200
	31,0%	44,0%	3,5%	1,0%	0,0%	20,5%	100,0%
strefa przemysłowa	1	29	23	36	7	12	108
	0,9%	26,9%	21,3%	33,3%	6,5%	11,1%	100,0%
Ogółem	102	273	90	93	13	125	696
	14,7%	39,2%	12,9%	13,4%	1,9%	18,0%	100,0%

Powyższe wyniki dają nam obraz subiektywnej oceny występowania relacji międzysąsiedzkich i między seniorskich. Kolejnym etapem pogłębiania tego zagadnienia było odniesienie się do pewnych faktów – realnego uczestnictwa w życiu sąsiedzkim przez seniorów. W tym też celu odniesiono się do prywatnych doświadczeń respondenta – a konkretnie rodzaju jego relacji z seniorami z jego osiedla czy dzielnicy. Zweryfikowano czy gdańscy seniorzy utrzymują kontakty z innymi seniorami z ich osiedla czy dzielnicy oraz podjęto próbę opisu charakteru tych relacji – na co przeznaczają wspólnie czas. Zbadano także szerzej seniorów, którzy nie utrzymują relacji z innymi seniorami, aby określić przyczyny tego stanu rzeczy.

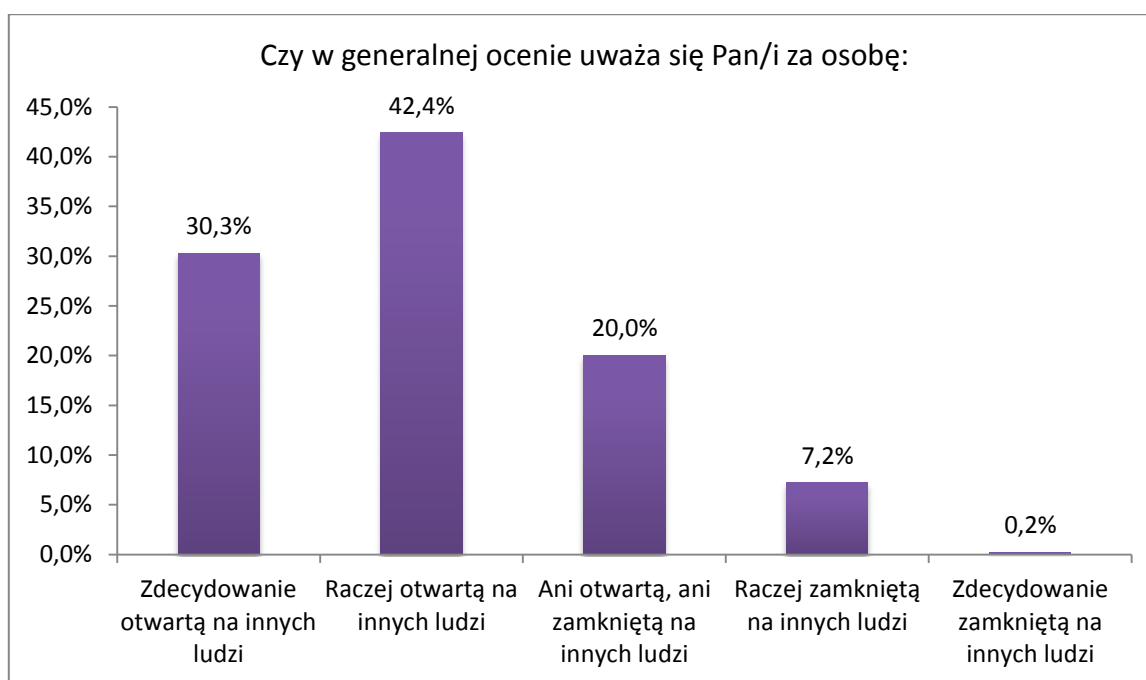
Na początku postanowiono sprawdzić czy seniorzy utrzymują jakiekolwiek kontakty z innymi seniorami z dzielnicy. Wyniki badania można przedstawić na równoważni z lekką przewagą dla grupy nie utrzymujących relacji ze swoimi rówieśnikami i jednocześnie mieszkańcami tej samej dzielnicy (52,7%). Wśród badanych 2,9% seniorów deklaruowało, że nie utrzymuje tego typu relacji, pomimo, że mają taką chęć, a niecała połowa przebadanych (44,4%) to osoby utrzymujące wzajemne kontakty z seniorami.

Wykres nr 8. Utrzymywanie relacji seniorskich w obszarze dzielnicy

Poziom utrzymywania przez seniorów relacji sąsiedzkich pokrywa się z wynikami o subiektywnej ocenie utrzymywania relacji międzysąsiedzkich w ogóle. Z punktu widzenia przeprowadzanego badania istotnym było zdefiniowanie przyczyn, zależności takiego stanu rzeczy. Co powoduje, że połowa seniorów nie utrzymuje relacji międzysąsiedzkich z innymi. Na początku poproszono badanych o wypowiedzenie się na temat ich samych w kategoriach „otwartości na innych ludzi”. Z badania wynika, że zdecydowana większość seniorów (72,7%) seniorów uważa się za osoby otwarte na innych ludzi (w tym 30,3% w sposób zdecydowany), a co piąty senior (20%) twierdzi, że nie jest ani otwarty ani zamknięty na innych ludzi. W generalnej ocenie seniorzy uważają się za osoby otwarte na innych ludzi.

Wykres nr 9. Prospołeczność gdańskich seniorów

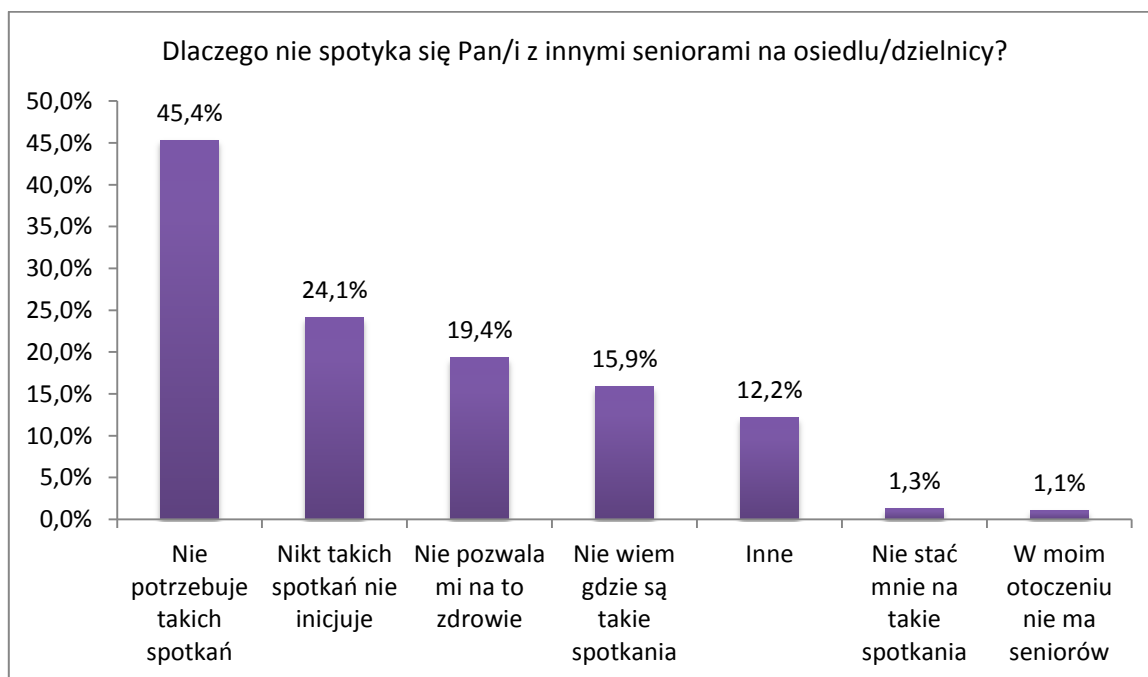

Wynik ten sugeruje więc, że muszą istnieć inne przyczyny nie utrzymywania relacji z rówieśnikami z osiedla czy dzielnicy przez ponad połowę gdańskich seniorów, skoro zdecydowana większość uważa się za osoby otwarte na relację z innymi w tym także z seniorami. W związku z powyższym zapytano tych respondentów, którzy nie utrzymują relacji z innymi, co jest tego przyczyną. Z badania wynika, że prawie połowa (45,4%) gdańskich seniorów nie utrzymuje relacji z innymi seniorami, bo takich spotkań nie potrzebuje. W związku z tym pierwszą i kluczową barierą w animowaniu seniorów do wzajemnych kontaktów są ich chęci. Bez wyraźnej potrzeby spotykania się z innymi seniorami jakiegokolwiek działania animacyjne nie mają prawa zadziałać. Nie oznacza to oczywiście, że nie należy podejmować prób animacji, ale powinny być one ukierunkowane na wskazanie korzyści z relacji międzysąsiedzkich.

Kolejne z udzielonych odpowiedzi identyfikują bariery, które stoją na drodze do liczniejszych kontaktów między seniorami. I tak prawie co czwarty senior (24,1%), który nie utrzymuje relacji z innymi seniorami z jego dzielnicy twierdzi, że przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak inicjatora takich spotkań. Seniorzy oczekują, że do nawiązania relacji zostaną zaproszeni, pojawi się inicjatywa ze strony innych. Wyłania się więc pewien obraz seniora, nastawionego na „konsumpcję ewentualnej oferty”. Jedną z kluczowych przyczyn braku relacji jest fakt obiektywny – a mianowicie stan zdrowotny seniorów. Co piąty senior twierdzi, że na brak relacji z jego rówieśnikami wpływa jego stan zdrowia.

Wśród przyczyn znalazła się także przyczyna związana z brakiem informacji. Otóż prawie co szósty senior twierdził, że nie utrzymuje relacji rówieśniczych na dzielnicy bo nie wie, gdzie takie spotkania się odbywają. Tutaj wyłania się kolejny obraz oczekiwania na ofertę, pewnego roszczeniowego podejścia: po pierwsze ktoś powinien takie spotkania organizować, a po drugie trafić z informacją o takich spotkaniach do wszystkich seniorów na dzielnicy.

Wykres nr 10. Przyczyny nie utrzymywanie relacji z innymi seniorami z dzielnicy

Wszyscy respondenci w końcowej części tego obszaru badania poproszeni zostali o udzielenie odpowiedzi na temat form spędzania czasu z rówieśnikami z dzielnicy. Osoby, które deklarowały utrzymywanie relacji rówieśniczych na dzielnicy odpowiadały o faktycznym zagospodarowaniu tego czasu. Natomiast pozostali respondenci odpowiadali w kategoriach „życzeniowych” – jak chcieliby ten czas spędzać, na co go przeznaczać. W generalnej ocenie prawie wszyscy seniorzy czas ten przeznaczą, lub chcieliby przeznaczać na wspólne rozmowy. Nie mniej jednak widoczna jest tendencja w zakresie działań na rzecz kogoś, czegoś. W kafeeterii aktywność tą nazwano wzajemną pomocą: „pomaganie sobie nawzajem”. I tak co piąty senior (21,2%), który spotyka się z innymi seniorami na dzielnicy świadczy innym pomoc. Wskaźnik ten jest jednak zdecydowanie wyższy wśród osób, które nie utrzymują wzajemnych relacji – tak odpowiadał co trzeci senior (33,3% i 34,7%).

Tabela nr 3. Formy spędzania czasu przez grupy seniorskie, a uczestnictwo w grupach seniorskich

	Tak, spotykam się	Nie, ale chciałbym się spotykać	Nie, nie spotykam się
Rozmawianie	97,7%	93,3%	80,6%
Granie w gr towarzyskie	5,2%	33,3%	24,5%
Podejmowanie działań na rzecz społeczności	3,9%	6,7%	13,3%
Pomaganie sobie nawzajem	21,2%	33,3%	34,7%
inne	11,4%	20,0%	4,1%

Podsumowując można powiedzieć, że pomiędzy seniorami, którzy utrzymują relacje z innymi seniorami, a tymi którzy takich relacji nie zawierają istnieje dysonans w postrzeganiu tych relacji. Zawierane rówieśnicze, seniorskie relacje mają charakter nieformalny – opierają się na wspólnych rozmowach, spotkaniach, wzajemnej pomocy. Natomiast postrzeganie takich relacji w oczach seniorów, bez relacji rówieśniczych ma wymiar bardziej sformalizowany. W ich oczekiwaniach pojawia się myśl o tym, że powinien być ktoś kto takie spotkania inicjuje, na nie zaprasza, że powinno być jasno określone miejsce tych spotkań. Pojawia się klasyczny podział między relacjami występujących we wspólnotach a stowarzyszeniach wg. Ferdinanda Tonnies’a. Według seniorów, którzy spotykają się z innymi seniorami relacje te mają charakter wspólnotowy – oparty na nieformalnych spotkaniach, bardziej emocjonalnych, opartych na wzajemnej więzi koleżeńskiej. W dzisiejszej nomenklaturze można powiedzieć, że tworzą społeczności lokalne (z ang. communities) połączone wspólnym mianownikiem jakim jest ich miejsce zamieszkania i wiek. Natomiast w oczach osób, które nie utrzymują relacji sąsiedzko - rówieśniczych, powinny być one sformalizowane: ktoś powinien na nie zapraszać, określony powinien być jasno cel tych spotkań, ktoś te spotkania powinien aranżować i prowadzić. Takie rozumienie dalekie jest od nieformalnych społeczności.

4. AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA GDAŃSKICH SENIORÓW

Na podstawie przeprowadzonego badania można dokonać kompleksowego opisu aktywności społecznej seniorów mieszkających w Gdańsku. W tym też celu dokonano podziału różnorodnych form aktywności seniorskich, poczynając od form biernych, opartych na uczestnictwie, aż po najbardziej zaangażowane jak liderowanie czy podejmowanie inicjatyw zarówno o charakterze formalnym jak i nieformalnym. W ramach przeprowadzonego badania wyłoniono następujące obszary:

1. Obszar dotyczący uczestnictwa gdańskich seniorów w wydarzeniach organizowanych na zamieszkiwanej przez nich dzielnicy takie jak: festyny dla mieszkańców, akcje i projekty społeczne, wydarzenia kulturalne, wydarzenia sportowe, uroczystości państwowe, miejskie czy inne. W ramach tego obszaru badania postanowiono zweryfikować czy seniorzy w takich wydarzenia uczestniczą, czy mają wiedzę, że są organizowane na ich dzielnicy oraz jakie są identyfikowane bariery nie uczestniczenia w tego typu wydarzeniach.
2. Obszar dotyczący uczestnictwa przez seniorów w działaniach, projektach, kursach skierowanych dla seniorów. W tym obszarze seniorzy pełnią rolę nie tylko odbiorców, ale także uczestników pewnych działań. Konstruując ten obszar postanowiono oprzeć się na zintensyfikowanych działaniach aktywizacyjnych na rzecz seniorów, do których przyczynkiem był rok 2012 poświęcony aktywizacji społecznej seniorów. Od tego momentu na tzw. rynku działań organizacji pozarządowych pojawiły się liczne oferty dla seniorów tj. warsztaty, szkolenia, kursy, wyjazdy mające na celu zaktywizować seniorów.
3. Obszar dotyczący inicjatyw nieformalnych wskazuje poziom oddolnych inicjatyw senioralnych i identyfikuje lokalnych liderów i ich pomocników. Formalna forma zaangażowania na rzecz innych wyrażona w aktywności wolontariackiej, w tym rozdziale przyjęła formę inicjatyw nieformalnych, oddolnych, ale jednakowo istotnych. Zarówno rozdział poświęcony wolontariatowi, ale także inicjatywom nieformalnym identyfikuje potencjał aktywności senioralnej na rzecz innych. Rozdział ten analogicznie do poprzedniego podzielony został na pięć podrozdziałów po kątem doświadczeń i postaw wobec oddolnych inicjatyw.

4. Obszar dotyczący wolontariatu opisuje poziom aktywności wolontariackiej seniorów. Z ogólnopolskich badań nad wolontariatem wynika, że seniorzy są najmniej liczną reprezentacją wolontariuszy. W niniejszym badaniu obszar ten jest istotny nie tylko z punktu widzenia opisanego faktycznego stanu wolontariatu seniorów. Ma on także spełniać funkcję terapeutyczną, wskazać kierunki i narzędzia do rozwoju wolontariatu seniorów w mieście Gdańsk. Rozdział ten podzielony został na pięć podrozdziałów związanych z doświadczeniem wolontariackim czy jego brakiem.
5. Indeks aktywności jako ostatnie z narzędzi weryfikujących poziom aktywności seniorów skupia się na szeregu licznych form aktywności społecznej w ogóle, począwszy od uczestnictwa w życiu społecznym, zajęciach na rzecz seniorów, poprzez pomoc sąsiedzką, aż po praktyki obywatelskie takie jak uczestnictwo w wyborach.

Analiza otrzymanych wyników daje nam obszerne rozpoznanie dotyczące nie tylko ilościowego opisu występujących aktywności. W ramach badania zadano sobie także trud zidentyfikowania charakteru tych aktywności, ich częstotliwości występowania oraz tego co stoi na drodze ku pewnym aktywnościom. Ten obszerny rozdział podzielony został na podrozdziały odpowiadające wymienionym wyżej obszarom badania, tak aby jak najrzetelniej opisać poziom i charakter aktywności społecznej gdańskich seniorów.

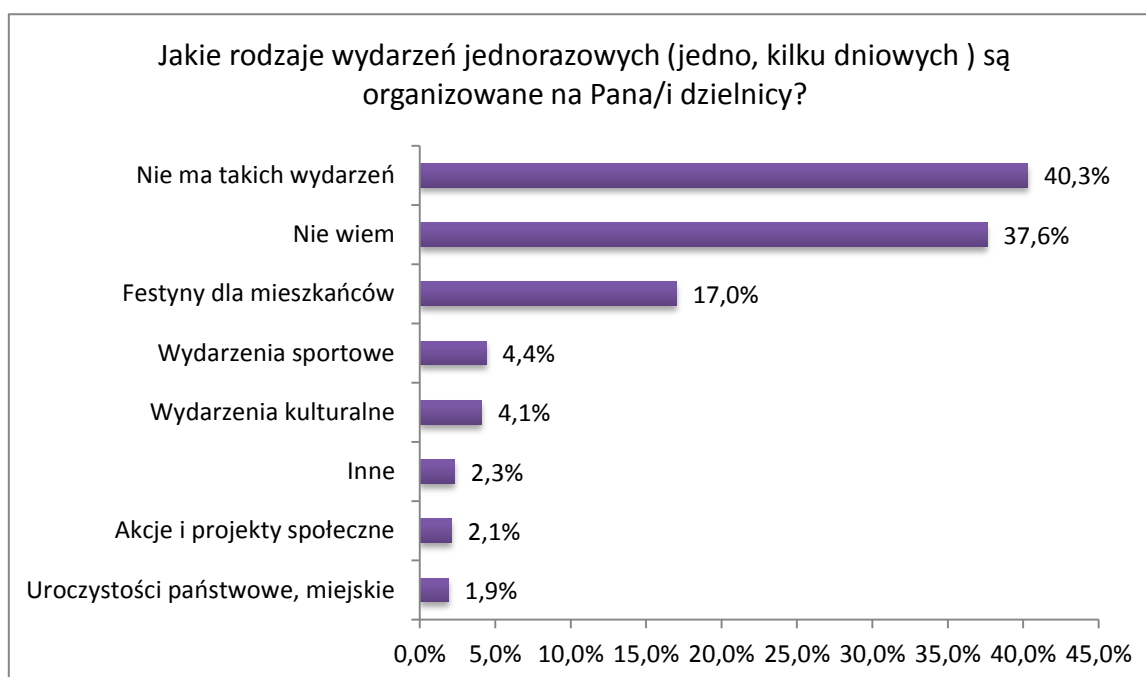
4.1. GDAŃSKI SENIOR – KONSUMENT

Poczynając od wyjaśnienia użytej nazwy seniora – konsumenta, obszar tego badania poświęcony zostanie charakterystyce seniora jako osoby korzystającej z oferty kulturalnej, sportowej, rozrywkowej czy innej mającej jednorazowy charakter. W tym ujęciu zbadano aktywność seniora, jako osoby „konsumującej” zaproponowaną mu ofertę. Charakterystyka ta daje obraz o pierwszej formie aktywności społecznej seniorów realizowanej z czy wśród innych ludzi. Przygotowana analiza odpowiada na pytania czy seniorzy to osoby odosobnione, żyjące w swoich mieszkaniach, czy raczej osoby przebywające z innymi (swoimi czy obcymi), czerpiące z przygotowanych dla nich i innych ofert. W tym kontekście istotna jest incydentalność wydarzeń o które zapytano, ponieważ nie wymaga ona większego i bardziej trwałego zaangażowania, a co za tym idzie nie ciągnie za sobą konsekwencji związanych z dalszym uczestnictwem. Rola seniora w wydarzeniach, o które zapytano jest czytelna: ma być konsumentem, mniej lub bardziej aktywnym uczestnikiem danego wydarzenia zorganizowanego dla szerszej grupy odbiorców (nie tylko seniorów).

Pierwszym ze zbadanych aspektów była wiedza seniorów o organizowanych w ich dzielnicach wydarzeniach społecznych oraz zasadność organizowania pewnych kategorii wydarzeń. To co wyłania się na pierwszy plan to zdecydowany brak wiedzy seniorów, na temat organizowanych na obszarze ich dzielnicy wydarzeń o charakterze społecznym. Łącznie czterech z pięciu przebadanych seniorów twierdzi, że takich wydarzeń nie ma (40,3%) oraz o takich wydarzeniach nie wiedzą (37,6%).

Pierwszym rodzajem wydarzenia, o którym wie ponad co szósty senior (17%) to lokalne festyny dla mieszkańców. Kolejne z wyników potwierdzają tylko fakt o niedostatecznym rozpropagowywaniu informacji wśród seniorów na temat wydarzeń lokalnych, bo nawet nie co dwudziesty senior wie o organizowanych na jego dzielnicy wydarzeniach sportowych (4,4%) czy kulturalnych (4,1%).

Wykres nr 11. Wiedza seniorów na temat lokalnych wydarzeń dla mieszkańców

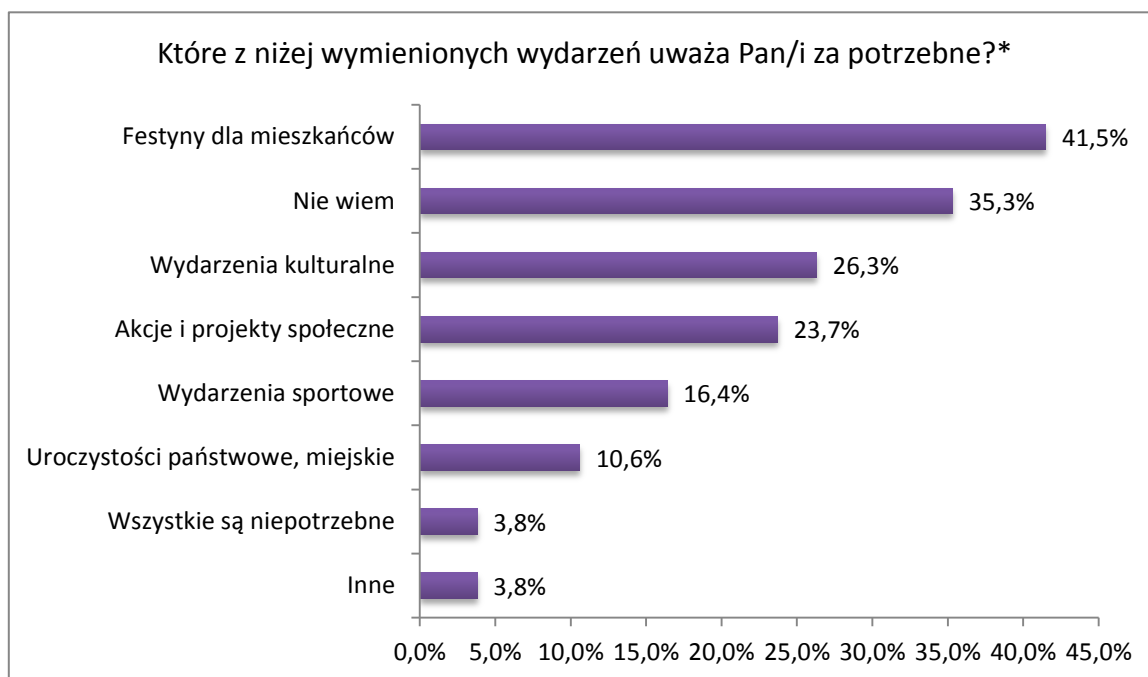

Faktyczna niewiedza większości seniorów na temat lokalnych wydarzeń została skontrastowana z „życzeniowym” podejściem seniorów do charakteru tego typu wydarzeń. Poproszono badanych o wypowiedzenie się na temat potrzeby organizacji wydarzeń społecznych na ich dzielnicy, w kontekście różnych wydarzeń takich jak: festyny dla mieszkańców, akcje i projekty społeczne, wydarzenia kulturalne, wydarzenia sportowe, uroczystości państwowe, miejskie czy inne. Uzyskane wyniki można opisać na dwóch różnych biegunach. Z jednej strony co trzeci zapytany senior nie potrafi ustosunkować się do zadanego pytania, odpowiadając, że nie wie jakie wydarzenia są potrzebne. Uwidacznia się więc postawa seniora nie tylko biernego w organizacji wydarzeń, ale także nie zorientowanego czym takie wydarzenia są. Co trzeci badany senior żyje w oderwaniu od pewnej zorganizowanej formy spędzania czasu wolnego. Do tej grupy można także przyporządkować osoby nastawione negatywnie, do organizacji tego typu wydarzeń w ogóle, a stanowią oni zdecydowaną mniejszość (3,8%).

Natomiast na drugim biegunie zidentyfikowano grupę seniorów, która potrafi wyrazić swoje zdanie na temat potrzebnych wydarzeń na ich dzielnicy. I tak jako najbardziej potrzebny rodzaj wydarzenia respondenci uznali festyny dla mieszkańców (41,5%), a co czwarty badany wskazuje na potrzebę organizowania wydarzeń o charakterze kulturalnym (26,3%) oraz organizację akcji, projektów społecznych na rzecz innych (23,7%). Wśród

sympatyków wydarzeń o charakterze sportowym znalazł się co szósty senior, a co dziesiąty widzi potrzebę organizacji uroczystości państwowych czy miejskich.

Wykres nr 12. Potrzeba organizacji wydarzeń społecznych

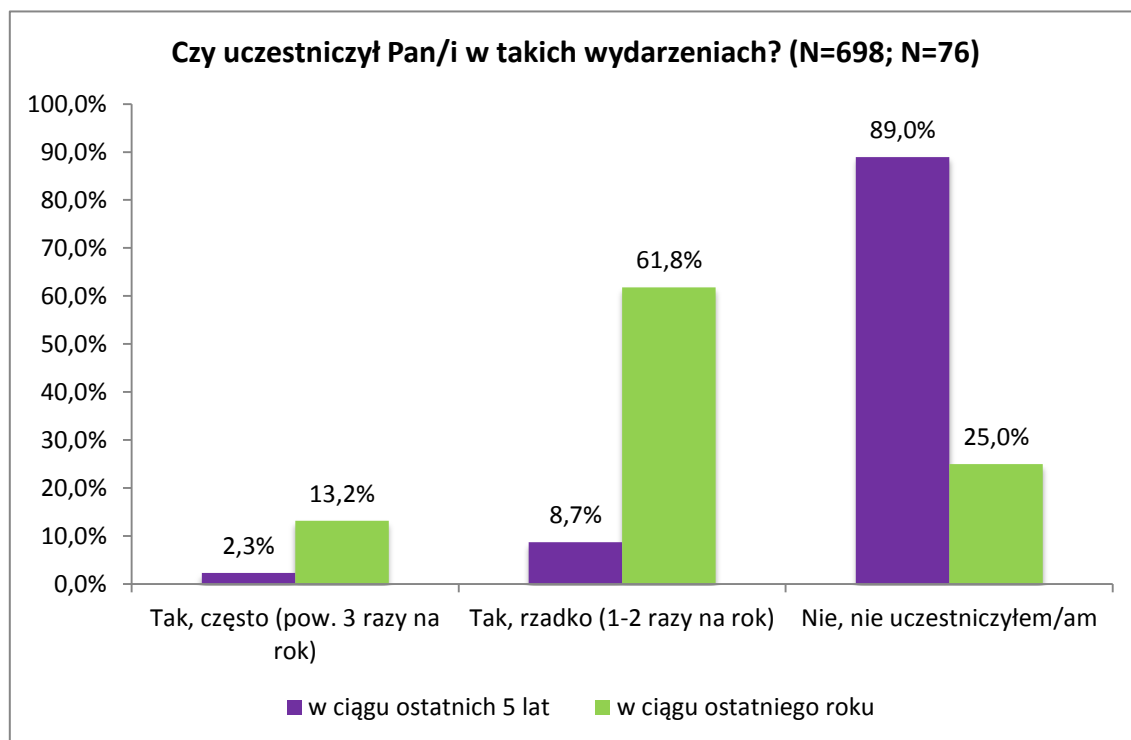

* procenty nie sumują się do 100% gdyż respondent mógł wskazać więcej niż 1 odpowiedź

Mając obraz na temat wiedzy o lokalnych wydarzeniach i o ich zasadności według gdańskich seniorów, odwołano się do faktów. Respondentów zapytano o uczestniczenie w tego typu wydarzeniach w przeciągu: ostatnich pięciu lat oraz ostatniego roku. Z badania wynika, że zdecydowana większość (89%) seniorów nie uczestniczyła w tego typu wydarzeniach w przeciągu ostatnich pięciu lat. Oczywiście trzeba w tym miejscu powiedzieć, że pytanie to dotyczy wydarzeń o charakterze lokalnym – organizowanych w miejscu zamieszkania seniorów, co nie oznacza, że mogą oni uczestniczyć w innych wydarzeniach poza ich dzielnicą. Nie mniej jednak wynik ten daje bardzo wyraźny obraz: seniora – nie konsumenta wydarzeń lokalnych.

Opisując wyniki z perspektywy liczebności, 76 z 700 respondentów zadeklarowało, że uczestniczyło w tego typu wydarzeniach w przeciągu ostatnich 5 lat, przy czym w ostatnim roku 13,2% z nich uczestniczyło w wydarzeniach więcej niż trzy razy w roku, a 61,8% jeden czy dwa razy w ostatnim roku. Na podstawie tej obserwacji można więc wnioskować, że osoby, które były aktywne, tą aktywność starają się kontynuować i podtrzymywać. Potwierdza to także fakt, że zdecydowana większość osób (75%), która deklarowała aktywność na przełomie ostatnich 5 lat, tą aktywność podejmuje ciągle.

Wykres nr 13. Uczestnictwo w wydarzeniach lokalnych na przełomie ostatnich pięciu lat i ostatniego roku

Analiza statystyczna zweryfikowała, że istnieje zależność pomiędzy uczestnictwem w wydarzeniach lokalnych a wiekiem respondentów. Dla celów analizy statystycznej postanowiono wyłonić 4 przedziały wiekowe badanych osób (60-65 lat; 66-70 lat; 71-75 lat; powyżej 75 lat) a następnie sprawdzić różnice w odsetku osób uczestniczących w wydarzeniach społecznych w przeciągu ostatnich 5 lat. Ogólnie rzecz biorąc im starsza jest badana osoba rzadziej uczestniczy w tego typu wydarzeniach. Wśród seniorów do 65 roku życia odsetek osób uczestniczących czy to rzadko czy często w wydarzeniach społecznych wynosi 16,6%, tak już wśród osób powyżej 75 lat wynosi 7,6%. Zgodnie ze wstępnymi przewidywaniami różnice w ilości posiadanego czasu ze względu na wiek są statystycznie istotne, a uczestnictwo w wydarzeniach zależne jest o wieku seniorów ($\chi^2=14,538$; $p<0,05$).

Tabela nr 4. Uczestnictwo w wydarzeniach o charakterze lokalnym w przeciągu ostatnich 5 lat, a wiek respondenta

			Czy uczestniczył Pan/i w takich wydarzeniach w ciągu ostatnich 5 lat			Ogółem
			Tak, często (pow. 3 razy na rok)	Tak, rzadko (1-2 razy na rok)	Nie, nie uczestniczyłem/ am	
wiek	60-65 lat	N	10	24	171	205
		%	4,9%	11,7%	83,4%	100,0%
	66-70 lat	N	3	16	157	176
		%	1,7%	9,1%	89,2%	100,0%
	71-75 lat	N	0	9	110	119
		%	0,0%	7,6%	92,4%	100,0%
	powyżej 75 lat	N	3	12	183	198
		%	1,5%	6,1%	92,4%	100,0%
Ogółem		N	16	61	621	698
		%	2,3%	8,7%	89,0%	100,0%

Chi2=14,538; p=0,024;

Z podjętej analizy wynika także zależność pomiędzy uczestnictwem w wydarzeniach (zarówno w przeciągu ostatnich 5 lat jak i ostatniego roku), a zamieszkiwaną dzielnicą. Największa liczba uczestniczących w wydarzeniach seniorów zamieszkuje południową strefę wielkich zabudowań mieszkalnych czyli takie dzielnice jak : Piecki-Migowo, Suchanino, Niedźwiednik, Wzgórze Mickiewicza, a następnie strefę centralną z dzielnicami wzdłuż ciągu komunikacyjnego głównej ulicy Gdańska od Śródmieścia po Oliwę. Najrzadszymi uczestnikami wydarzeń są mieszkańcy północnej części wielkich zabudowań mieszkalnych z dzielnicami tj. Żabianka, Przymorze, Zaspa. Z dokonanej analizy wynika, że występuje zależność pomiędzy poziomem uczestnictwa w wydarzeniach, a zamieszkiwaną dzielnicą (Chi2=21,301; p<0,05).

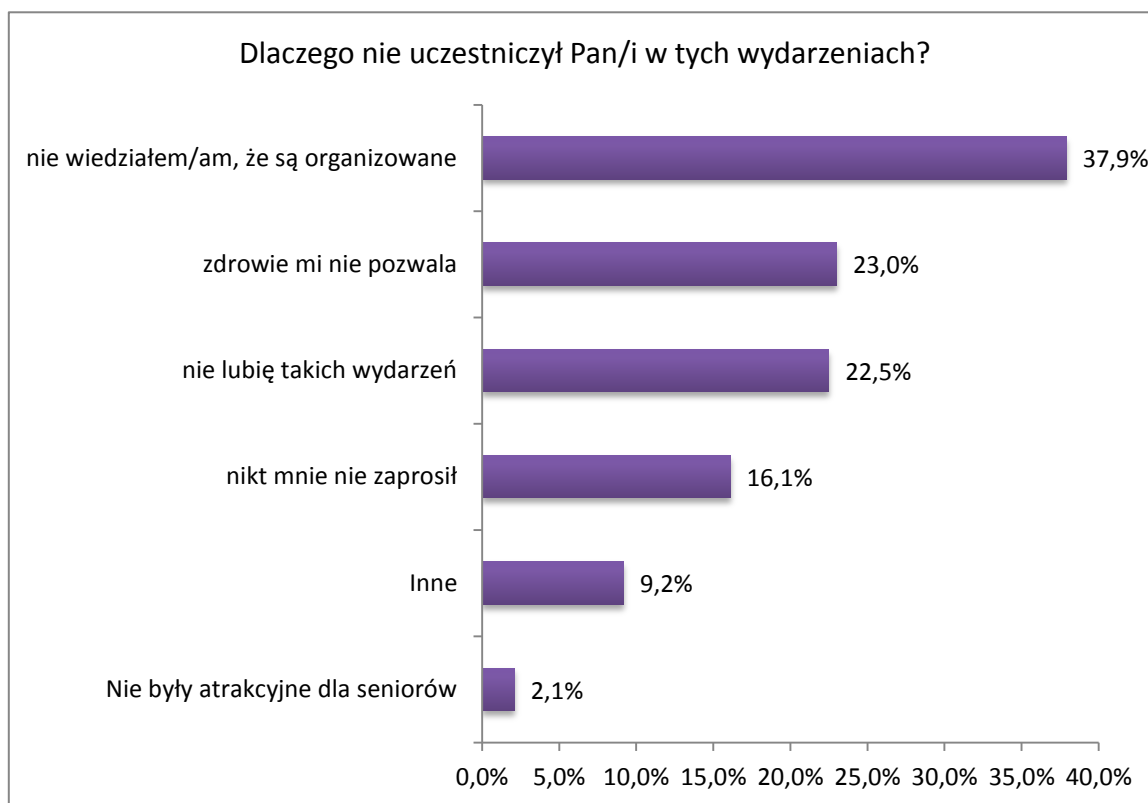
Tabela nr 5. Uczestnictwo w wydarzeniach o charakterze lokalnym w przeciągu ostatnich 5 lat, a zamieszkiwana dzielnica

			Czy uczestniczył Pan/i w takich wydarzeniach w ciągu ostatnich 5 lat			Ogółem
			Tak, często (pow. 3 razy na rok)	Tak, rzadko (1-2 razy na rok)	Nie, nie uczestniczyłem m/am	
dzielnica	strefa centralna	N	6	20	166	192
		%	3,1%	10,4%	86,5%	100,0%
	południowa strefa WZM	N	3	16	82	101
		%	3,0%	15,8%	81,2%	100,0%
	taras południowo-zachodni	N	2	12	85	99
		%	2,0%	12,1%	85,9%	100,0%
	północna strefa WZM	N	1	8	189	198
		%	0,5%	4,0%	95,5%	100,0%
	strefa przemysłowa	N	4	5	99	108
		%	3,7%	4,6%	91,7%	100,0%
Ogółem		N	16	61	621	698
		%	2,3%	8,7%	89,0%	100,0%

Chi2=21,301; p=0,006

Opisane dotąd wyniki badań i analizy statystyczne wskazują, że na tak niski poziom uczestnictwa w wydarzeniach o charakterze lokalnym wpływa niski poziom poinformowania o tego typu wydarzeniach, wiek seniorów – im osoba starsza tym mniej aktywna, ale także zamieszkiwana dzielnica. O przyczyny nieuczestniczenia w tego typu wydarzeniach zapytano także samych respondentów. Ponad co trzecia osoba (37,9%) wskazywała, że nie jest poinformowana o organizacji tego typu wydarzeń: nie uczestniczą, ponieważ nie wiedzą. Do tej kategorii przyczyn zaliczyć można również odpowiedź na poziomie co szóstego seniora (16,1%), o braku zaproszenia na wydarzenie. Otóż seniorzy w identyfikowanych barierach zaznaczają swoją potrzebę dobrego, właściwego poinformowania lub nawet zaproszenia na wydarzenie. Prawie co czwarty respondent za przyczynę podawał zły stan zdrowia, a ponad co piąty, że nie lubi takich wydarzeń.

Wykres nr 14. Przyczyny nie uczestniczenia w wydarzeniach lokalnych

W mniej licznej grupie znaleźli się seniorzy korzystający z lokalnej oferty wydarzeń. Postanowiono więc podać szerszej analizie charakter wydarzeń, w których uczestniczyli, źródło informacji na temat danego wydarzenia, wiedzę o organizatorach oraz poproszono o subiektywną ocenę atrakcyjności wydarzenia dla seniorów.

Najczęściej wskazywanym organizatorem wydarzeń według przebadanych była rada dzielnicy – twierdzi tak co trzeci senior uczestniczący w wydarzeniach (32,5%), następnie ponad co czwarty badany wskazywał Kościół (27,3%), a co piąty Urząd Miasta (19,5%). Można więc powiedzieć, że wydarzenia, których uczestnikami są seniorzy najczęściej organizują podmioty instytucjonalne, a mianowicie jednostki pomocnicze miasta jakimi są Rady Osiedla, instytucje religijne oraz sam Urząd Miasta. W drugiej kategorii wskazań znalazły się mniej formalni organizatorzy reprezentujący zarówno sektor pozarządowych tj. organizacje społeczne (11,7%) ale także nieformalne inicjatywy seniorów (13%) czy sąsiadów (5,2%). Warto jednak zaznaczyć, że wskazywane najczęściej Rady Osiedla mogą składać się właśnie z seniorów czy sąsiadów pytanych osób, więc nie można założyć, że wskazywane podmioty są wyłącznymi organizatorami danych wydarzeń. Nie mniej jednak taki obraz organizatorów wydarzeń funkcjonuje w przekonaniu gdańskich seniorów.

Wykres nr 15. Organizatorzy wydarzeń lokalnych wg. respondentów

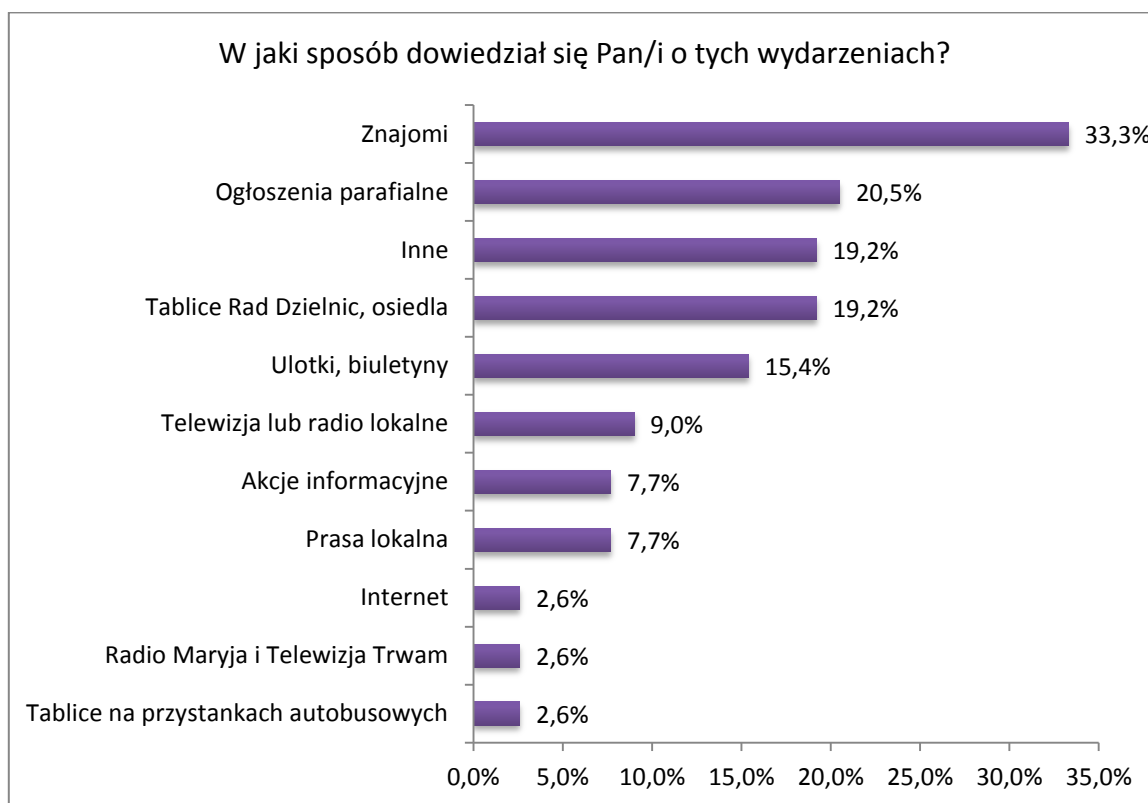

Jak wskazywano już uprzednio w raporcie jedną z barier do uczestnictwa w wydarzeniach jest brak dobrego informowania seniorów. W tym celu zapytano tych seniorów, którzy w wydarzeniach uczestniczą o źródła z których czerpią informacje i tak co trzeci senior o danym wydarzeniu dowiedział się od swoich znajomych (33,3%). Wynik ten pokazuje pewną tendencję. Seniorzy, którzy przebywają wśród innych ludzi, mają o wiele większe możliwości do uczestnictwa w wydarzeniach niż te, które nie utrzymują kontaktu z innymi. Tak zwana „poczta pantoflowa” wśród seniorów jest najskuteczniejszym źródłem

przekazywania i pozyskiwania informacji o wydarzeniach. Ta forma informacji przede wszystkim nosi znamiona czegoś wartego uwagi, bo przekazywana jest przez kogoś znajomego. Z drugiej natomiast strony zawiera element „osobistego zaproszenia” – czyli jest odpowiedzią na zidentyfikowaną barierę wśród osób nie uczestniczących w wydarzeniach.

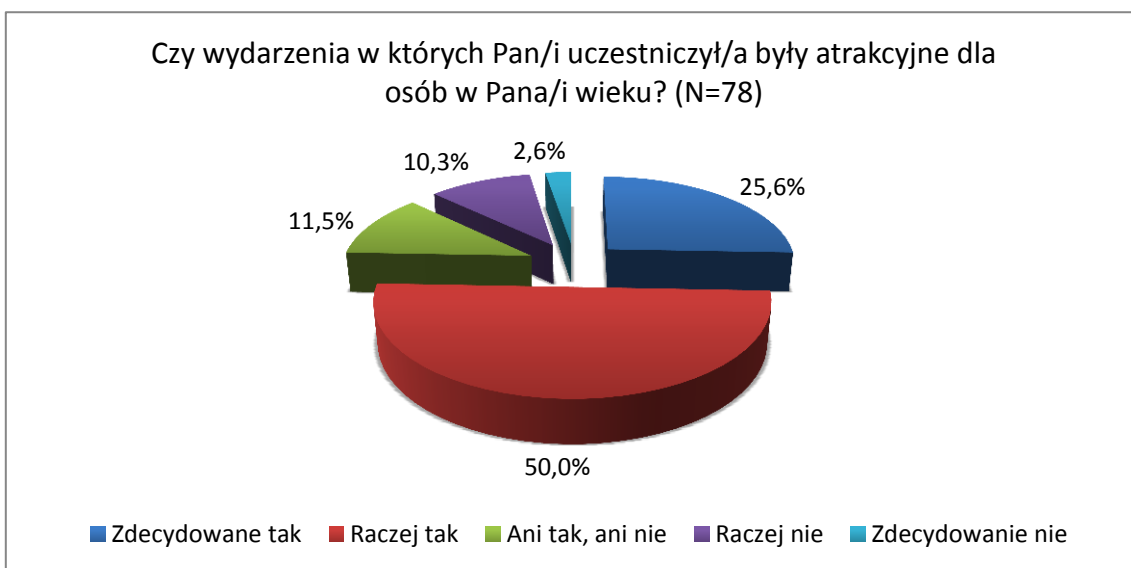
Kilka z następnych źródeł wskazywał co piąty senior. Należą nich ogłoszenia parafialne (20,5%) czy tablice Rad Dzielnic i osiedla (19,2%). Prawie co szósty badany wskazywał, że informacje czerpie z ulotek czy biuletynów (15,4%). Do najmniej skutecznych metod wskazać należy Internet, z którego o wydarzeniach czerpie informację 2,6% seniorów. Widać, że seniorzy to wciąż grupa, którą można nazwać „wykluczoną cyfrowo”, co może przekładać się na wykluczenie w uczestnictwie.

Wykres nr 16. Źródła informacji o lokalnych wydarzeniach

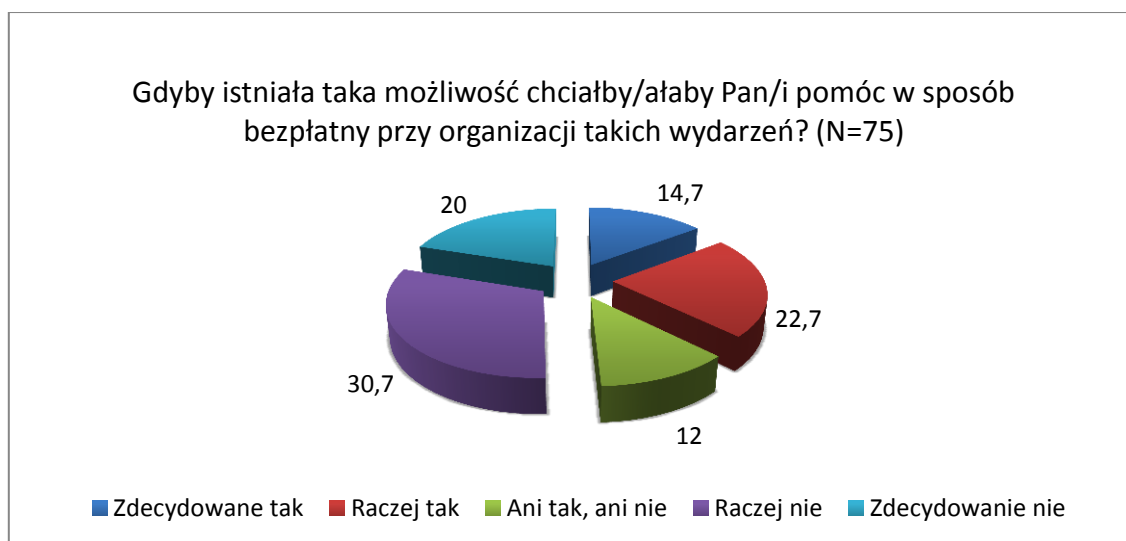
Cała analiza w tym podrozdziale opiera się na różnorodnych wydarzeniach o charakterze lokalnym skierowanych dla wszystkich mieszkańców. Poproszono więc o odniesienie się przez uczestniczących w tych wydarzeniach seniorów o ocenę atrakcyjności tych wydarzeń dla seniorów. W ogólnej ocenie większość respondentów stwierdziła, że wydarzenia te są atrakcyjne dla seniorów (50% raczej tak i 25,6% zdecydowanie tak), a seniorzy negatywnie odnoszący się do atrakcyjności wydarzeń stanowili łącznie 12,9%.

Wykres nr 17. Atrakcyjność wydarzeń lokalnych według uczestników

Seniorów – konsumentów tj. uczestników zapytano o chęć pomocy przy organizacji tego typu wydarzeń. Pytanie to miało na celu projekcję możliwości i chęci bycia nie tylko „konsumentem” wydarzenia, ale także jego współtwórcą. Wyniki w tej kwestii są podzielone. W gronie osób nie zainteresowanych tego typu zaangażowaniem jest co drugi senior, osób które nie potrafią określić swojego stanowiska 12%. Do grona entuzjastów – osób wyrażających chęć pomocy przy organizacji takich wydarzeń należy co trzeci uczestniczący w wydarzeniach senior, przy czym co siódmy w sposób zdecydowany (14,7%). Istnieje więc określony potencjał osób, wyrażających chęć nie tylko do konsumowania zaproponowanej oferty, ale także do jej kreowania.

Wykres nr 18. Korzystanie z wydarzeń lokalnych, a chęć pomocy przy ich organizacji

W ogólnym ujęciu seniorzy w zdecydowanej mniejszości są odbiorcami organizowanych na dzielnicach lokalnych wydarzeń. Jako główną przyczynę wymienić należy przede wszystkim brak wiedzy na temat takich wydarzeń: nie tylko dotyczącej faktu odbywania się wydarzenia, ale także jego roli, celu i charakteru. W gronie seniorów korzystających z lokalnych wydarzeń przeważają osoby o najniższym stażu senioralnym zamieszkujące w centralnych dzielnicach Gdańska, wzdłuż głównej ulicy lub z południowej części wielkich zabudowań mieszkalnych. Najbardziej skuteczną metodą informowania o wydarzeniach lokalnych jest tak zwana poczta pantoflowa, a dalej ogłoszenia parafialne czy tablice dzielnicowe. Seniorzy najczęściej uczestniczą w wydarzeniach organizowanych przez radę Osiedla lub przez inne instytucje tj. Kościół czy Urząd Miasta. W ogólnej ocenie seniorzy uczestniczący w ogóle w życiu społecznym, utrzymujący relacje z innymi mają większe szanse skorzystania z oferty organizowanej na ich dzielnicach, bo najskuteczniejszą z metod przekazywania informacji jest tzw. poczta pantoflowa. Nie mniej realia są takie, że odbiorcą oferty rozrywkowej, kulturalnej, sportowej czy innej o charakterze lokalnym jest co dziesiąty gdański senior.

4.2. GDAŃSKI SENIOR – UCZESTNIK

Od 2012 roku można mówić o nasilonych działaniach mających na celu aktywizację społeczną osób starszych. Komisja Europejska rok 2012 przyznała działaniom na rzecz osób starszych pod nazwą Europejski Rok Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej. Rok ten stał się przyczynkiem do wprowadzenia przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych o skróconej nazwie ASOS na lata 2012-2013. W ramach tych dwóch lat ogłoszono dwie edycje konkursów dla organizacji pozarządowych, na które poświęcono łącznie 60 milionów złotych⁵.

Na bazie ogłoszonych edycji konkursowych powstały liczne pomysły i projekty mające na celu aktywizację społeczną osób starszych, w których licznie znalazły się zajęcia, warsztaty, kursy czy wyjazdy przeznaczone dla osób starszych. W związku z powyższym w przeprowadzonym badaniu jako jeden z obszarów aktywności społecznej seniorów zweryfikowano poziom aktywności społecznej związanej z uczestnictwem w tej ofercie. Specyfika uczestnictwa w tego typu przedsięwzięciach wymaga od seniorów po prostu zainteresowania i uczestnictwa – są oni biorcami pewnej zaproponowanej oferty. Nie mniej jednak forma ta wymaga większego zaangażowania, niż jak w przypadku uczestnictwa w wydarzeniach opisanych w poprzedzającym rozdziale. Bardzo często szkolenia, warsztaty, kursy czy wyjazdy wymagają zaangażowania w dłuższym okresie czasu, wymagają aktywnego uczestnictwa, związane są także z ideą kształcenia się przez całe życie.

Zgodnie z przeprowadzoną analizą określono poziom uczestnictwa seniorów w ofercie skierowanej do seniorów. Otrzymane wyniki wskazują, że poziom uczestnictwa jest bardzo niski. Uczestnictwa w tego typu ofercie potwierdza co dwudziesty gdański senior, a zdecydowana większość, bo prawie 95% nie uczestniczyła w tego typu zajęciach.

⁵ <http://www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/seniorzy/art,5815,w-mpips-powstal-rzadowy-program-aktywnosci-spoecznej-osob-starszych-na-lata-2012-2013.html>

Wykres nr 19. Uczestnictwo gdańskich seniorach w ofercie skierowanej do seniorów tj. zajęcia, kursy, szkolenia, wyjazdy

Z przeprowadzonej analizy statystycznej wynika jednak, że wpływ na uczestnictwo w danej ofercie ma zamieszkiwana dzielnica. I tak najwięcej seniorów – uczestników zamieszkuje dzielnice ze strefy południowo – zachodniej takie jak Chełm, Ujeścisko, Łostowice, Jasień, oraz dzielnice wzdłuż gdańskiej obwodnicy takie jak Kokoszki, Matarnia, Osowa. Wśród seniorów zamieszkujących te dzielnice, uczestnikiem oferty skierowanej na rzecz seniorów był prawie co szósty senior. Natomiast najmniejsze uczestnictwo seniorów występuje na dzielnicach przemysłowej, gdzie swoją aktywność potwierdza co pięćdziesiąty senior oraz północnej strefy WZM, gdzie tą formę aktywności potwierdza co czterdziesty badany. Zastosowane testy statystyczne potwierdzają, że zamieszkiwana dzielnica ma wpływ na aktywność seniorów ($\chi^2=30,852$; $p<0,001$)

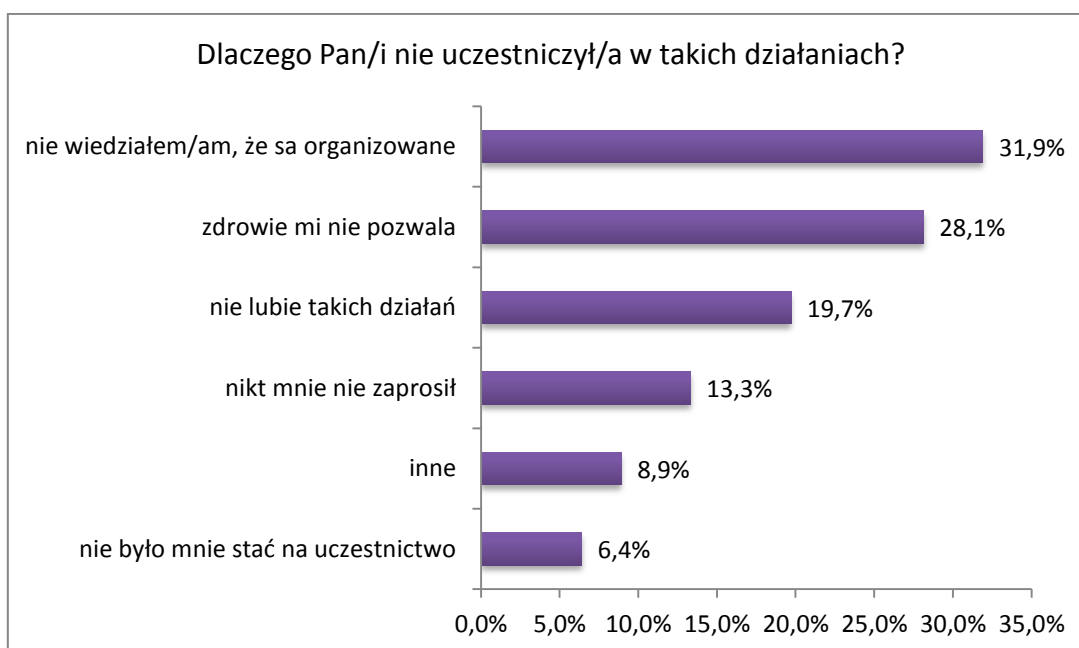
Tabela nr 6. Uczestnictwo w ofercie skierowanej dla seniorów a zamieszkiwana dzielnica

			Czy uczestniczył/a Pan/i w jakiś stałych, trwających dłuższy okres czasu działaniach dla osób w Pana/i wieku (takich jak np. kursy, szkolenia, wyjazdy itd.)?		Ogółem
			Tak	Nie	
dzielnica	strefa centralna	N	8	181	189
		%	4,2%	95,8%	100,0%
	południowa strefa WZM	N	4	97	101
		%	4,0%	96,0%	100,0%
	taras południowo-zachodni	N	16	83	99
		%	16,2%	83,8%	100,0%
	północna strefa WZM	N	5	192	197
		%	2,5%	97,5%	100,0%
	strefa przemysłowa	N	2	105	107
		%	1,9%	98,1%	100,0%
Ogółem		N	35	658	693
		%	5.1%	94.9%	100.0%

Chi2=30,852; p<0,001

Brak uczestnictwa w tego typu ofercie został poddany głębszej analizie. Postanowiono zweryfikować przyczyny takiego stanu rzeczy, więc nieaktywnych respondentów zapytano dlaczego nie korzystają z tej oferty. Prawie co trzeci respondent odpowiedział, że o takich działaniach po prostu nie wie (31,9%), a co siódmy badany (13,3%), że nikt go nie zaprosił. Sumując te wyniki możemy powiedzieć, że prawie połowa seniorów o tego typu działaniach po prostu nie jest poinformowana. Wynik ten powiela się w kontekście identyfikowanych barier uczestnictwa w wydarzeniach lokalnych, gdzie także ponad połowa seniorów twierdziła, że nie wie o organizowanych wydarzeniach. Co czwarty z respondentów twierdzi, że brak uczestnictwa wynika z jego niedyspozycji zdrowotnych (28,1%), a co piąty nie lubi takich działań (19,7%). Interesującym jest także wynik, że ponad co dwudziesty senior (6,4%) twierdzi, że nie było go stać na uczestnictwo w danej ofercie. Z badania wynika więc, że pomimo, że większość ofert finansowanych np. ze źródeł ministerialnych ma mieć charakter bezpłatny, to jednak seniorom ciężko odnaleźć się w rzeczywistości ofert skierowanych na rzecz seniorów.

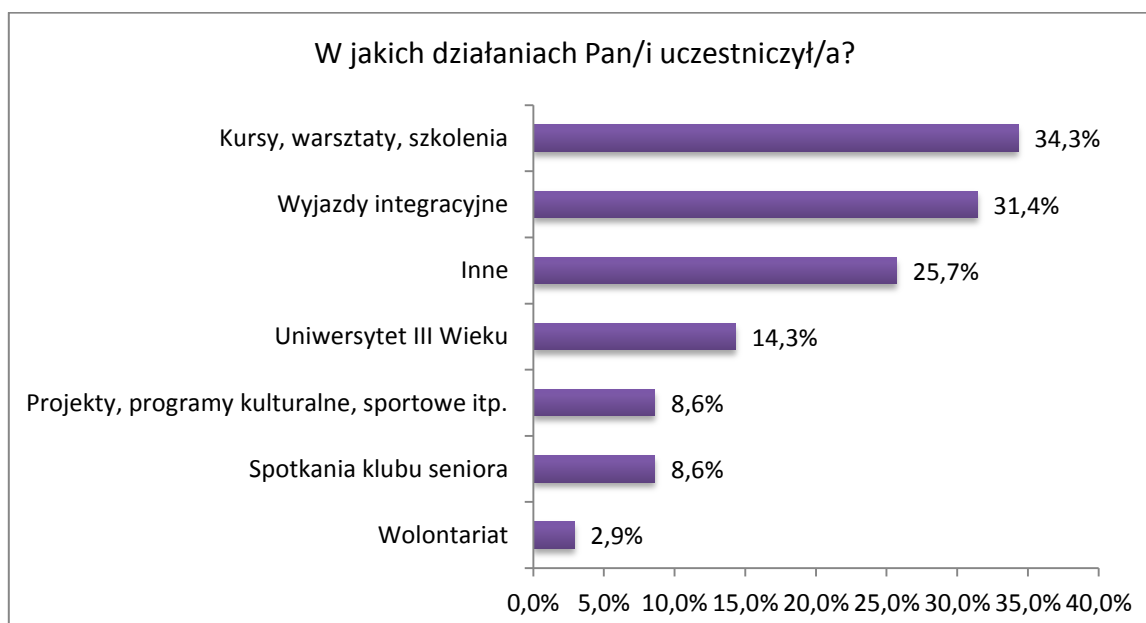
Wykres nr 20. Bariery uczestnictwa w ofercie skierowanej do seniorów

Uczestnictwo w ofercie skierowanej na rzecz seniorów potwierdza co dwudziesty badany. Poszerzając wiedzę na temat charakteru uczestnictwa wyodrębniono informację na temat źródeł informacji o ofercie oraz organizatorach danych działań.

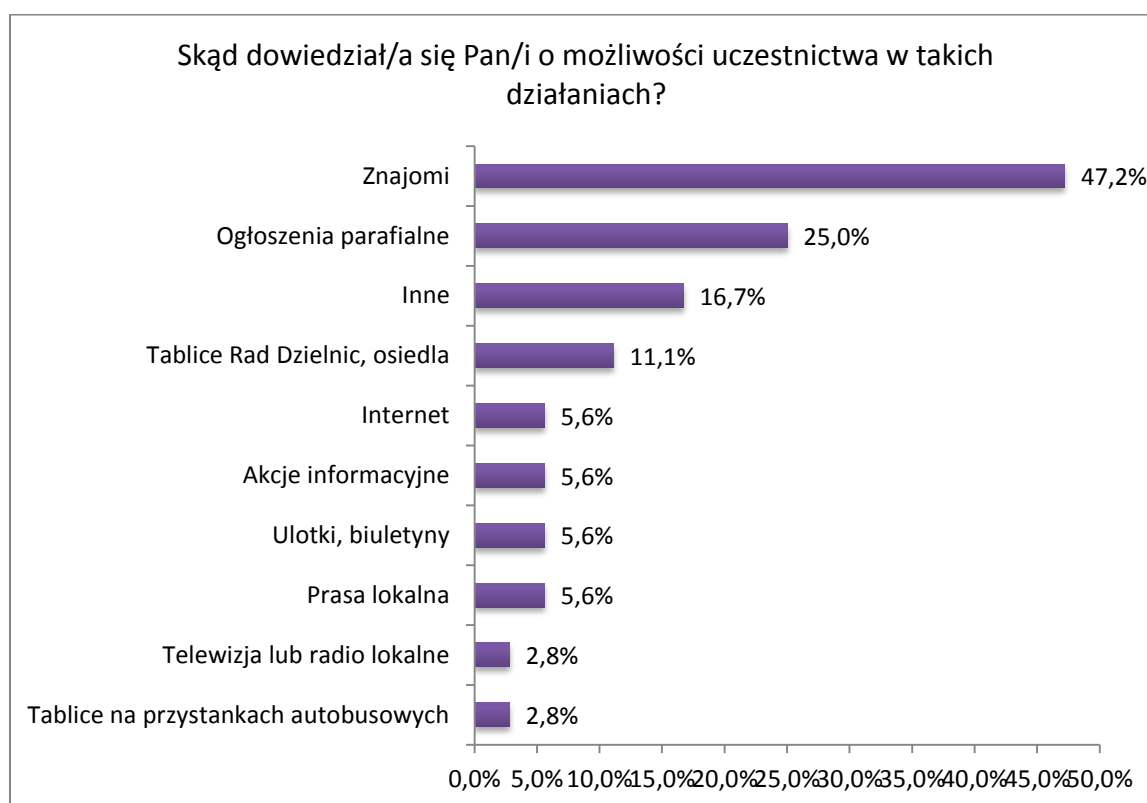
Uogólniając otrzymane wyniki co trzeci senior uczestniczył albo w kursach, warsztatach, szkoleniach, albo w wyjazdach integracyjnych. Najrzadziej uczęszczaną aktywnością był wolontariat, którego doświadczyło 2,9% uczestniczących w różnych ofertach.

Wykres nr 21. Rodzaj wybieranej oferty skierowanej dla seniorów

Głównym źródłem informacji o możliwości skorzystania z oferty w zdecydowanej większości są znajomi respondentów- wskazywani przez prawie co drugiego badanego. Do skutecznych metod informowania o ofercie wskazano także ogłoszenia parafialne (25%) jak i ogłoszenia na tablicach osiedlowych, rad dzielnic.

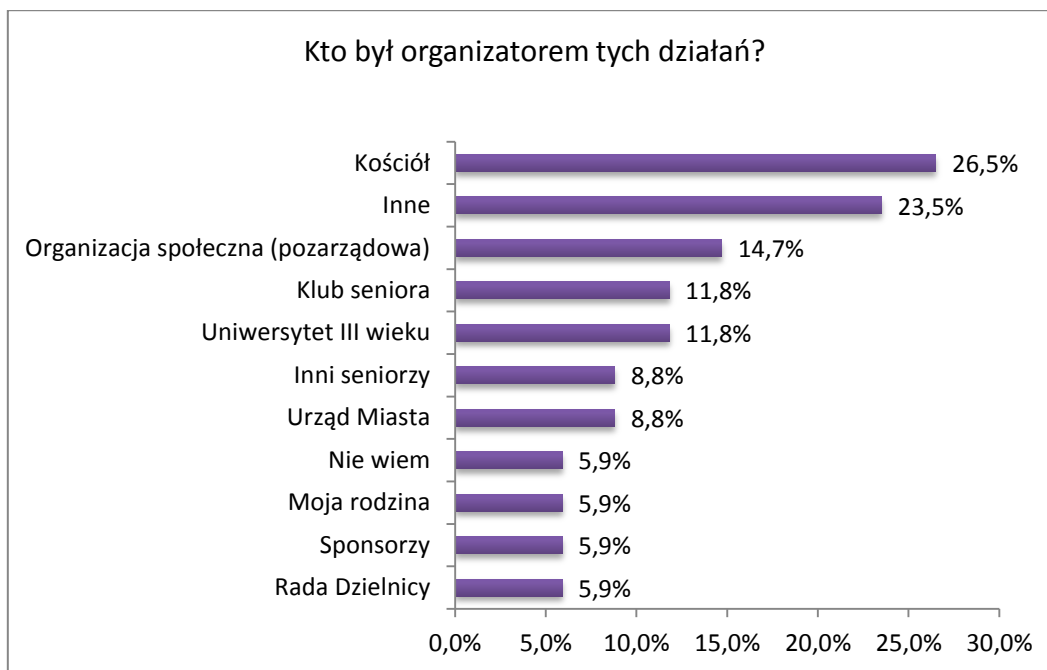
Wykres nr 22. Źródła informacji o możliwości uczestnictwa w ofercie skierowanej dla seniorów

Według korzystających z oferty skierowanej na rzecz seniorów głównym organizatorem przedsięwzięcia był Kościół (wskazywał tak co czwarty badany). Otrzymane wyniki potwierdzają dużą rolę Kościoła w działaniach na rzecz aktywizacji społecznej seniorów. Kościół jest dobrym nośnikiem informacji, ale także organizatorem działań na rzecz seniorów. Decydująca rola kościoła w tworzeniu oferty na rzecz seniorów może także być pośrednio finansowana ze źródeł dla organizacji pozarządowych. Otóż w Polsce działa kilka dużych organizacji pozarządowych, których działania powiązane są działalnością kościoła. Jedną z takich organizacji prężnie działających w Gdańsku jest Caritas czy Hospicjum im. Ks. Dutkiewicza. Wśród wskazań co szósty „biorca” oferty za organizatora postrzegał organizacje społeczne tj. stowarzyszenia i fundacje. Podmioty te są bezpośrednim

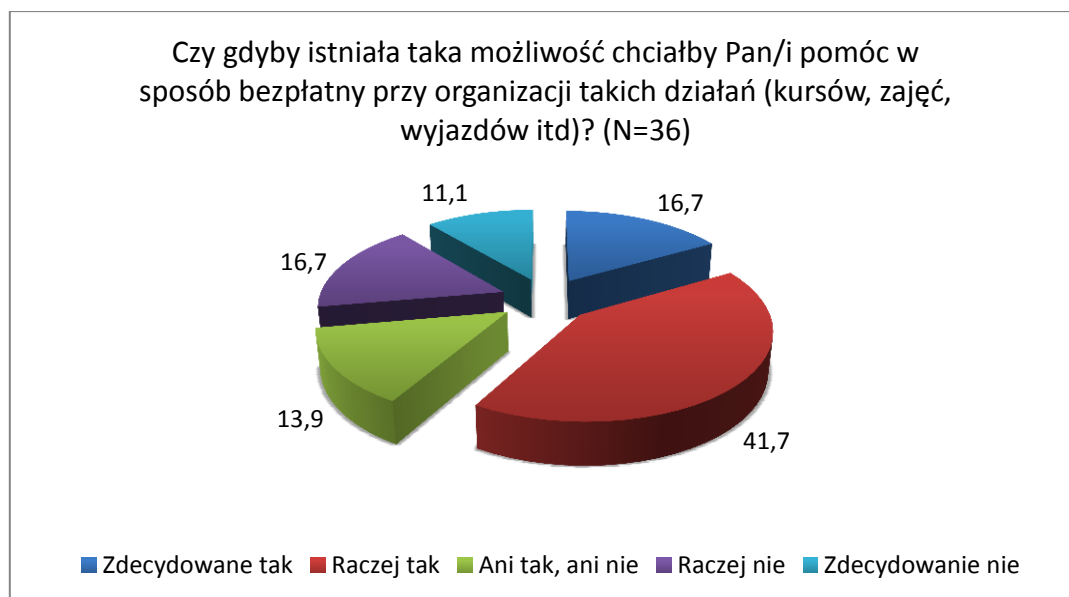
beneficjentem konkursów opisywanych we wstępie rozdziału, mających na celu aktywizację społeczną seniorów. Do tych „korzystających” z funduszy należą także wskazywane przez co dziesiątego uczestnika kluby seniora, uniwersytet III wieku, a także inni seniorzy.

Wykres nr 23. Organizatorzy wydarzeń na rzecz seniorów

Analiza każdego z obszaru zakończona została zweryfikowaniem chęci aktywnych seniorów do współorganizacji czy pomocy przy organizacji działań na rzecz innych seniorów. W tym też obszarze zapytano uczestników – biorców oferty skierowanej na rzecz seniorów o możliwość wsparcia w tworzeniu tego typu oferty. I tak zdecydowana połowa (57,4%) nazwanych w raporcie „biorców” oferty deklaruje chęć pomocy przy konstruowaniu ofert na rzecz aktywizacji innych seniorów. Można więc powiedzieć, że sam fakt korzystania, czy „brania” oferty daje podwaliny do wykorzystania potencjału tej grupy do mnożenia kolejnych działań na rzecz seniorów.

Wykres nr 24. Korzystanie z oferty na rzecz seniorów, a chęć pomocy przy ich organizacji

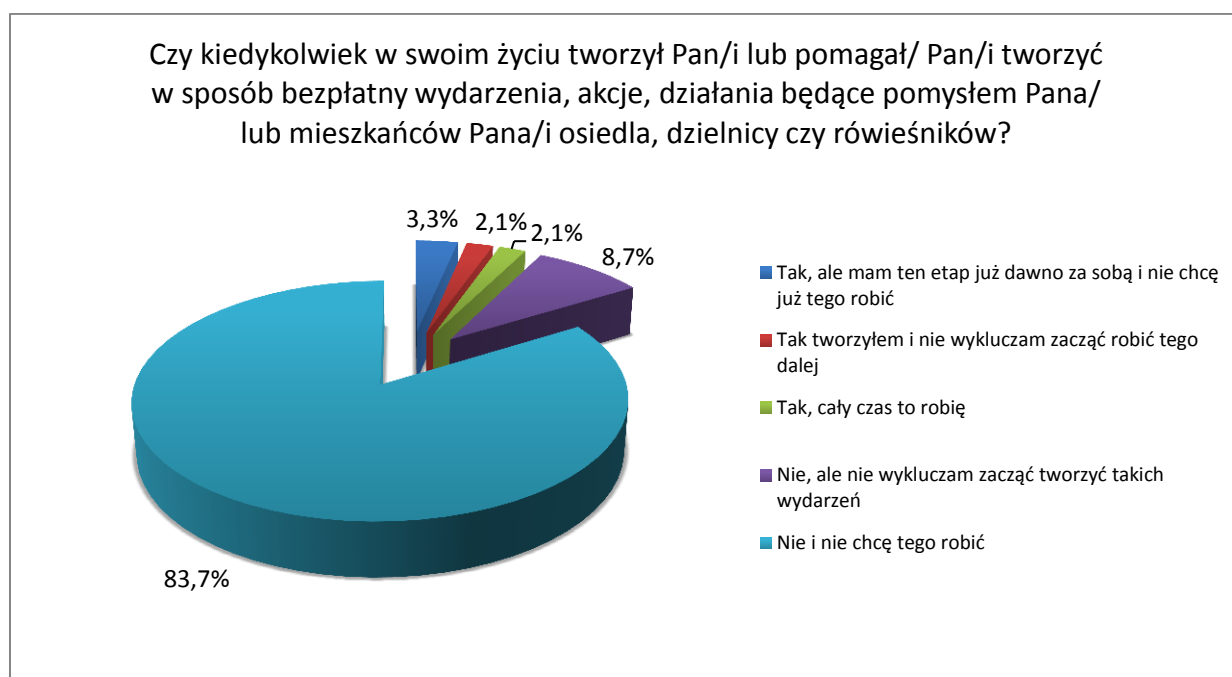

Podsumowując można powiedzieć, że poziom korzystania przez seniorów z oferty skierowanej wyłącznie dla nich jest bardzo niski. Z badania wynika, że co dwudziesty senior korzysta z oferty pobudzającej aktywność społeczną seniorów. Jako zdecydowaną barierę zidentyfikowano nie stan zdrowia respondentów, choć takowa występuje i dotyczy co piątego seniora. Nie mniej jednak prawie połowa seniorów nie ma wiedzy na temat tego typu działań. Jako dobrego organizatora działań na rzecz seniorów należy podkreślić działalność Kościoła oraz organizacji pozarządowych. Istotnym z punktu widzenia rozwoju oferty aktywizacyjnej na rzecz seniorów jest potencjał tkwiący w osobach już zaangażowanych. Ponad połowa z nich deklaruje chęć współorganizacji czy tworzenia oferty dla innych seniorów.

4.3. GDAŃSKI SENIOR – KREATOR

Senior kreator to nikt inny jak osoba w wieku powyżej sześćdziesięciu lat, która aktualnie lub w ciągu całego swojego życia tworzyła czy współtworzyła w sposób bezpłatny wydarzenia, inicjatywy na rzecz innych. Gdański senior kreator to ktoś, kto w sposób nieformalny, sam lub przy współpracy z innymi robił, robi coś na rzecz innych. Ta forma w ujęciu teoretycznym różni się od zaangażowania wolontariackiego tym, że wolontariat umocowany jest przy danej organizacji czy instytucji, co nadaje mu formalny wymiar. Natomiast tak zwane oddolne inicjatywy – zainicjowane przez badanych seniorów przy współpracy z innymi, czasem także i organizacjami czy instytucjami mają wymiar nieformalny. W badaniu seniorów zapytano czy kiedykolwiek w swoim życiu byli twórcami lub pomagali tworzyć bezpłatnie wydarzenia, akcje, działania będące pomysłem seniora lub jego otoczenia. Z przeprowadzonego badania wynika, że ponad czterech z pięciu (83,7%) przebadanych seniorów nigdy nie byli „kreatorami” oddolnych inicjatyw i nie chcą tego robić. Taki wynik wskazuje, że pokolenie gdańskich seniorów to nie tylko osoby, które w wieku senioralnym nie angażują się w organizację oddolnych działań na rzecz innych, ale także niewielki procent był aktywny dotychczas. 3,3% seniorów deklaruowało w badaniu, że byli twórcami inicjatyw, ale nie chcą już tego kontynuować, a 2,1% kiedyś tworzyła inicjatywy i nie wyklucza, że zaangażuje się ponownie. Aktualnie aktywność seniorów w kreacji oddolnych inicjatyw kształtuje się na poziomie 2,1% - co oznacza, że co pięćdziesiąty senior angażuje się w tworzenie, inicjowanie wydarzeń na rzecz swojego otoczenia. Potencjał tkwi w grupie osób stanowiącej 8,7% badanych, które nigdy nie angażowały się w tego typu działania, ale nie wykluczają swojego uczestnictwa.

Wykres nr 25. Tworzenie lub współtworzenie oddolnych inicjatyw przez gdańskich seniorów

Ogólnie rzecz biorąc można powiedzieć, że mężczyźni zdecydowanie częściej niż kobiety zadeklarowali, że nigdy w swoim życiu nigdy nie tworzyli oddolnych inicjatyw i nie chcą tego robić (85,1% wśród mężczyzn do 82,8% wśród kobiet). Jednak różnice te nie są duże i nie są statystycznie istotne.

Jak wskazuje analiza danych zmienną, która różnicuje odpowiedzi na pytanie o kreowanie oddolnych inicjatyw przez seniorów jest wiek badanych seniorów. I tak najbardziej aktywnymi seniorami są osoby pomiędzy 60, a 65 rokiem życia (3,4%) oraz osoby powyżej 75 roku życia (2,5%). Z jednej strony są to osoby, które jeszcze są w wieku produkcyjnym – mogą być aktywne zawodowo, bo wiek emerytalny dla tej kategorii wiekowej zaczyna się od 65 roku życia. Potem najmniejszą aktywność deklarują osoby, które dopiero co poszły na emeryturę (tylko 1,1% przebadanych). Wynik ten wskazuje na problem braku aktywności w kluczowym momencie życia. Osoby z wiru życia zawodowego trafiają na niezagospodarowaną przestrzeń, która odbija się na wiele aspektów psychologicznych, mentalnych seniorów, co daje także efekt w postrzeganiu procesu starzenia się i starości. Wśród aktywnych w trakcie realizacji badania byli także seniorzy powyżej 75 roku i stanowili co czterdziestego przebadanego seniora w ogóle. Są oni ponad trzykrotnie bardziej aktywni od seniorów w wieku 71-75 lat.

Najbardziej zniechęceni seniorzy do podjęcia działań to grupa wiekowa od 71-75 lat (92,5% deklaruje, że nie tworzyło oddolnych inicjatyw i nie chce). Dla porównania w kategorii

wiekowej od 60 do 65 roku życia taką niechęć wyraziło zdecydowanie mniej seniorów (o dwadzieścia punktów procentowych mniej).

Tabela nr 7. Tworzenie lub współtworzenie oddolnych inicjatyw przez gdańskich seniorów a wiek

			Czy kiedykolwiek w swoim życiu tworzył Pan/i lub pomagał/ Pan/i tworzyć w sposób bezpłatny wydarzenia, akcje, działania będące pomysłem Pana/ lub mieszkańców Pana/i osiedla, dzielnicy czy rówieśników?					Ogółem
			Tak, ale mam ten etap już dawno za sobą i nie chcę już tego robić	Tak tworzyłem i nie wykluczam zacząć robić tego dalej	Tak, cały czas to robię	Nie, ale nie wykluczam zacząć tworzyć takich wydarzeń	Nie i nie chcę tego robić	
wiek	60-65 lat	N	7	6	7	35	150	205
		%	3,4%	2,9%	3,4%	17,1%	73,2%	100,0%
	66-70 lat	N	5	5	2	17	148	177
		%	2,8%	2,8%	1,1%	9,6%	83,6%	100,0%
	71-75 lat	N	1	3	1	4	111	120
		%	0,8%	2,5%	0,8%	3,3%	92,5%	100,0%
	powyżej 75 lat	N	10	1	5	5	177	198
		%	5,1%	0,5%	2,5%	2,5%	89,4%	100,0%
	Ogółem	N	23	15	15	61	586	700
		%	3,3%	2,1%	2,1%	8,7%	83,7%	100,0%

Chi2=45,091; p<0,001; Vc=0,147

Po analizie kluczowego pytania weryfikującego aktywność seniorów w tworzeniu oddolnych inicjatyw należy stwierdzić, że kształtuje się ona na bardzo niskim poziomie. Zdecydowana większość seniorów deklaruje, że takiej aktywności nie podejmowała i nie zamierza. Nie mniej jednak z punktu widzenia celu badania – zastosowania go jako przewodnika do aktywizacji społecznej seniorów postanowiono w sposób szczegółowy pochylić się nad specyfiką podejmowanej aktywności tej teraz i tej kiedyś, opisać jej charakter i wymiar, ale także zidentyfikować bariery stojące na drodze ku aktywności.

W celu uporządkowania raportu postanowiono rozdział podzielić na pięć następujących po sobie podrozdziałów opisujących charakterystykę aktywności. I tak inspiracją do stworzenia podrozdziałów było opisane wyżej pytanie dzielące seniorów według podejmowania działań w tworzeniu oddolnych inicjatyw:

1. *Senior zrezygnowany* – to osoba, która kiedyś tworzyła oddolne inicjatywy, ale nie kontynuuje tego aktualnie i także nie chce podejmować takiej aktywności. W zadanym pytaniu osoby te odpowiadały „*Tak, ale mam ten etap już dawno za sobą i nie chcę już tego robić*”.
2. *Senior wycofany* – to osoba, która kiedyś była inicjatorem oddolnych inicjatyw, aktualnie zaprzestała, jednak nie wyklucza podjąć po raz kolejny takiej aktywności. Do tej grupy seniorów zaliczamy tych, którzy odpowiadali: „*Tak tworzyłem i nie wykluczam zacząć robić tego dalej*”.
3. *Senior aktywny* – to osoby, które w trakcie realizacji badania deklarowały podejmowanie i organizację oddolnych inicjatyw, a na zadane pytanie odpowiadały „*Tak, cały czas to robię*”.
4. *Senior obiecujący* – to seniorzy, którzy nigdy nie tworzyli oddolnych inicjatyw, jednak nie wykluczają podjęcia takiej aktywności. Na zadane pytanie odpowiadali „*Nie, ale nie wykluczam zacząć tworzyć takich wydarzeń*”.
5. *Senior bierny* – ta najliczniejsza grupa seniorów, to osoby, które nigdy nie tworzyły oddolnych inicjatyw i wyrażają niechęć do podjęcia takiej aktywności w przyszłości. W zadanym pytaniu odpowiadały: „*Nie i nie chcę tego robić*”.

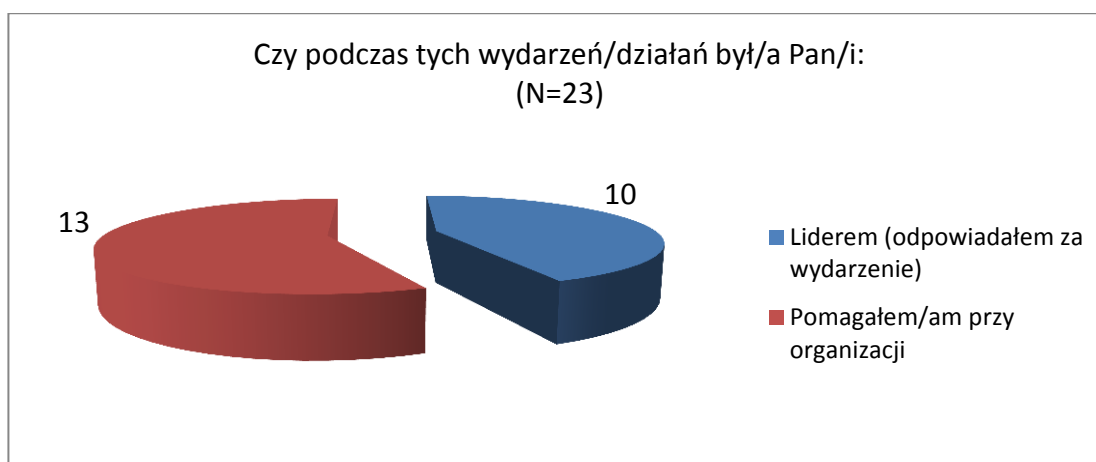
Ze względu na fakt, że zdecydowana większość respondentów zaliczona została do kategorii biernych seniorów tylko w tym podrozdziale wyniki zaprezentowano w procentach. Pozostałe podrozdziały charakteryzują się niską ilością wskazań, w związku z czym ich procentowe przedstawienie mogłoby zaburzyć ogólną percepcję, dlatego też posłużono się tam liczebnościami.

4.3.1. Zrezygnowany senior

Kategorię zrezygnowanych seniorów reprezentuje łącznie 23 przebadanych, co w odniesieniu do przebadanych respondentów stanowi 3,3%. Seniorzy zrezygnowani to ci, którzy kiedyś byli twórcami oddolnych inicjatyw, ale aktualnie nie podejmują tej aktywności prospołecznej i nie wyrażają także chęci w przyszłości. Nie mniej jednak zapytano o specyfikę i charakter podejmowanych przez nich inicjatyw w przeszłości.

W tworzeniu inicjatyw senior mógł pełnić dwie role: być albo inicjatorem – liderem wydarzenia, albo pomagać tworzyć inicjatywę, wydarzenie. Dopuszczano także, że rola przy różnych wydarzeniach mogła być różna. Z dokonanej analizy wynika, że seniorzy prawie po połowie byli liderami lub pomocnikami przy tworzeniu inicjatyw. Dziesięciu z nich liderowała inicjatywom, a trzynastu pomagało je tworzyć. Zrezygnowani to zarówno osoby bezpośrednio odpowiadający za dane wydarzenie jak i pomagający przy jego realizacji.

Wykres nr 26. Rola respondenta „zrezygnowany” podczas organizacji oddolnych inicjatyw

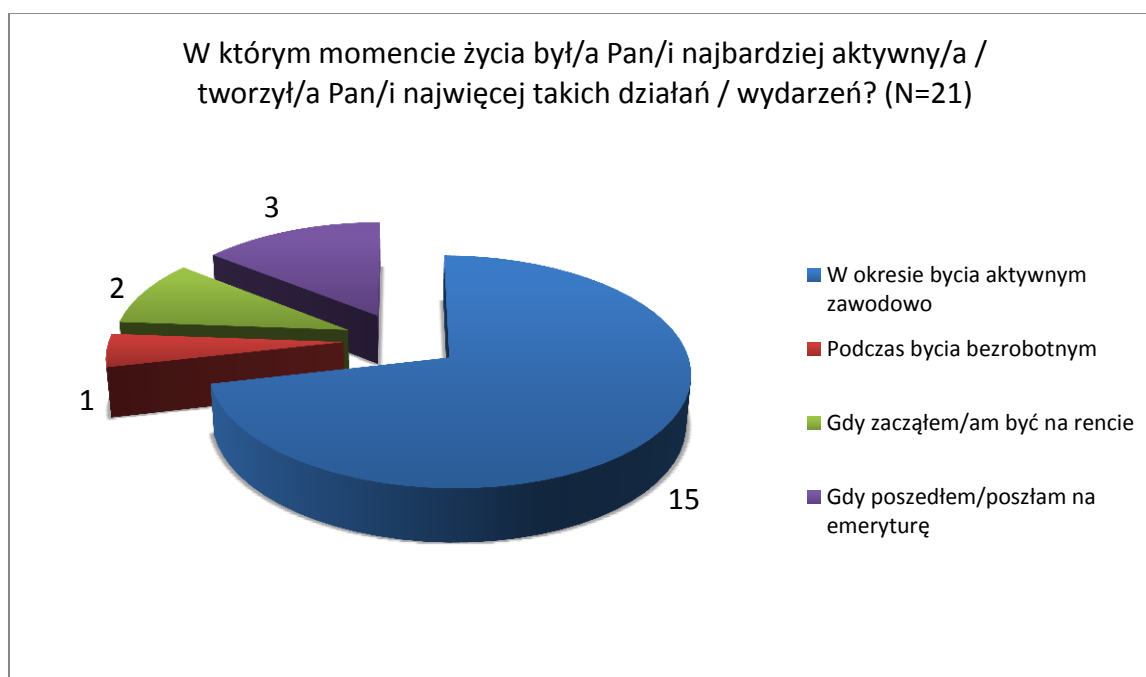

Istotą jest także czas, kiedy badana grupa była aktywna. Zapytano jednak nie o przedziały wiekowe, a o przeważającą funkcję społeczno – zawodową w danym czasie. Największa przejawiana aktywność miała miejsce w czasie aktywności zawodowej badanych, wskazywali tak trzej z czterech badanych (15 zrezygnowanych). Jeden respondent podjął oddolne działanie, gdy był bezrobotny, a pięciu po osiągnięciu wieku emerytalnego.

Widać więc, że ta aktualna niechęć do tworzenia inicjatyw mocno związana jest z aktywnością w ogóle. Osoby, które w czasie aktywnego życia zawodowego działały prospołecznie, idąc na emeryturę zrezygnowały także z takiej aktywności. Przypisały bycie

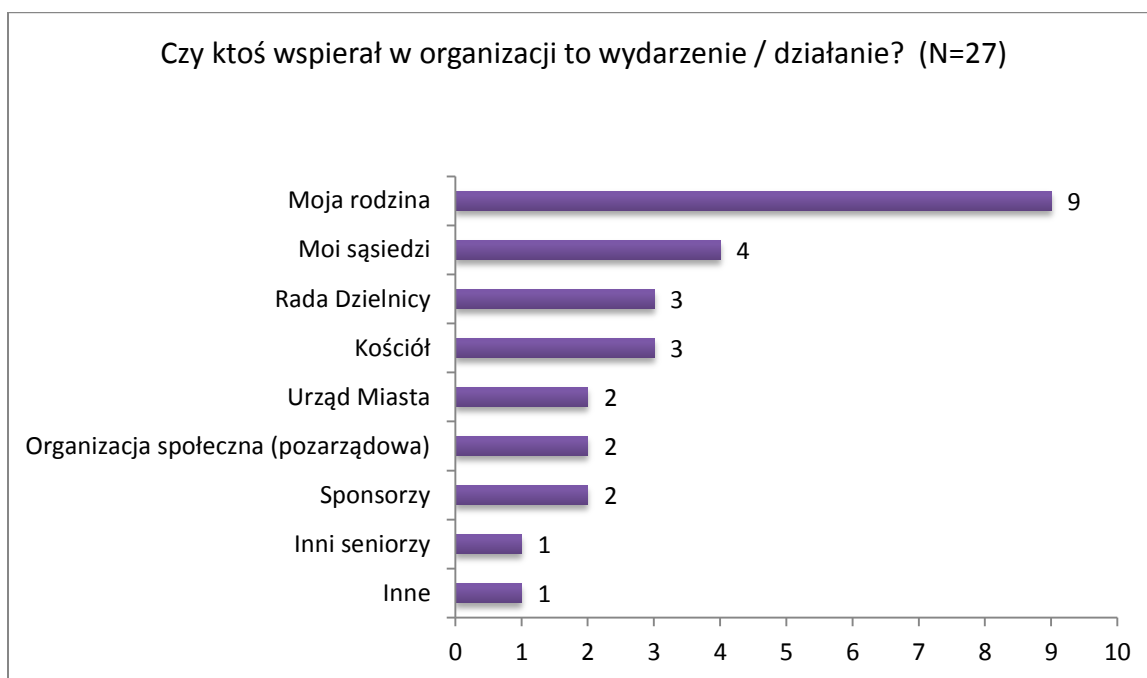
aktywnym jako rolę życiową połączoną bardzo silnie z aktywnością zawodową. Przyczyn takiego stanu rzeczy może być jednak wiele. Respondentów pytano o najbardziej „płodny” okres tworzenia oddolnych inicjatyw. To, że najczęściej wskazywany był moment aktywności zawodowej respondentów może wynikać także z faktu, że dawał on najwięcej możliwości do bycia aktywnym m.in. narzędzia, pomysły, przestrzeń itd. Odpowiedź na to pytanie wymaga jednak odrębnego badania jakościowego wśród „zrezygnowanych” seniorów.

Wykres nr 27. Rola społeczno-zawodowa respondenta „zrezygnowany” podczas tworzenia oddolnych inicjatyw

Organizacja oddolnych inicjatyw prospołecznych realizowana przez zrezygnowanych seniorów była także wspierana przez inne podmioty. Badani wskazywali, kto pomagał im przy realizacji działań. I tak do najczęściej wymienianych osób, wspierających organizatora była jego rodzina – wskazało tak 9 zrezygnowanych seniorów oraz sąsiedzi – 4 wskazania. Analiza tych wyników potwierdza tylko nieformalny i bardzo oddolny charakter podejmowanych inicjatyw. Wydarzenia organizowane przez zrezygnowanych seniorów oparte były na oddolnych działaniach społeczności, które wspierało najbliższe otoczenie seniora – rodzina i sąsiedzi. Nieliczne wskazania po stronie Urzędu Miasta czy organizacji społecznych wskazują o bardzo lokalnym wymiarze inicjatyw oraz o małym wykorzystaniu lub udzieleniu wsparcia takim inicjatywom.

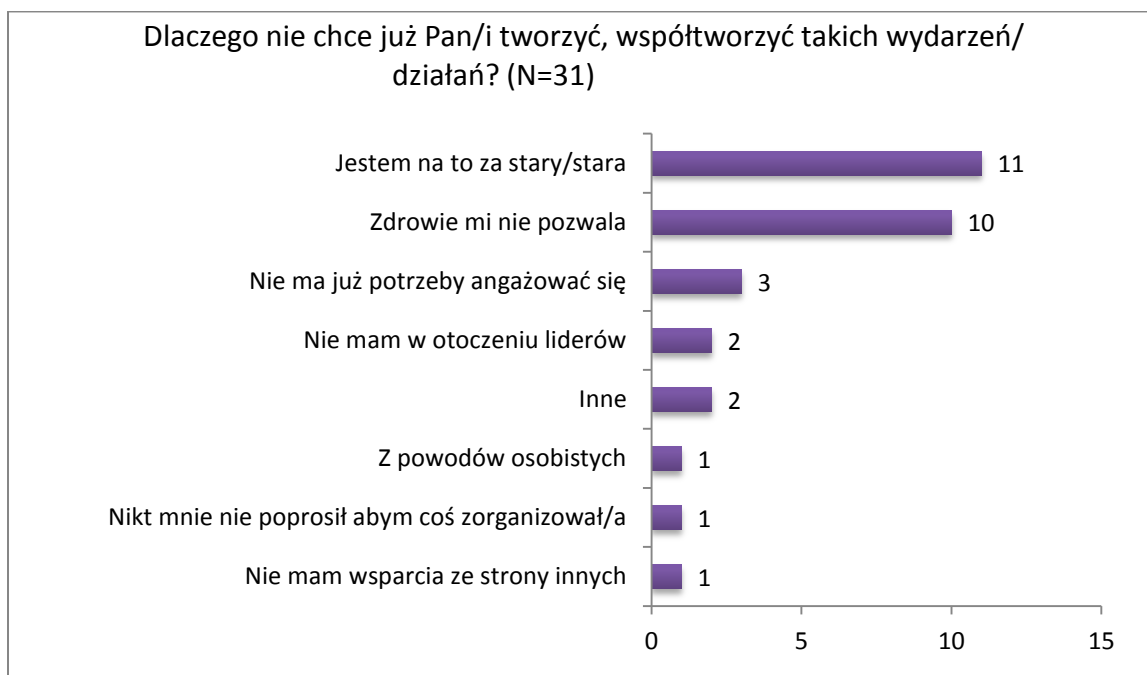
Wykres nr 28. Wsparcie inicjatyw realizowanych przez „zrezygnowanych” seniorów

Zbadano także kontekst czasowy podejmowanych inicjatyw. Przeważającą grupę osób zrezygnowanych stanowią te które swoje działania realizowały albo powyżej dziesięciu lat temu – 10 wskazań, albo między 5, a 10 lat temu – 6 wskazań. Tylko po dwie osoby były aktywne w przeciągu ostatnich dwóch lub między 2, a 5 lat. Wynik ten pokrywa się z pytaniem o okres społeczno- zawodowy aktywności seniorów zrezygnowanych. Ten daleki horyzont czasowy od ostatnich inicjatyw związany jest z czasem aktywności zawodowej respondentów: „*byłem aktywny zawodowo – byłem aktywny społecznie*” i analogicznie „*nie jestem aktywny zawodowo – nie jestem aktywny społecznie*”.

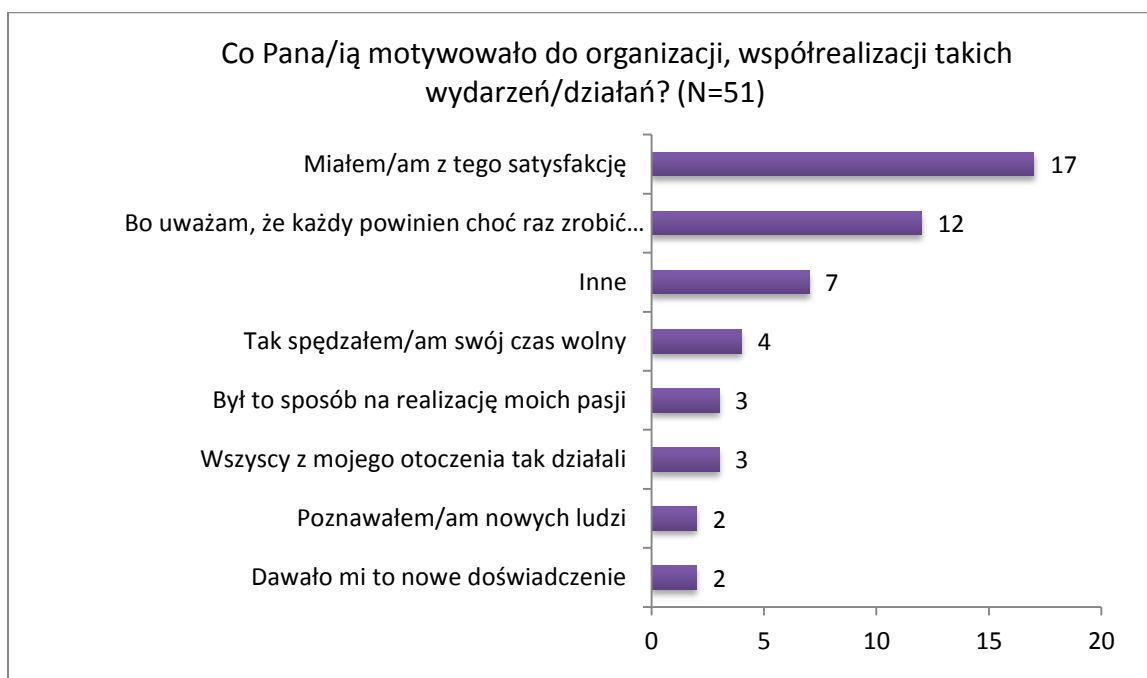
Wniosek ten potwierdza także analiza barier stojących na drodze do ponownego zaangażowania się w tworzenie inicjatyw. Najliczniej wskazywane bariery to albo zły stan zdrowia (10 wskazań) lub „jestem na to za stary/a” (11 wskazań). I tak połowa osób zrezygnowała z angażowania się z obiektywnego faktu jakim jest stan zdrowia. Natomiast druga połowa przeświadczona jest o innej definicji aktywności prospołecznej. W odpowiedziach ujawnia się pretekst, będący często maską do prawdziwych faktów i przyczyn „jestem za stary, za stara”, który wyraża ogólną niechęć do bycia po raz kolejnym twórcą tego typu inicjatyw.

Wykres nr 29. Bariery do podejmowania oddolnych inicjatyw przez „zrezygnowanych”

Ostatnim z pytań zadawanym zrezygnowanym respondentom było odwołanie się do motywów ich działalności prospołecznej. W trakcie realizacji wywiadu zapytano badanych co było przyczyną, że postanowili być liderami czy współtwórcami oddolnych inicjatyw na rzecz innych. Kluczowe dwa najczęściej wymieniane przyczyny odwołują się do dwóch kategorii motywacji, które mogą występować zarówno wspólnie jak i odrębnie. W tym ujęciu motywacje podzielono na altruistyczne i pragmatyczne. Te pierwsze odwołują się do „potrzeb duchowych” – robię coś dla kogoś, bez oczekiwania odwzajemnienia. Motywacja ta osadzona jest w wewnętrznych przekonaniach o tym, że trzeba być dobrym, robić coś dla innych. Do altruistycznych przesłanek odwołało się 12 badanych uważając, że każdy powinien choć raz w życiu zrobić coś dobrego dla innych. Druga z motywacji nazwana pragmatyczną odnosi się do postrzegania działania w kategoriach pozafinansowych korzyści. 17 badanych wskazało, że organizacja takich działań dała im satysfakcję. I tak można powiedzieć, że przyczyny do działania leżą po dwóch stronach, zarówno postrzegania w tym korzyści pragmatycznych jak i podejmowania działania z przyczyn altruistycznych. Każdy z tych motywów jest jednakowo ważny i należy każdy z nich uwzględnić przy animowaniu aktywności prospołecznej seniorów.

Wykres nr 30. Przyczyny podejmowania oddolnych inicjatyw przez „zrezygnowanych”

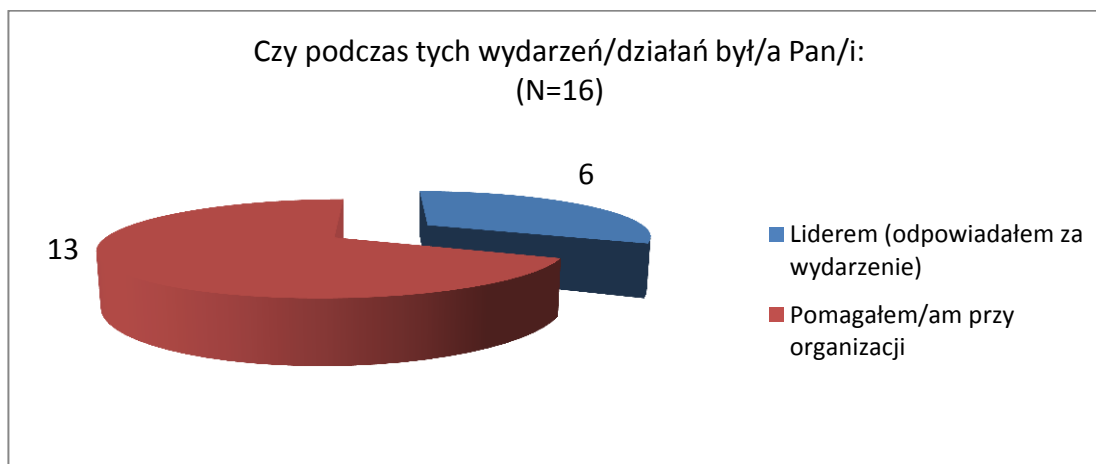
Podsumowując przeciętny "zrezygnowany senior" realizował swoje oddolne działania prawie w połowie jako lider (13 wskazań) i jako pomoc lidera (10 wskazań). Najwięcej swoich inicjatyw podejmował w okresie swojej aktywności zawodowej (15 wskazań), a było to przynajmniej powyżej 5 lat temu (16 wskazań). W organizacji inicjatyw najczęściej pomagała mu rodzina lub sąsiedzi (13 wskazań). To co było przyczyną do działania to przede wszystkim osiągnięcie satysfakcji z przeprowadzonego działania (17 wskazań), ale także przekonanie o tym, że każdy powinien zrobić w swoim życiu coś dla innych (12 wskazań). Przyczyną dla której przeciętny zrezygnowany senior nie chce się angażować to jego subiektywna ocena, że jest na to za stary (11 wskazań) oraz obiektywny fakt złego stanu zdrowia (10 wskazań).

4.3.2. Wycofany senior

W zastosowanej nomenklaturze raportu znaleźli się również seniorzy „wycofani” – czyli tacy, którzy w przeszłości tworzyli oddolne inicjatywy i nie wykluczają ponownie rozpocząć takie działania. W kontekście całej przebadanej grupy respondentów stanowią oni 2,1% (15 osób). Pytania skierowane do tej grupy z jednej strony odnoszą się do dotychczasowych doświadczeń z organizacji inicjatyw. Z drugiej strony nawiązują do możliwości podjęcia kolejnych inicjatyw w przyszłości.

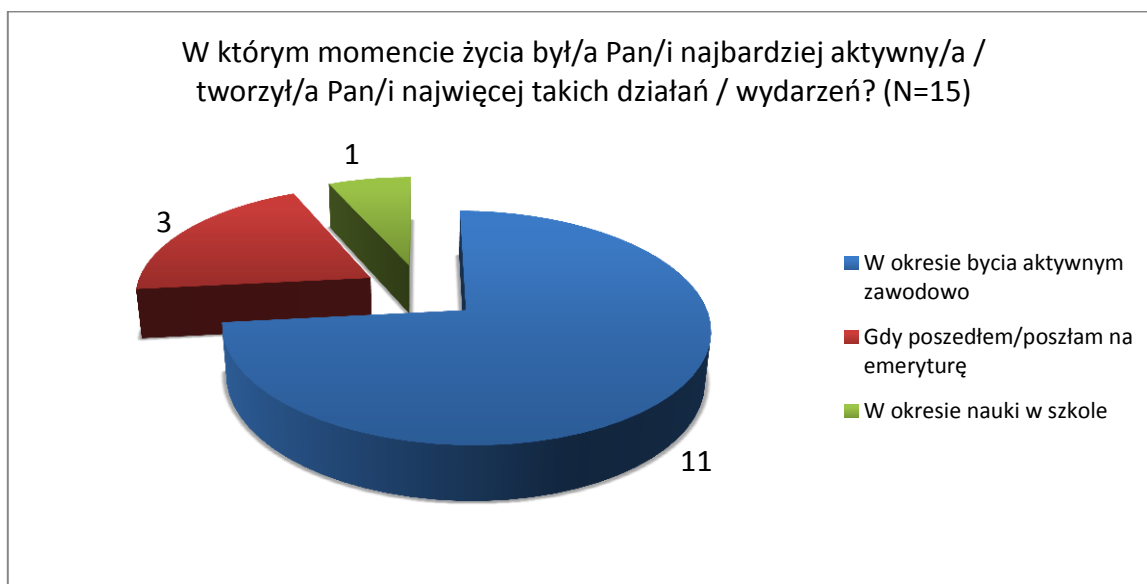
W tworzeniu inicjatyw senior miał możliwość pełnić dwie role: albo inicjatora – lidera wydarzenia, albo pomocnika przy tworzeniu inicjatywy, wydarzenia. Z dokonanej analizy wynika, że dwie trzecie wycofanych seniorów pomagało przy organizacji wydarzenia, a nieco ponad jedną trzecią stanowili liderzy.

Wykres nr 31. Rola respondenta „wycofanego” podczas organizacji oddolnych inicjatyw

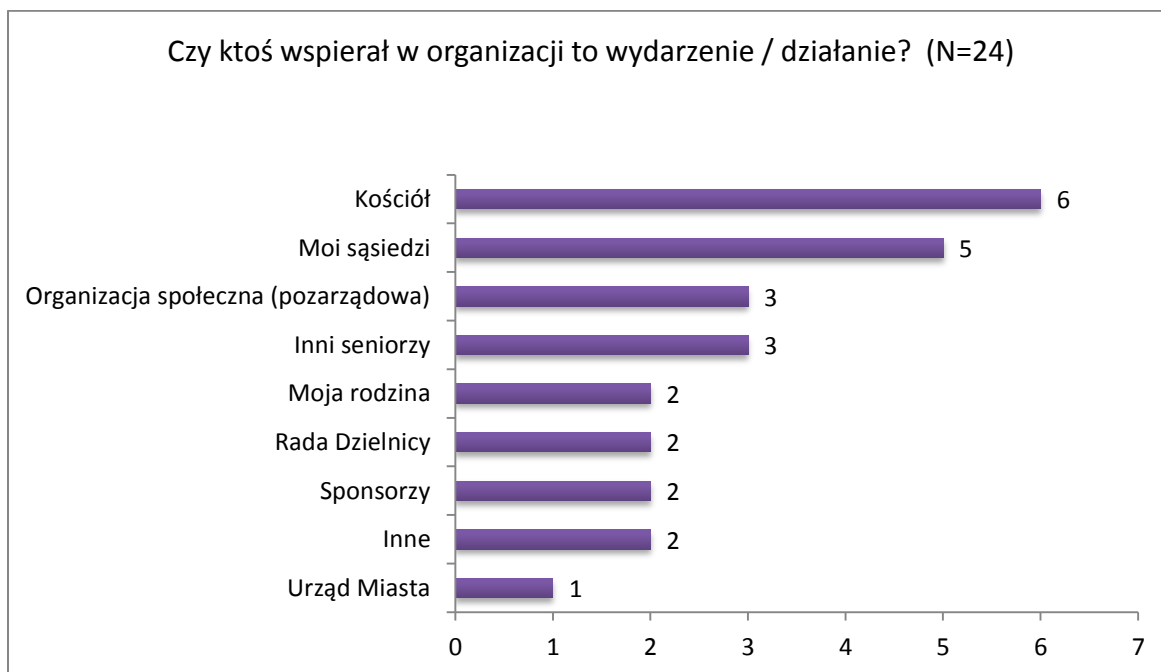
Badaną grupę zapytano o to w jakim okresie swojego życia tworzyli najczęściej oddolnych inicjatyw. Największa przejawiana aktywność miała miejsce w czasie aktywności zawodowej badanych, wskazało tak 11 z 15 badanych. Kolejno 3 „wycofanych” respondentów odpowiedziało, że czas kiedy poszli na emeryturę był okresem na największą liczbę inicjatyw. Jednostkowe wskazanie dotyczy respondenta, który uznał okres szkolny jako najbardziej „płodny” w inicjatywy organizowane przez niego. Z uzyskanych wyników jasno wyłania się obraz aktywnego inicjatora działań prospołecznych, który jest także aktywny zawodowo, obraca się wśród wielu innych ludzi.

Wykres nr 32. Rola społeczno-zawodowa respondenta „wycofanego” podczas tworzenia oddolnych inicjatyw

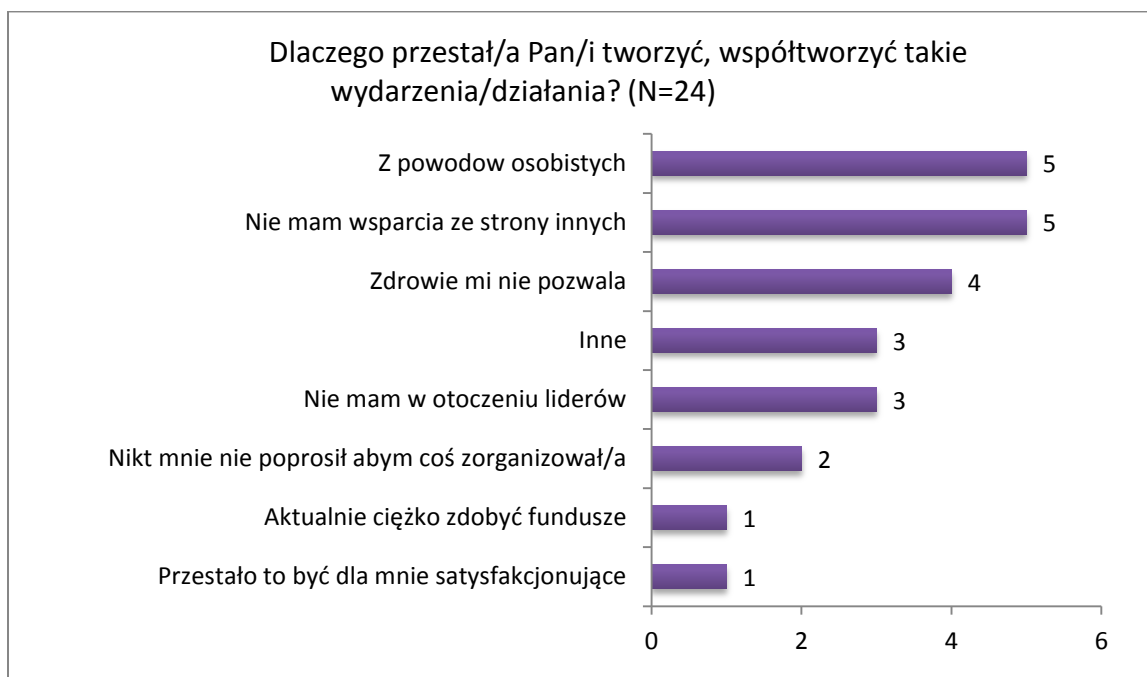
Realizacja oddolnych inicjatyw przez wycofanych seniorów wspierana była przez inne podmioty. Otrzymane wyniki nie polaryzują się w sposób jednoznaczny, a małe różnice pomiędzy wskazaniami nie dają jasnego oglądu na kluczowe podmioty pomagające w realizacji oddolnych inicjatyw. Najczęściej wskazywany przez wycofanych seniorów był Kościół oraz sąsiedzi. Najrzadziej wskazywanym podmiotem był Urząd Miasta.

Wykres nr 33. Wsparcie inicjatyw realizowanych przez „wycofanych” seniorów

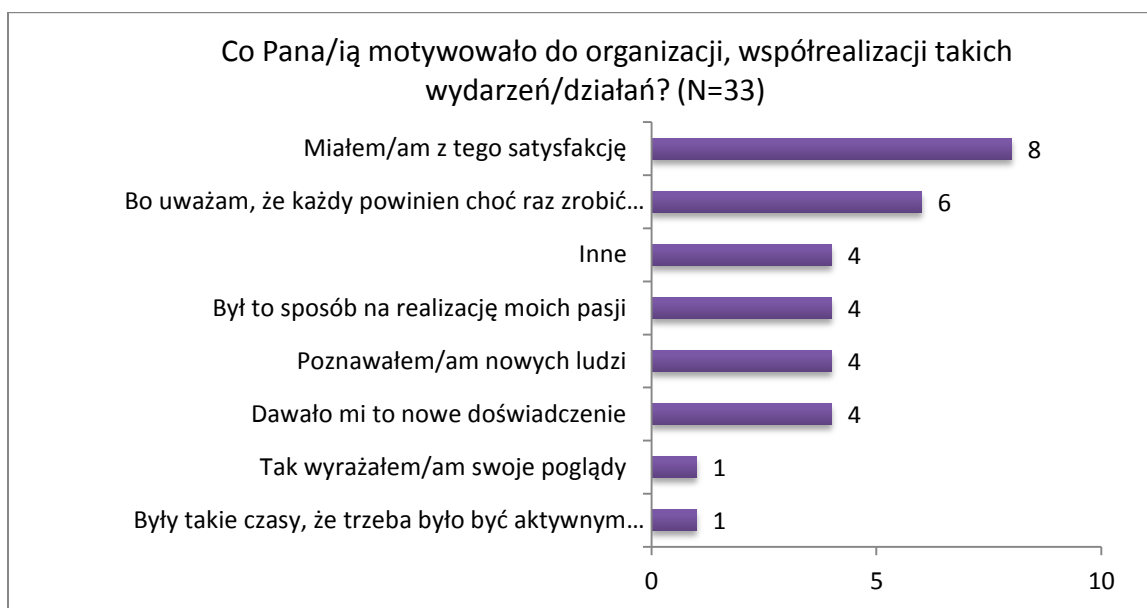
Wycofanych respondentów zapytano także o przyczyny podejmowania w przeszłości takie aktywności oraz co aktualnie stanowi barierę do nie podejmowania takiej aktywności. Po raz kolejny można powiedzieć, że uzyskane wyniki są bardzo spersonalizowane i nie dają jednoznacznego wniosku w przyczynie nie podejmowania aktualnie oddolnych inicjatyw. Wśród przyczyn pojawiają się pewne osobiste przyczyny takie jak „rodzinne sprawy” czy brak zdrowia. Są też przyczyny zależne od podmiotów, które mogą wspierać działania seniorów – 5 wskazań dotyczy braku wsparcia ze strony innych w organizacji inicjatywy.

Wykres nr 34. Bariery do podejmowania oddolnych inicjatyw przez „wycofanych”

Ostatnim pytaniem określającym doświadczenia wycofanych seniorów w organizacji oddolnych inicjatyw było określenie przyczyn do podjęcia działań prospołecznych. I tak w opiniach badanych pojawiały się także dwa rodzaje motywacji: pragmatyczna i altruistyczna motywacja. Ta pierwsza wyrażona została w potrzebie samorealizacji wyrażonej w satysfakcji z działania – 8 wskazań, a druga w przekonaniu, że należy robić i działać na rzecz innych – 6 wskazań. Do pragmatycznych motywacji zaliczyć należy także rzadziej wskazywane przyczyny tj. sposób na realizację pasji, poznawanie ludzi czy nowe doświadczenie (każde po 4 wskazania).

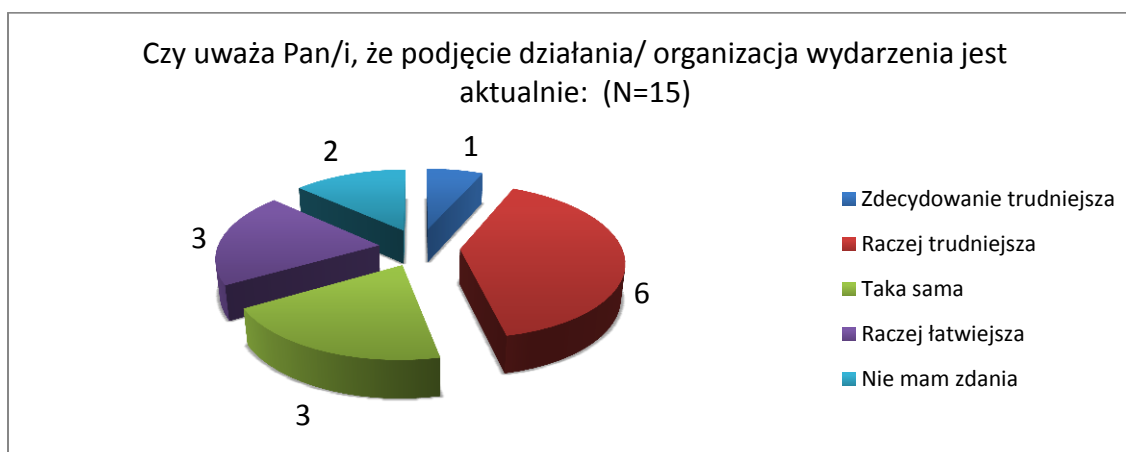
Wykres nr 35. Przyczyny podejmowania oddolnych inicjatyw przez „wycofanych”

Wśród wycofanych respondentów zastosowano dwa rodzaje pytań: te retrospektywne opisane powyżej, dotyczące doświadczeń z podejmowanych oddolnie inicjatyw, oraz te bazujące na wyrażanej chęci podejmowania ich w przyszłości. Dalsza część rozdziału poświęcona została opisaniu tego, co jest potrzebne do wykorzystania deklarowanych chęci.

Na początku poproszono wycofanych seniorów o wypowiedzenie się na temat oceny dzisiejszej sytuacji w kontekście podejmowania oddolnych inicjatyw. Poproszono, aby wypowiedzieli się czy według nich dzisiejsze czasy ułatwiają czy utrudniają możliwość podjęcia inicjatywy. W ocenie badanych przeważa opinia o tym, że dzisiejsze czasy utrudniają podejmowanie oddolnych inicjatyw (łącznie 7 wskazań). Po stronie opinii, że aktualnie łatwiej podjąć inicjatywę znalazło się trzech respondentów.

Wykres nr 36. Ocena dzisiejszej sytuacji w tworzeniu oddolnych inicjatyw

W badaniu postanowiono zweryfikować co jest warunkiem do podjęcia inicjatywy przez wycofanych seniorów. Zapytano więc co musiałoby się zadziać, aby seniorzy po raz kolejny chcieli się zaangażować. Najwięcej respondentów wskazało na dwie przyczyny. Z jednej strony zależnej jest to od indywidualnej decyzji, z drugiej natomiast osoby wskazywały na konieczność pojawienia się lidera, który potrzebuje ich wsparcia. I tak pierwszy z warunków wynika wyłącznie z chęci respondentów, to w drugim przypadku istnieje możliwość moderowania zaangażowania osób wycofanych, poprzez inicjowanie oddolnych inicjatyw lub sieciowanie przez lokalnych liderów seniorów chętnych do zaangażowania. W wymienionych warunkach znalazły się także takie wskazania jak brak wyboru odpowiedniego działania czy powielający się wielokrotnie fakt złego stanu zdrowia. Nie mniej jednak z ogólnego oglądu wyłania się obraz warunków, które należy mieć na uwadze przy wykorzystywaniu potencjału „wycofanych” seniorów tj. identyfikacja osób chcących wspierać wydarzenie i wskazanie ofert do działania. Z obrazu osób wycofanych wyłania się przede wszystkim tendencja chęci pomocy, wsparcia podejmowanych inicjatyw aniżeli ich samoistne tworzenie.

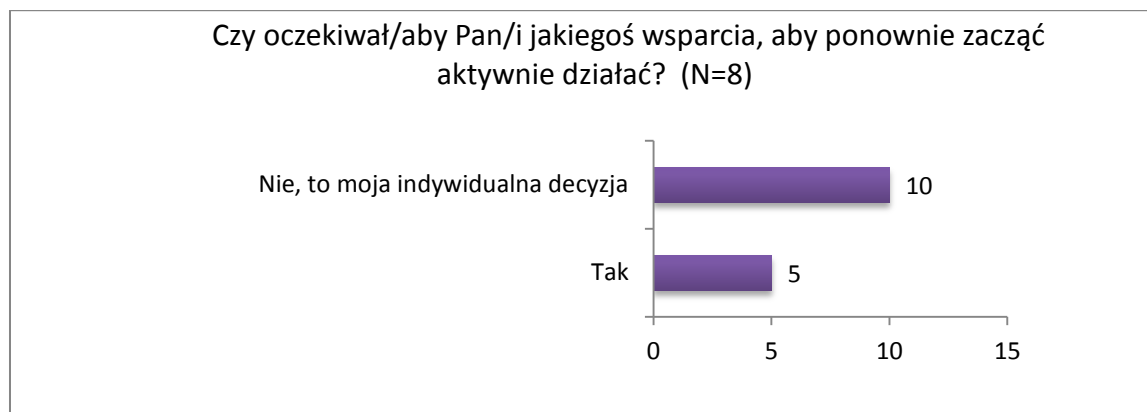
Wykres nr 37. Warunki podjęcia oddolnych inicjatyw przez „wycofanych”

Identyfikując kolejne warunki do podjęcia aktywności przez seniorów „wycofanych” zapytano o potrzebę wsparcia do ponownego rozpoczęcia działań. Jedna trzecia z seniorów (5 wskazań) odpowiedziała, że potrzebuje tego typu wsparcia, a dwie trzecie (10 wskazań), że ponowne rozpoczęcie działania zależy wyłącznie od ich osobistej decyzji i nie potrzebują żadnego wsparcia. Dopytano więc tą jedną trzecią seniorów wycofanych, którzy

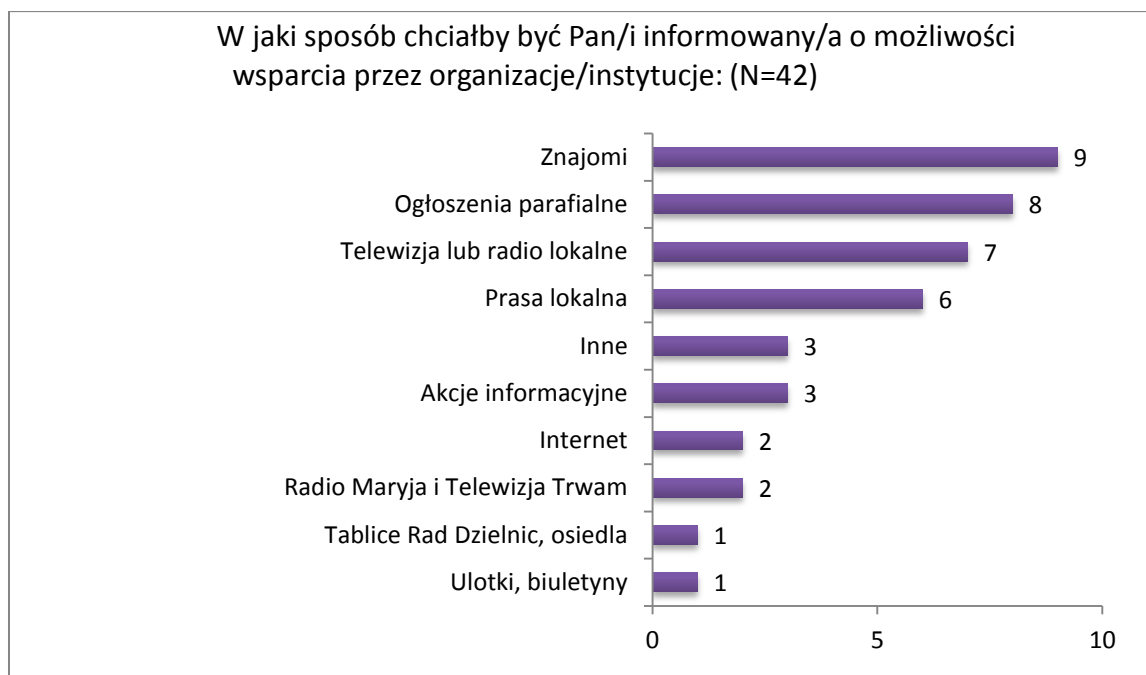
zdeklarowali, że do podjęcia działań potrzebują wsparcia, o charakter tego wsparcia. Ciężko powiedzieć na podstawie otrzymanych wyników o charakterystycznej tendencji oczekiwanego wsparcia. Pojawiają się wskazania na pomoc ze strony organizacji społecznych, liderów czy wsparcie finansowe. Nie mniej jednak ta niska liczebność odpowiedzi na zadane pytanie uniemożliwia wyciąganie szerszych wniosków.

Wykres nr 38. Potrzeba wsparcia w celu podjęcia oddolnych inicjatyw przez „wycofanych”

Kolejne pytania spełniają rolę projekcyjną, ponieważ opisują charakter wydarzeń, które mógłby zrealizować w przyszłości senior. Zapytano o to w jaki sposób chcieliby być informowani o możliwości wsparcia ich inicjatyw, w jakim obszarze chcieliby zrealizować inicjatyw oraz kto ma być ich odbiorcą. Kluczowym pytaniem było także określenie podjęcia inicjatywy w czasie. Do najbardziej pożądaných źródeł czerpania informacji o możliwym wsparciu należą przede wszystkim informacje przekazywane drogą „pantoflową” – 9 wskazań, ogłoszenia parafialne – 8 wskazań oraz lokalne media tj. jak telewizja i radio – 7 wskazań i prasa – 6 wskazań. Otrzymane wyniki po raz kolejny podkreślają istotność nieformalnych kontaktów seniorów z innymi. Seniorzy utrzymujący relacje z innymi seniorami mają o wiele szersze możliwości bycia aktywnym niż osoby „aspołeczne”. Można powiedzieć, że aktywność społeczna jest motorem do napędzania dalszych aktywności.

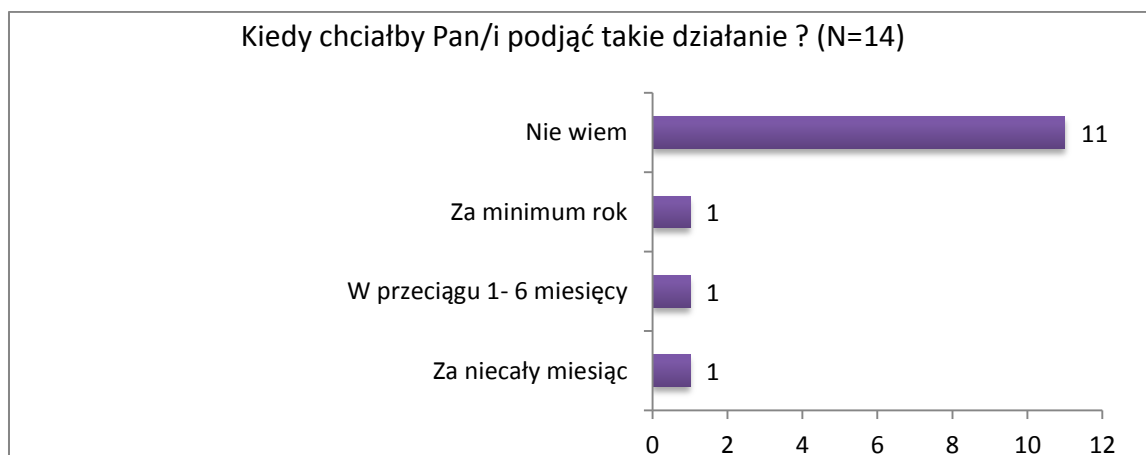
Wykres nr 39. Pożądane kanały rozpowszechniania informacji o możliwości wsparcia wg. „wycofanych” seniorów

Seniorzy wypowiedzieli się o charakterze wydarzeń, które mogliby zrealizować. W charakterystyce tych działań przeważają inicjatywy o charakterze pomocowym (5 wskazań) czy religijnym (4 wskazania) oraz działania sportowe (4 wskazania). Przeważająca część wycofanych seniorów deklaruje, że ich działania będą skierowane dla wszystkich (8 wskazań) lub dla innych seniorów (5 wskazań).

Trudnym do określenia jest dla seniorów czas, kiedy mogliby podjąć i zrealizować daną inicjatywę. Zdecydowana większość (11 wskazań) nie potrafi określić, kiedy chcieliby się zaangażować i stworzyć lub pomóc przy realizacji oddolnego działania. Wynik ten wskazuje, że potrzeba jest istotnego impulsu czy zaangażowania ze strony innych, by wykorzystać określony potencjał.

Wykres nr 40. Podjęcie działania a czas – seniorzy „wycofani”

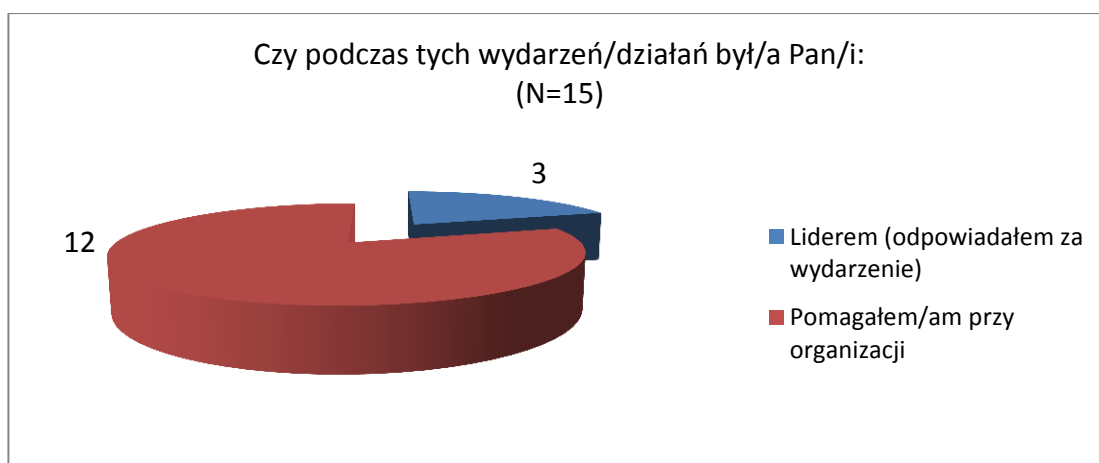
Podsumowując przeciętny wycofany senior to przede wszystkim pomocnik (13 wskazań) przy organizowaniu oddolnych inicjatyw, który swoją największą aktywność podejmował w czasie bycia aktywnym zawodowo (11 wskazań). W sposób jednoznaczny trudno określić źródła wsparcia seniorów w czasie podejmowanych działań oraz warunki jakie należy spełnić, aby ponownie zmotywować ich do działania. Przeciętny wycofany senior z podejmowanego działania czerpał zarówno satysfakcję, ale także utwierdzał się w przekonaniu, że każdy przynajmniej raz w życiu powinien zrobić coś dla innych (kolejno 8 i 6 wskazań). Dla "wycofanego" seniora w dzisiejszych czasach trudniej podjąć i zrealizować inicjatywę (7 wskazań). Zewnętrzne wsparcie instytucjonalne nie jest kluczowym impulsem do zachęcenia wycofanych do działania. Decyzja zależy przede wszystkim od ich chęci lub od zachęcenia przez nieformalnego lidera, któremu mogliby pomóc. O możliwości zaangażowania się najlepiej informować go przez znajomych, Kościół lub lokalne media (kolejno 9, 8, 7, 6 wskazań). Działania które chce podjąć są różnorodne, ale najczęściej chce działać w obszarze pomocy społecznej lub sportu. Działania mają być skierowane dla wszystkich lub seniorów (kolejno 8 i 4 wskazań). Przeciętny senior nie wie jednak kiedy włączy się do działania (11 wskazań).

4.3.3. Aktywny senior

Do bycia aktywnym seniorem przyznało się 2,1% badanych respondentów. Co oznacza aktywny senior? Aktywny senior w ujęciu tego raportu stanowi osobę, która w czasie realizacji badania deklaruje, że jest wciąż inicjatorem czy pomaga przy realizacji oddolnych działań społecznych. Grupa ta okazała się najmniej liczna z całości zaproponowanych kategorii dotyczących podejmowania oddolnych inicjatyw. Nie mniej jednak w drodze prowadzenia badania poddano także szczegółowej analizie charakterystykę tej aktywności, aby móc nakreślić jak, w co i w jaki sposób angażują się aktywni seniorzy.

Przy realizacji oddolnych wydarzeń badani seniorzy są najczęściej pomocnikami przy organizacji inicjatyw (12 wskazań). Samodzielna organizacja inicjatywy lub jej liderowanie wymaga zdecydowanie większego zaangażowania, a co za tym idzie także czasu i sił fizycznych.

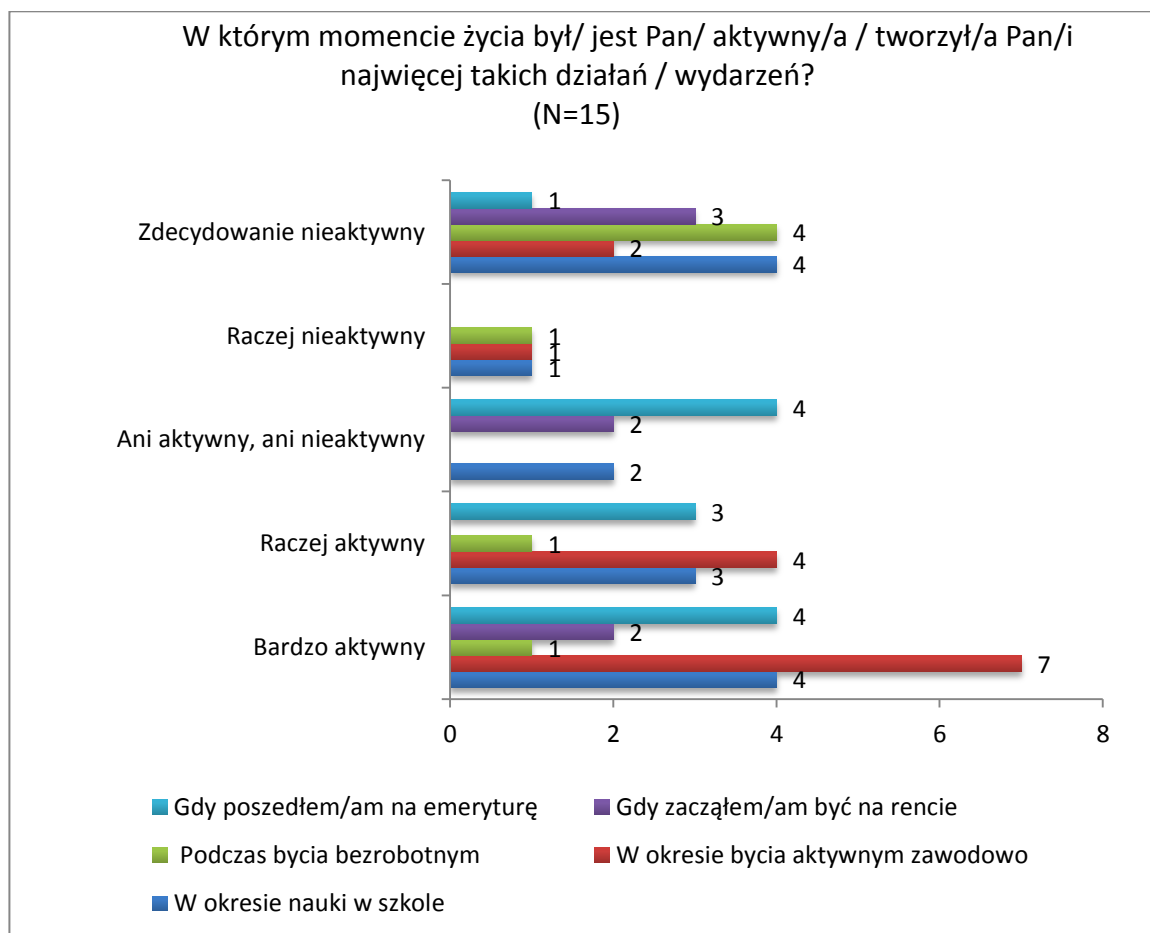
Wykres nr 41. Rola respondenta „aktywnego” podczas organizacji oddolnych inicjatyw

Nasilenie zaangażowania w tworzeniu oddolnych inicjatyw wśród aktywnych seniorów miało miejsce w czasie ich aktywności zawodowej. Potwierdza się to także z przebadanymi osobami z kategorii „zrezygnowany” i „wycofany”, które również deklarowały największe zaangażowanie w czasie ich aktywności zawodowej. Znowu po stronie okresu życia, w którym zaangażowanie było najmniejsze to czas uczęszczania do szkoły oraz okres bezrobocia. W kontekście przeprowadzanego badania istotnym jest jak oceniany jest czas emerytalny – czas bycia seniorem. Seniorzy oceniają czas przejścia na

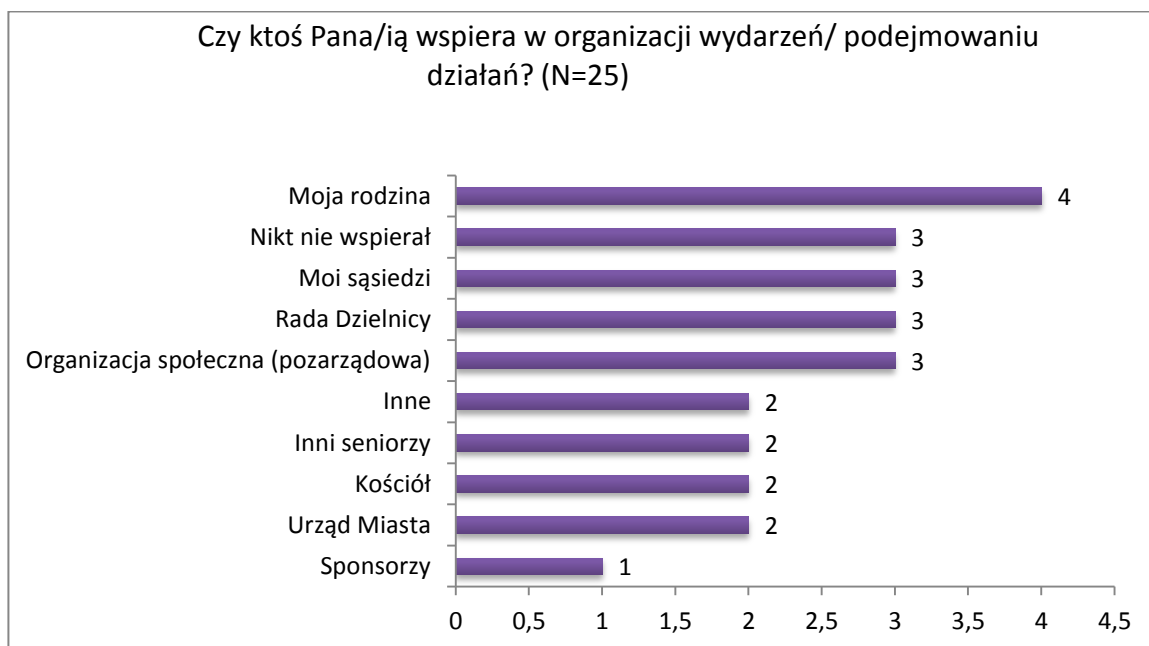
emeryturę jako okres ich umiarkowanej aktywności lub aktywności zdecydowanej. Oznacza to, że aktywność prospołeczna, która była silna w okresie wieku produkcyjnego, jest dalej kontynuowana, tylko z mniejszym natężeniem.

Wykres nr 42. Nasilenie aktywności a okres życia w realizowaniu oddolnych inicjatyw przez „aktywnych” seniorów

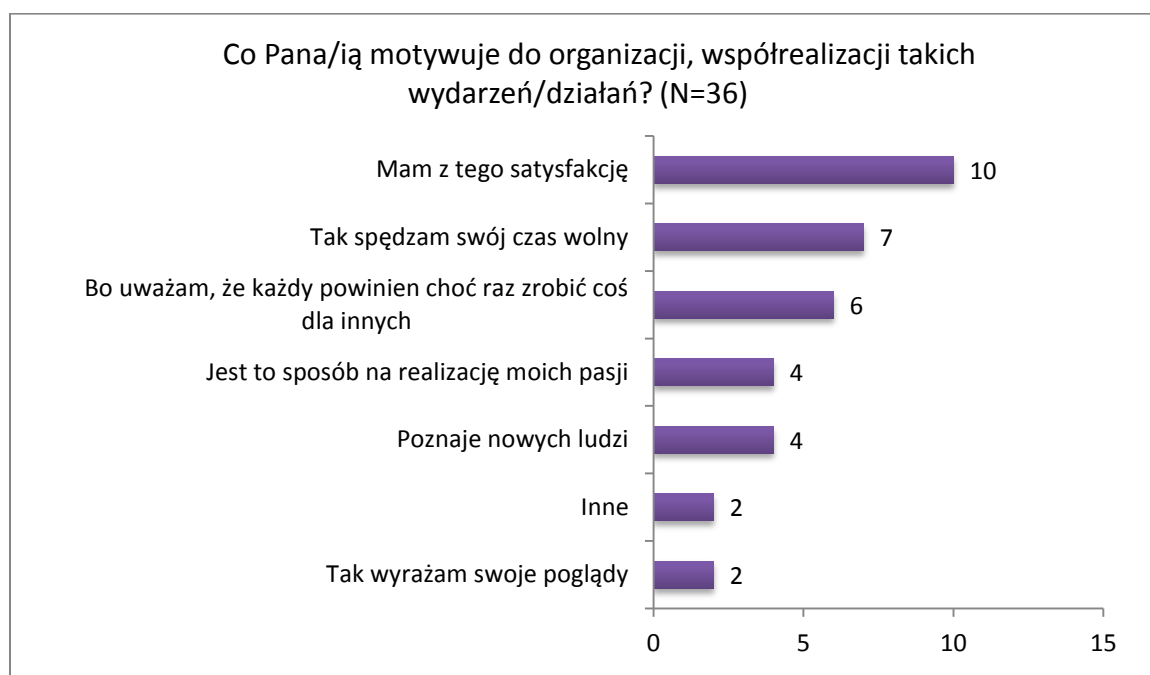
Źródła uzyskiwanego wsparcia przez seniorów są bardzo zdywersyfikowane – nie wylania się jeden konkretny podmiot czy osoba. Seniorzy przy realizacji swoich inicjatyw otrzymują praktycznie po równo wsparcie od podmiotów instytucjonalnych, pozarządowych czy społecznych. Trzej aktywni seniorzy deklarowali brak wsparcia ich inicjatyw.

Wykres nr 43. Wsparcie inicjatyw realizowanych przez „aktywnych” seniorów

Aktywni seniorzy mają różnorodne motywacje do podejmowania działań. Do kluczowych motywacji należą te pragmatyczne: osiągnięcie satysfakcji z podejmowanego działania (10 wskazań) czy możliwość zagospodarowania czasu wolnego (7 wskazań). Altruistyczny wymiar działania także przemawia do prawie połowy aktywnych seniorów (6 wskazań). Uważają, że każdy powinien choć raz zrobić coś dla innych.

Wykres nr 44. Przyczyny podejmowania oddolnych inicjatyw przez „aktywnych” seniorów

Omówiona na wstępie aktywność definiowana była jako deklaracja seniorów, że w czasie realizacji badania tworzyli lub współtworzyli jakieś społeczne działania. W trakcie badania poszerzono więc tą deklarację o charakter podejmowanych działań. Prawie wszyscy z przebadanych aktywnych seniorów swoją aktywność podejmowali na przełomie ostatniego roku (14 z 15 respondentów).

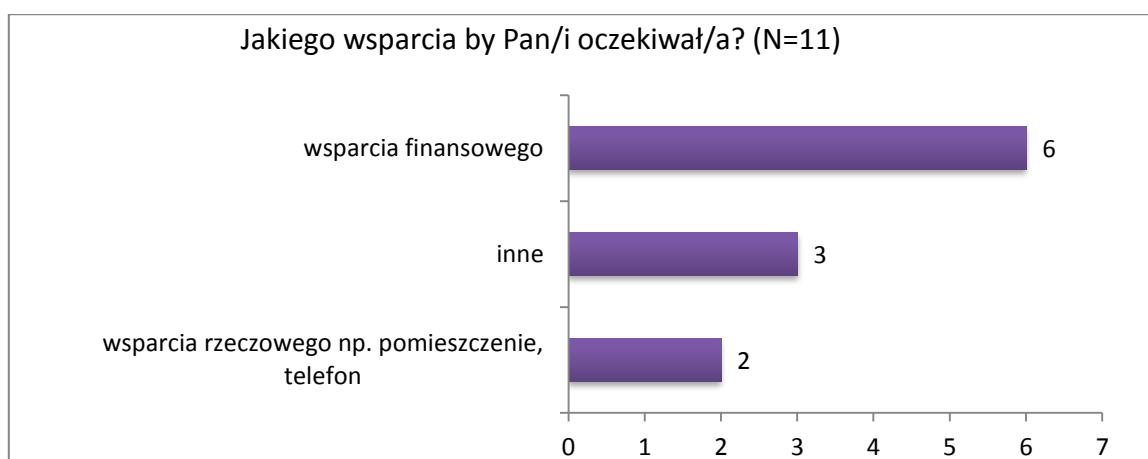
Aktywni seniorzy najczęściej realizują działania o charakterze lokalnym, skierowane na rzecz mieszkańców dzielnicy czy miasta. Pozostałe rodzaje działań nie wyróżniają się ilościowo względem siebie. Aktywni seniorzy swoje działania podejmują w różnorodnych obszarach: począwszy od działań pomocowych, przez prozdrowotne, edukacyjne, sportowe, aż po ekologiczne. Odbiorcami ich działań są wszyscy (5 wskazań), ale także sami seniorzy (4 wskazania) i mieszkańcy dzielnicy czy miasta zamieszkiwanego przez aktywnego seniora (4 wskazania).

Wykres nr 45. Charakter działań realizowanych przez „aktywnych” seniorów

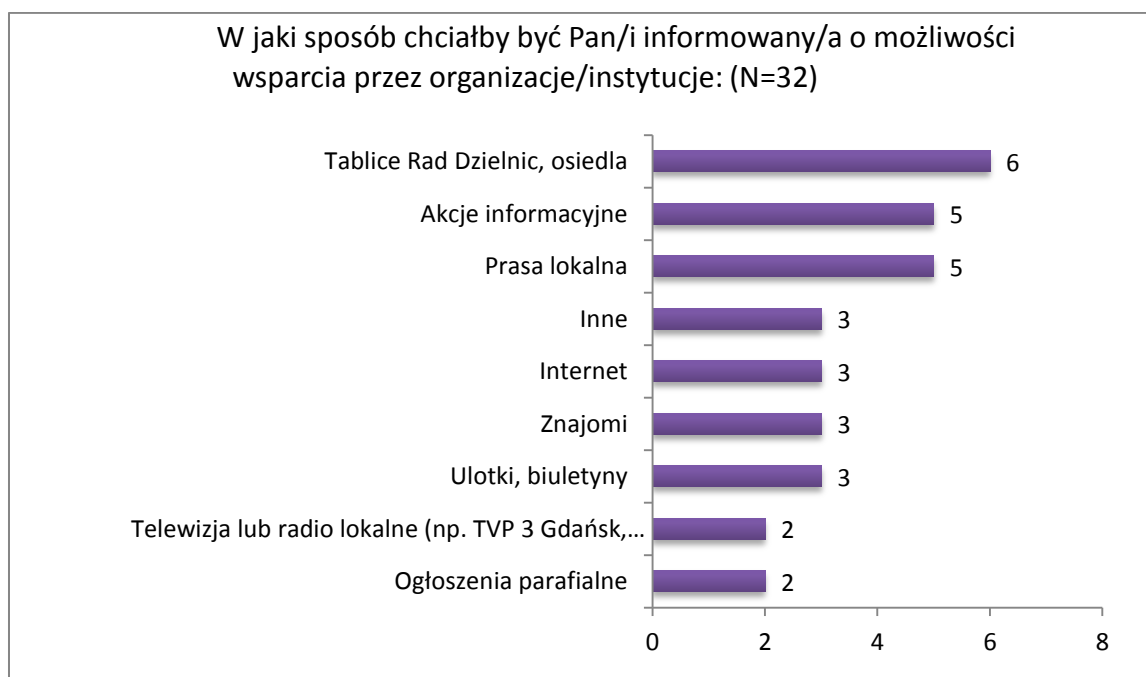
Aktywni seniorzy to grupa podzielona względem potrzeby wsparcia ich działań. Otóż połowa z nich deklaruje brak konieczności wspierania ich działań (7 respondentów), druga połowa taką potrzebę widzi (8 respondentów). Aktywni seniorzy liczący na zewnętrzne wsparcie w ponad połowie potrzebę widzą w finansowym wsparciu ich działań (6 wskazań) oraz wsparciu rzeczowym (2 wskazania).

Wykres nr 46. Rodzaj potrzebnego wsparcia wg. „aktywnych” seniorów

Aktywni seniorzy za kluczowe źródło informacji o możliwości uzyskania wsparcia uważają tablice rad dzielnic i osiedla, akcje informacyjne oraz lokalną prasę. Najmniej oczekiwaną metodą przekazywania informacji o możliwości wsparcia aktywnych seniorów są ogłoszenia parafialne czy lokalna telewizja i radio.

Wykres nr 47. Pożądane kanały rozpowszechniania informacji o możliwości wsparcia wg. „wycofanych” seniorów

Podsumowując przeciętny aktywny senior to pomocnik przy organizacji oddolnych inicjatyw (12 wskazań), który swoją największą aktywność prospołeczną przeżywał w okresie aktywności zawodowej, jednak w wieku emerytalnym cały czas ją kontynuuje. Przy organizacji przez niego oddolnych inicjatyw uzyskuje różnorodne wsparcie zarówno od podmiotów instytucjonalnych, pozarządowych czy społecznych. Główną motywacją do aktywności jest odczuwanie satysfakcji z działania (10 wskazań), która to jest metodą na spędzanie czasu wolnego na emeryturze (7 wskazań). Przeciętny aktywny senior najczęściej podejmuje działania na rzecz mieszkańców (7 wskazań), które skierowane są do wszystkich (5 wskazań). Przeciętny senior to osoba, która zarówno potrzebuje jak i nie potrzebuje wsparcia w działaniu. Jeśli chce otrzymać wsparcie najczęściej jest to wsparcie finansowe (6 wskazań). Najlepszym źródłem pozyskiwania informacji przez przeciętnego aktywnego seniora są tablice rad dzielnicy i osiedla, akcje informacyjne czy lokalna prasa (kolejno 6, 5, 5 wskazań).

4.3.4. Senior obiecujący

Po stronie seniorów „obiecujących” należą seniorzy, którzy nigdy nie tworzyli czy współtworzyli oddolnych działań na rzecz innych, ale nie wykluczają podjęcia takiego działania. Ta grupa w kontekście wszystkich respondentów stanowi 8,7% i jest kolejną składową niewykorzystanego potencjału w działania prospołeczne. Charakter tego rozdziału identyfikuje przyczyny i bariery stojące na drodze do zaangażowania, ale także w ujęciu projekcyjnym wyznacza kierunki działań i obszarów, którymi są zainteresowani potencjalni seniorzy.

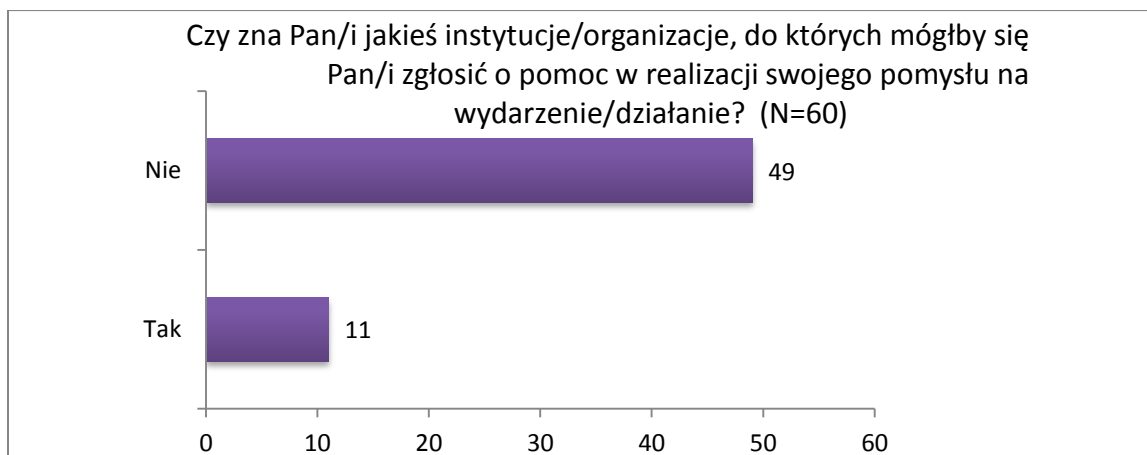
Podstawową przyczyną dla której „obiecujący” seniorzy nie są jeszcze aktywni i nie podejmują działań jest niewiedza. Przeważająca większość seniorów twierdzi, że nikt ich o to nie poprosił (22 wskazania), nie spotkał żadnej interesującej organizacji społecznej (20 wskazań) oraz, że nie wie jak zacząć działać (17 wskazań). Wszystkie te odpowiedzi identyfikują słabe rozeznanie seniorów w działaniach prospołecznych nie tylko w samej specyfice nieformalnych, oddolnych działań, ale także w podmiotach mogących wspierać ich w działaniu. Obiecujący senior nie może mentalnie uzmysłowić sobie, że może być sam inicjatorem czy liderem danego działania. Jasno też przyznaje, że nie wie jak rozpocząć działanie.

Wykres nr 48. Bariery do podejmowania oddolnych inicjatyw przez „obiecujących” seniorów

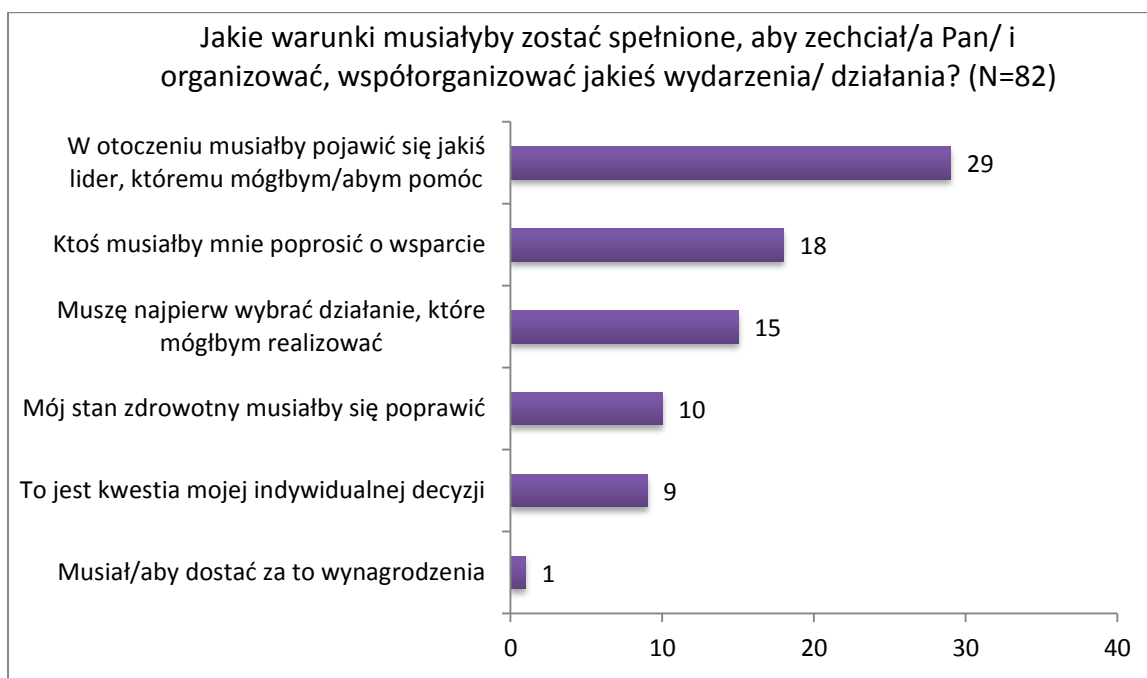
Fakt niewiedzy potwierdza także pytanie o znajomość organizacji społecznych czy instytucji, które mogłyby wesprzeć seniora w organizacji przez niego inicjatywy. 49 respondentów wskazało, że nie zna takich podmiotów.

Wykres nr 49. Znajomość organizacji społ./ instytucji wspierających działalność seniorów

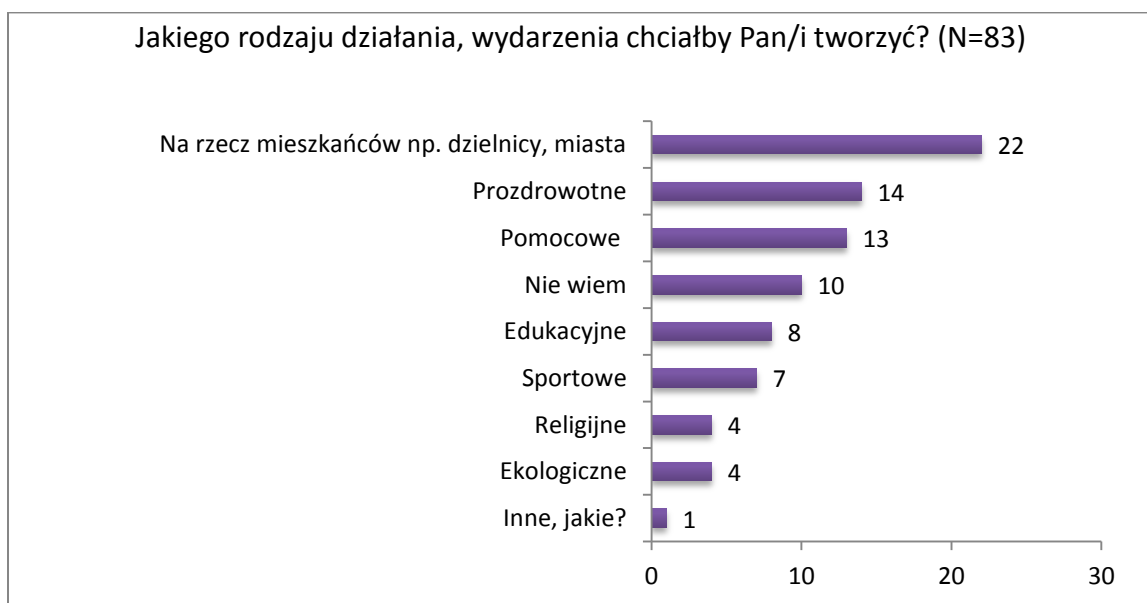
Jedną z najistotniejszych przyczyn nie angażowania się tej grupy seniorów w działanie jest niewiedza na temat możliwości podjęcia działania. Jednak istnieją także pewne warunki, które powinny zostać spełnione, aby wykorzystać zaangażowanie obiecujących seniorów. Wyniki wskazują pewną tendencję wśród seniorów. Ich zdecydowana większość nie chce być inicjatorem działania, a raczej pomagać przy tworzeniu inicjatywy innemu liderowi. Stąd na pierwszy plan wyłania się odpowiedź, że warunkiem do podjęcia działania jest pojawienie się lidera, którego można wesprzeć (29 wskazań). Lider ten powinien zwrócić się bezpośrednio o pomoc do seniora (18 wskazań) i pokazać możliwe działanie (15 wskazań).

Wykres nr 50. Warunki podjęcia oddolnych inicjatyw przez „obiecujących” seniorów

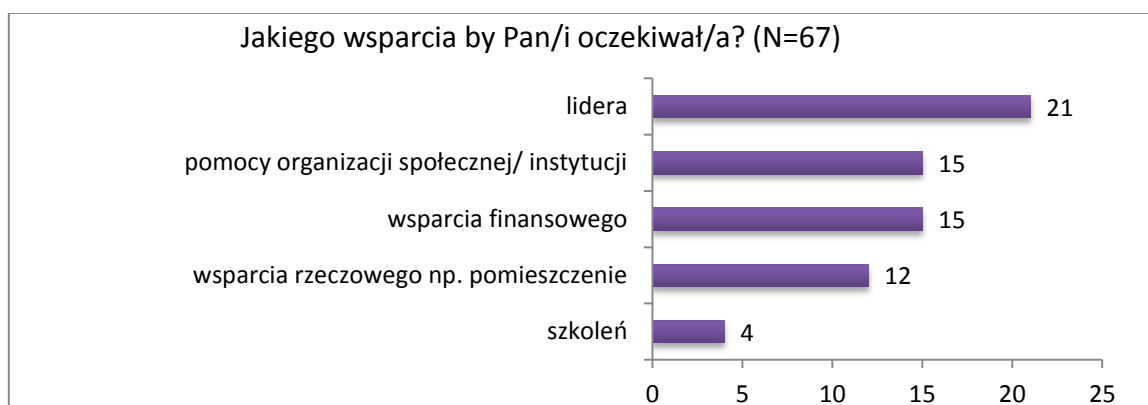
Specyfika wydarzeń, w które chętnie włączyliby się „obiecujący” seniorzy to przede wszystkim działania na rzecz mieszkańców (22 wskazania), prozdrowotne (14 wskazań) i pomocowe (13 wskazań). Chcieliby również, aby działania te skierowane były dla wszystkich (28 wskazań), dla mieszkańców ich dzielnicy i osiedla (19 wskazań), oraz innych seniorów (15 wskazań).

Wykres nr 51. Charakter działań realizowanych przez „aktywnych” seniorów

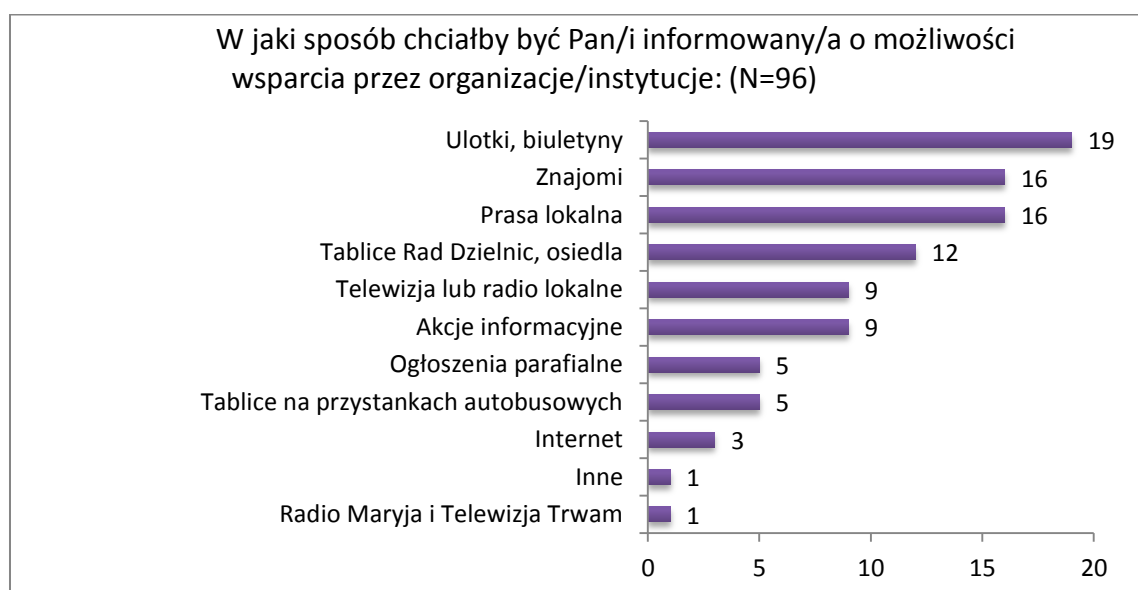
Większość „obiecujących” seniorów przyznaje, że potrzebowałaby wsparcia, aby rozpocząć swoją aktywność – twierdzi tak 41 z 61 „obiecujących” seniorów. Zakres wsparcia nie jest jednoznaczny. Seniorzy definiują potrzebę wsparcia zarówno w postaci lidera (21 wskazań), który zaangażuje ich w swoje działania. Potrzebują także wdrożenia w „świat oddolnych inicjatyw” przez organizacje społeczne czy instytucje (15 wskazań). Do działania seniorzy potrzebują także środków (15 wskazań), co powiela się w przypadku seniorów aktywnych i wycofanych.

Wykres nr 52. Rodzaj potrzebnego wsparcia wg. „obiecujących” seniorów

Seniorzy którzy nie wykluczają swojego zaangażowania w organizację i współorganizację oddolnych inicjatyw uznają, że o możliwym wsparciu chcieliby się dowiadywać z ulotek i biuletynów (19 wskazań), od znajomych (16 wskazań) oraz z prasy lokalnej (16 wskazań).

Wykres nr 53. Pożądane kanały rozpowszechniania informacji o możliwości wsparcia wg. „obiecujących” seniorów

Podsumowując obiecujący senior chciałby w przyszłości zaangażować się w działania jako wsparcie przy organizacji, a nie twórca i lider inicjatywy. Główną barierą aktualnego braku zaangażowania się przeciętnego obiecującego seniora jest niewiedza (49 z 60 respondentów nie wie gdzie zgłosić się o wsparcie). Warunkiem do zaangażowania jest pojawienie się lidera z inicjatywą, w którą może włączyć się senior (29 wskazań), poproszenie go o zaangażowanie (18 wskazań) i nakreślenie działań (15 wskazań). Obiecujący senior najchętniej zaangażowałby się w działania na rzecz innych mieszkańców (22 wskazania), które skierowane byłyby do wszystkich (28 wskazań). Przeciętny obiecujący senior do podjęcia działania potrzebuje wsparcia zarówno w postaci lidera (21 wskazań) jak i ze strony organizacji społecznych (15 wskazań). Potrzebne jest także wsparcie finansowe (15 wskazań). Przeciętnego obiecującego seniora najlepiej informować za pomocą ulotek i biuletynów (19 wskazań), znajomych (16 wskazań) oraz przez lokalną prasę (16 wskazań).

4.3.5. Bierny senior

Kategorię biernych seniorów tworzą osoby, które nigdy nie angażowały się w organizację oddolnych inicjatyw i nie zamierzają tego robić w przyszłości. Grupa ta jest najliczniejsza wśród przebadanych respondentów i stanowi 83,7% badanych. Ze względu na tak dużą liczebność tej kategorii wyniki zaprezentowane zostaną w procentach.

Bierni seniorzy jako grupa nie wyrażająca chęci zaangażowania się w oddolne działania poproszona była o ustosunkowanie się wyłącznie do jednego pytania. Miało ono przede wszystkim zidentyfikować bariery i przyczyny braku zaangażowania. Co czwartego biernego seniora nie interesuje taka forma aktywności. Ponad co piąty senior uważa, że nie ma na to zdrowia, a co szósty, że nie wie co mógłby robić. Przytoczone bariery wskazują, że najliczniejsze przyczyny wynikają z indywidualnej chęci zaangażowania się. W pobudzaniu aktywności nadzieję pozostawia trzecia ze wskazywanych barier – niewiedza. Tą barierą można niwelować poprzez informowanie seniorów o możliwościach działania i zachęcanie do tego. Nie mniej jednak wynik ten wskazuje na ogólną i przeważającą mentalność osób starszych, którzy uważają, że takie działania nie są dla nich interesujące i uważają, że wymagają one pełnej sprawności zdrowotnej.

Wykres nr 54. Bariery do podejmowania oddolnych inicjatyw przez „biernych” seniorów

4.4. GDAŃSKI SENIOR – WOLONTARIUSZ

Senior wolontariusz to osoba, która działa na rzecz gdańskich organizacji pozarządowych (ngo) lub instytucji publicznych w sposób świadomy, bezpłatny i dobrowolny, a jego działania reguluje Ustawa o działalności Pożytku Publicznego i o Wolontariacie. Działanie wolontariackie to działanie o cechach formalnych, regulowane przez ustawę, która narzuca m.in. obowiązek zawierania porozumień wolontariackich czy ubezpieczenie wolontariuszy od Następstw Nieszczęśliwych Wypadków. Działanie wolontariackie może być zbliżone do tych, które są nieformalne tj. jak tworzenie oddolnych inicjatyw, organizacja wydarzeń, ale by stały się wolontariatem muszą być świadczone zgodnie z zapisami ustawy. Badanie aktywności wolontariackiej seniorów to z jednej strony określenie funkcjonującej w świadomości seniorów definicji wolontariatu oraz zidentyfikowanie jego poziomu w gdańskiej seniorskiej społeczności. Z punktu widzenia metodologicznego o aktywność wolontariacką seniorów zapytano dwukrotnie. Po raz pierwszy wprost: „Czy kiedykolwiek w swoim życiu był/a Pan/i wolontariuszem/ką?”, oraz po raz drugi podając definicję wolontariatu: „Czy kiedykolwiek w swoim życiu działał/ła Pan/i dobrowolnie, bezpłatnie na rzecz instytucji publicznych, fundacji lub stowarzyszeń – nie dotyczy to – kościoła, związków zawodowych lub po prostu działania na rzecz sąsiadów, innych ludzi”. W związku z tym pierwsze z wyników dotyczące doświadczenia wolontariackiego odnosi się do identyfikowania siebie jako wolontariusza/ki zgodnie z definicją „respondenta”, a drugie pytanie wskazuje faktyczny poziom wolontariatu, oparty o prawną definicję wolontariatu.

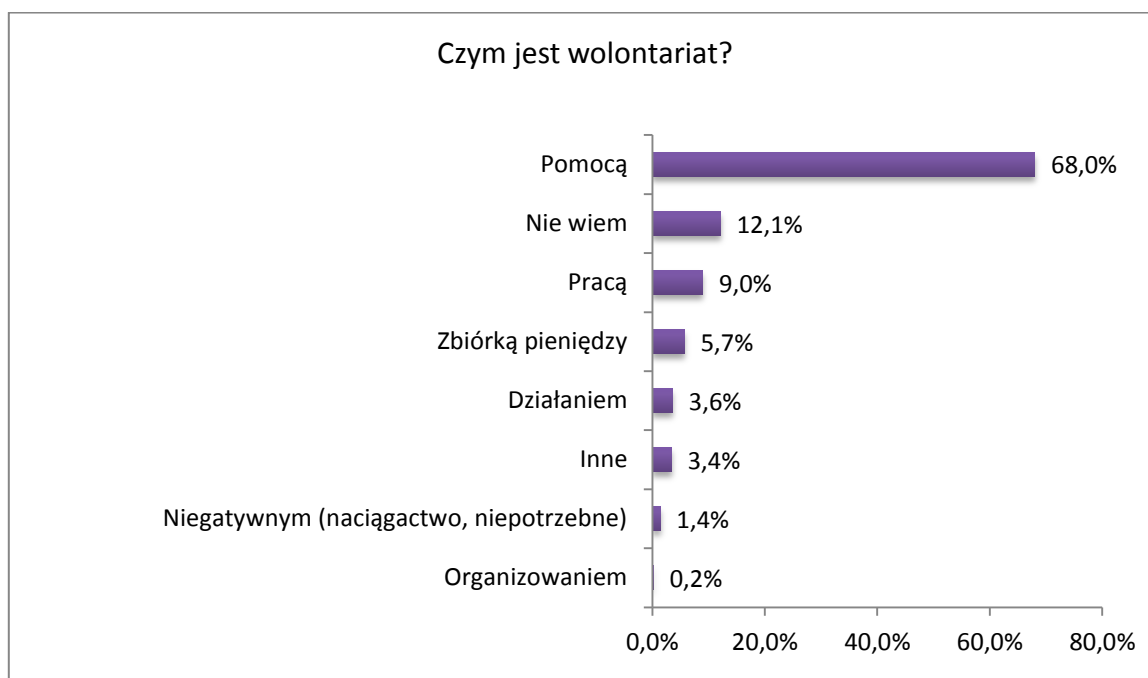
Pojęcie wolontariatu w świadomości gdańskich seniorów pojmowane jest bardzo stereotypowo. Analizę otwartego pytania podzielono na trzy części odpowiadające na kolejne pytania: czym jest wolontariat, jak jest realizowany oraz na czyją rzecz.

Według zdecydowanej większości respondentów wolontariat jest pomocą – odpowiedziało tak 68% przebadanych. Wynik ten jest zdecydowanie najliczniejszym i widać bardzo ugruntowanym w postrzeganiu gdańskich seniorów. Ma to związek z powszechnie panującym wizerunkiem zjawiska, który konsekwentnie utrwała tylko jedną z form wolontariatu bazującą na pomocy, wsparciu, opiece, obligując silną postawę altruistyczną.

12,1% respondentów miało trudność w podaniu definicji i nie potrafili odpowiedzieć na to pytanie. 9% przebadanych wolontariat określiło jako pracę, a 5,7% jako działalność charytatywną utożsamianą z kwestami i zbieraniem pieniędzy. W ogólnej ocenie należy

powiedzieć, że charakterystyka aktywności wolontariackiej w postrzeganiu gdańskich seniorów jest pozytywna. Tylko nieliczni wskazywali, że wolontariat to naciągactwo i coś niepotrzebnego (1,4%).

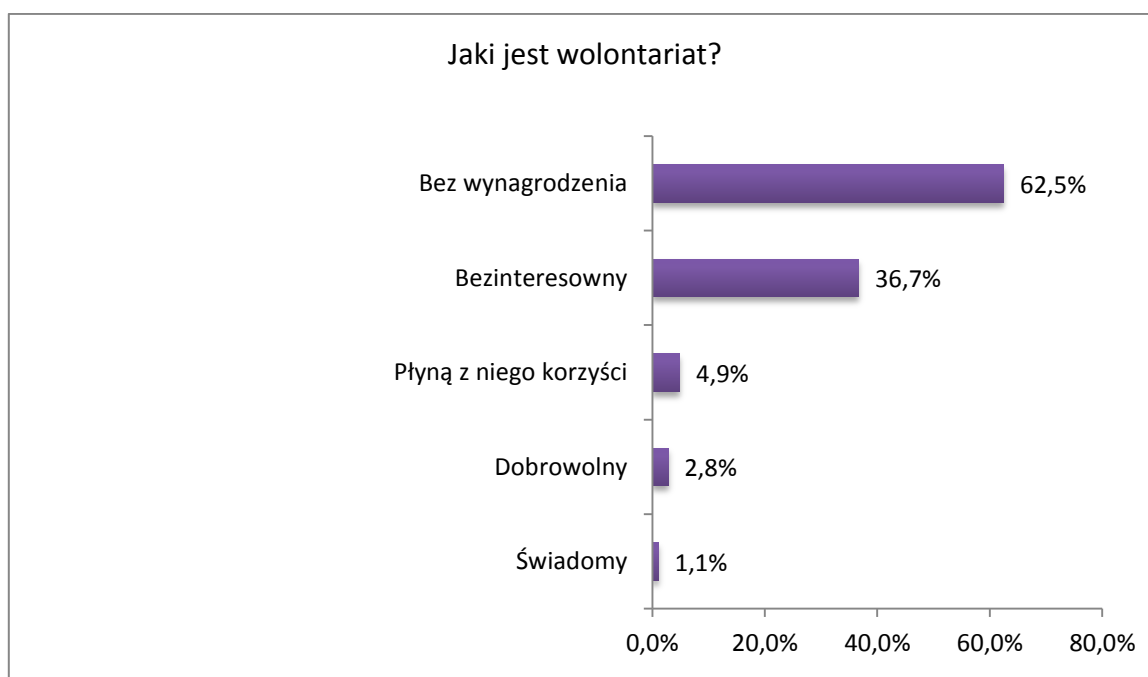
Wykres nr 55. Definicja wolontariatu – czym jest wolontariat?

Drugim określanym obszarem w definicji wolontariatu jest forma w jaki sposób jest on realizowany. W przeważającej ocenie seniorów wolontariat jest bezpłatny (62,5%) oraz bezinteresowny (36,7%). Przymiotniki takie jak dobrowolny, świadomy, czy niosący korzyści dla wolontariusza pojawiały się najrzadziej.

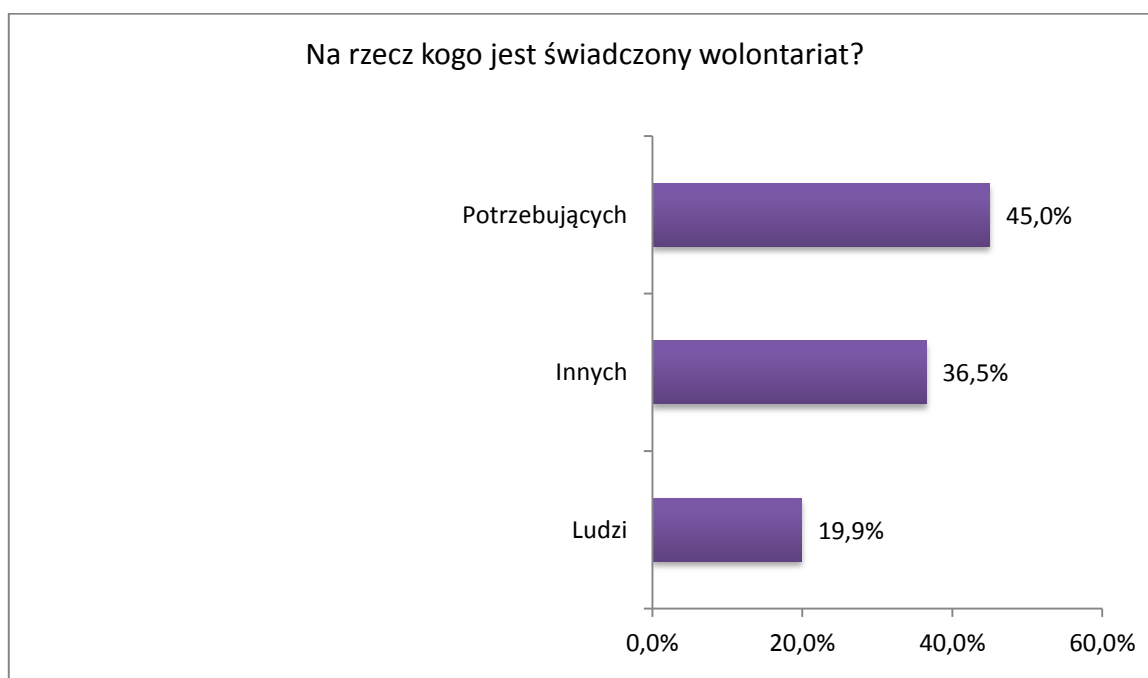
Określenie wolontariatu jako bezpłatnego całkowicie potwierdza się ze stosowaną definicją wolontariatu. Nie mniej jednak co trzeci z respondentów (36,7%) wskazał, że wolontariat to aktywność bezinteresowna, pełna poświęcenia, która odwołuje się do altruistycznych motywacji wolontariuszy. W wypowiedziach w pytaniu otwartym pojawiały się takie stwierdzenia, że jest to „dobro”, „poświęcenie się”, „dawanie siebie”. W opozycji do tego wyniku stoi perspektywa pragmatyczna, która wolontariat postrzega jako transakcję wymienną: „daję – biorę”. Oznacza to, że wolontariusz z jednej strony „daje siebie”, „swój czas”, a z drugiej bierze: doświadczenie, znajomości, poszerzenie horyzontów, umiejętności. W postrzeganiu gdańskich seniorów przeważa zdecydowanie wizja wolontariatu jako zjawiska pełnego poświęcenia, a o płynących korzyściach mówi co dwudziesty przebadany (4,9%).

Wykres nr 56. Definicja wolontariatu – jaki jest wolontariat?

Ostatnią z kategorii analizy definicji wolontariatu, jest pytanie na czyją rzecz świadczony jest wolontariat. Prawie połowa przebadanych stwierdziła, że wolontariat świadczony jest na rzecz potrzebujących (45%), co trzeci senior, że na rzecz innych (36,5%), a co piąty, że na rzecz ludzi (19,9%).

Wykres nr 57. Definicja wolontariatu – na rzecz kogo jest świadczony?

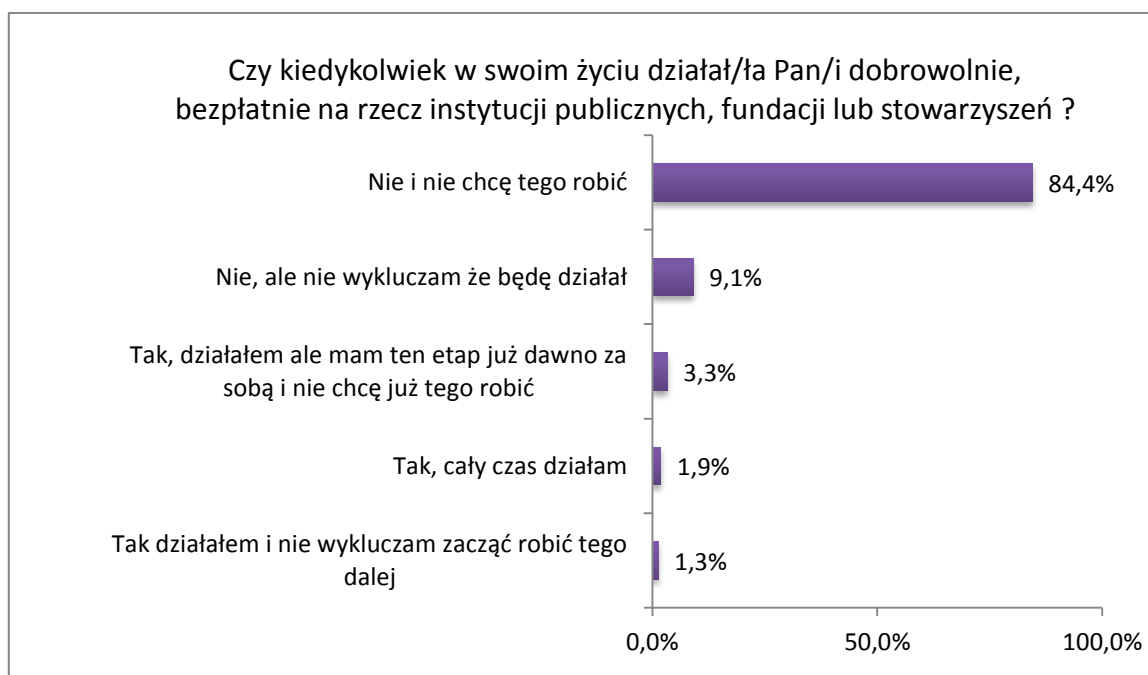
Podsumowując analizę definicji wolontariatu funkcjonującej w świadomości gdańskich seniorów: wolontariat jest to bezpłatna i bezinteresowna pomoc na rzecz potrzebujących lub innych. W definicji tej przeważa postrzeganie wolontariatu w kategoriach pomocowych i altruistycznych. Stawiając w opozycji definicję wolontariatu używaną przez stowarzyszenia prowadzące centra wolontariatu w Polsce, brzmi ona następująco: wolontariat to bezpłatne, dobrowolne i świadome działanie na rzecz innych wykraczające poza więzi przyjacielsko – rodzinno – koleżeńskie. W tych dwóch definicjach na pierwszy plan wysuwa się wniosek, że organizacje działające na rzecz wolontariatu starają się opisywać go w kategoriach zdecydowanie szerszych, wykraczających poza działania typowo pomocowe. Wolontariat to także postawa realizowana w różnych formach takich jak pomoc społeczna, wolontariat na rzecz kultury, wolontariat europejski, działanie na rzecz środowiska lokalnego, sąsiedzkiego itp. Nie mniej jednak należy powiedzieć, że postrzeganie wolontariatu przez gdańskich seniorów, nie odbiega od jej postrzegania przez wszystkich mieszkańców Gdańska. Otóż w 2009 roku przeprowadzono reprezentatywne badanie, w trakcie którego poproszono o podanie definicji wolontariatu. W ogólnym ujęciu brzmiała ona następująco: „wolontariat to bezinteresowna pomoc na rzecz potrzebujących”. Definicja jest prawie taka sama, przy czym seniorzy w zdecydowanej większości wskazywali na bezpłatność aktywności wolontariackiej. Oznacza to, że w ogólnym ujęciu postrzeganie wolontariatu jako działania stricte pomocowego jest domeną nie tylko gdańskich seniorów, a także mieszkańców, Gdańska, Trójmiasta, czy Polski. Wpływ może mieć na to wiele czynników, co nie było tematem tego badania, nie mniej należy powiedzieć, że prowadzony na ten temat dyskurs publiczny i to jak o wolontariacie mówi się w mediach wpływa na jego ogólną percepcję. Największe organizacje pozarządowe, które posiadają środki na kampanie medialne tj. hospicja, Caritas, czy fundacja Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy mówią o wolontariacie w nomenklaturze pomocowej: „pomóż”, „zbieraj”, „poświęć”. Sprowadzają więc wolontariat do jednego z jego profili – pomocowego, zapominając o artykułowaniu np. wolontariatu jako pewnego narzędzia do nabywania kompetencji, uczenia się, aktywizacji społecznej czy zawodowej.

W pierwszym pytaniu weryfikującym aktywność wolontariacką gdańskich seniorów zapytano wprost, o to czy kiedykolwiek w swoim życiu byli wolontariuszami. Warto jednak podkreślić, że uzyskane wyniki w większości dają nam odpowiedź nie czy faktycznie dane osoby kiedykolwiek były wolontariuszami, a czy pomagały w sposób bezpłatny

potrzebującym. Zdecydowana większość, bo aż 95,1% gdańskich seniorów twierdzi, że nigdy nie byli wolontariuszami, a pozostała część tj. 4,9%, że mają doświadczenie wolontariackie.

W opozycji do tego pytania postawiono kolejne: „Czy kiedykolwiek w swoim życiu działał/ła Pan/i dobrowolnie, bezpłatnie na rzecz instytucji publicznych, fundacji lub stowarzyszeń – nie dotyczy to – kościoła, związków zawodowych lub po prostu działania na rzecz sąsiadów, innych ludzi?”. W ten sposób zadano pytanie o to czy respondenci byli wolontariuszami, nie podając jednak terminu wolontariusz, aby nie przywoływać automatycznych, stereotypowych skojarzeń z wolontariatem. Z analizy tak zadanego pytania wynika, że zdecydowana większość seniorów twierdzi, że nie była wolontariuszami (84,4%) i nie chcą się w to angażować. Suma osób, które kiedykolwiek w swoim życiu byli wolontariuszami to łącznie 6,5% co wskazuje, że w rzeczywistości część z nich za wolontariuszy się nie uważa, bo w poprzednim pytaniu 4,9% respondentów odpowiedziało, że kiedykolwiek byli wolontariuszami. Różnica ta jednak nie jest duża i nie wpływa w znaczący sposób na przeprowadzone badanie. Prawie co dziesiąty respondent twierdzi, że nigdy nie działał wolontariacko, jednak nie wyklucza podjęcia takiej aktywności. W generalnej ocenie poziom aktywności wolontariackiej wśród seniorów jest bardzo niski – aktywnie działający w trakcie badania stanowią 1,9%, co oscyluje w granicach błędu statystycznego.

Wykres nr 58. Aktywność wolontariacka seniorów

Pytanie weryfikujące aktywność wolontariacką z podaniem definicji jest pytaniem filtrującym poziom zaangażowania, które dzieli wolontariuszy na 5 kategorii:

1. *Senior zrezygnowany* – to osoba, która kiedyś była wolontariuszem/ką, ale nie kontynuuje tego aktualnie i także nie chce podejmować takiej aktywności. W zadanym pytaniu osoby te odpowiadały „*Tak, działałem/am, ale mam ten etap już dawno za sobą i nie chcę już tego robić*”.
2. *Senior wycofany* – to osoba, która kiedyś był/a wolontariuszem/ką, aktualnie zaprzestała, jednak nie wyklucza podjąć po raz kolejny takiej aktywności. Do tej grupy seniorów zaliczamy tych, którzy odpowiadali: „*Tak działałem/am i nie wykluczam zacząć robić tego dalej*”.
3. *Senior aktywny* – to osoby, które w trakcie realizacji badania deklarowały, że są wolontariuszami, a na zadane pytanie odpowiadały „*Tak, cały czas działam*”.
4. *Senior obiecujący* – to seniorzy, którzy nigdy nie byli wolontariuszami/kami, jednak nie wykluczają podjęcia takiej aktywności. Na zadane pytanie odpowiadali „*Nie, ale nie wykluczam, że będę działał/ła*”.
5. *Senior bierny* – ta najliczniejsza grupa seniorów. To osoby, które nigdy nie były wolontariuszami/kami i wyrażają niechęć do podjęcia takiej aktywności w przyszłości. W zadanym pytaniu odpowiadały: „*Nie i nie chcę tego robić*”.

Ze względu na fakt, że zdecydowana większość respondentów zaliczona została do kategorii biernych seniorów tylko w tym podrozdziale wyniki zaprezentowano w procentach. Pozostałe podrozdziały charakteryzują się niską ilością wskazań, w związku z czym ich procentowe przedstawienie mogłoby zaburzyć ogólną percepcję otrzymanych wyników, dlatego też posłużono się tam liczebnościami.

4.4.1. Senior zrezygnowany

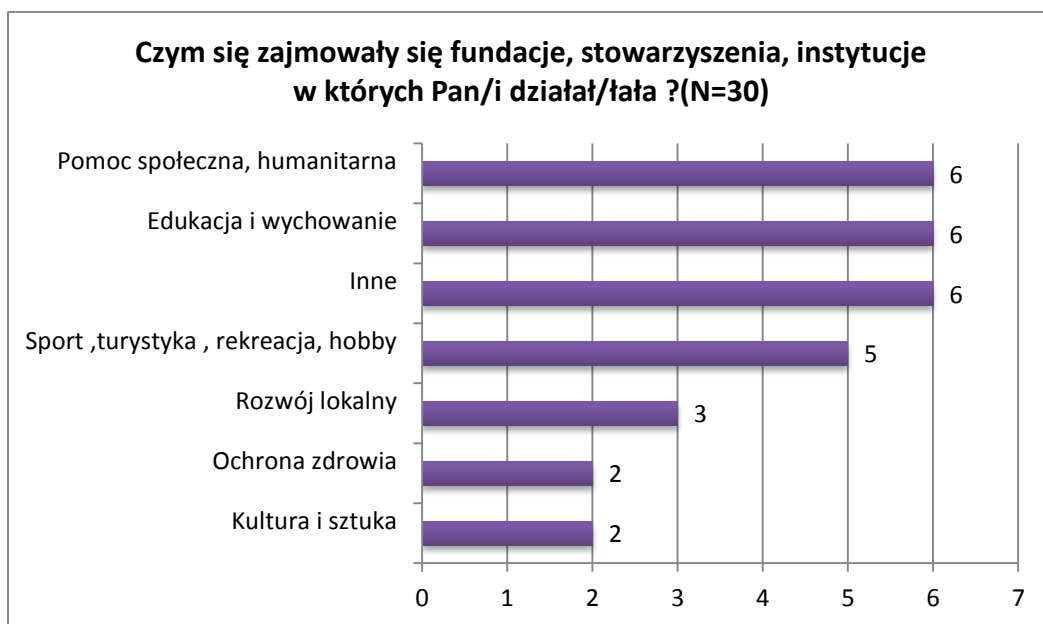
Senior zrezygnowany w kontekście aktywności wolontariackiej to osoba, która kiedyś była wolontariuszem, ale aktualnie nie podejmuje takiej aktywności a także nie zamierza. W kontekście całej społeczności seniorskiej Gdańska, osoby te stanowią 3,3% ogółu. W wynikach scharakteryzowano obszar działań wolontariackich i ich charakter, następnie zanalizowano motywy i dobre strony działania wolontariackiego. Ostatnim z elementów była analiza barier i minusów, które stoją na drodze ku takiej aktywności.

Charakter aktywności wolontariackiej „zrezygnowanych” seniorów

W zidentyfikowaniu podmiotów, na rzecz których działali respondenci pojawiła się pewna trudność. Oznacza to, że w odpowiedziach o obszar działania i jego zakres, seniorzy potrafili określić swoją działalność, tak ciężko było im jednoznacznie określić formę prawną podmiotu na rzecz którego byli wolontariuszami. Podążając za tą myślą 12 z przebadanych respondentów nie określiło na rzecz kogo podejmowali działania (w tym trzy osoby wskazały związki zawodowe). 7 osób twierdzi, że jako wolontariusze działali na rzecz instytucji publicznych, a 6 działało na rzecz organizacji pozarządowych.

Rozkład obszarów działań, w które zaangażowani byli seniorzy rozkłada się z lekkim naciskiem na takie obszary jak edukacja, pomoc społeczna oraz sport. Opisując te wyniki w opozycji do ilości organizacji pozarządowych działających na rzecz danych obszarów, wyniki te nie są proporcjonalne. Otóż jak wynika z diagnoz poświęconym organizacjom pozarządowym w Polsce prowadzonym przez stowarzyszenie Klon/Jawor, najwięcej organizacji działa w obszarze sportu, potem kultury i sztuki, następnie edukacji i wychowania, a potem pomocy społecznej. Widać, że w doświadczeniach przebadanych respondentów obszar działań w zakresie kultury i sztuki jest niedoreprezentowany. Nie mniej jednak trzeba mieć też na uwadze, że badani deklarowali także w dużym stopniu aktywność na rzecz instytucji publicznych, których obszarów nie przytoczono. Ponadto jak wynika z dalszej analizy ich aktywność w dużej mierze miała miejsce ponad dziesięć lat temu lub jeszcze w dalszym horyzoncie czasowym, co ma wpływ na charakter i zakres działań organizacji pozarządowych.

Wykres nr 59. Obszary aktywności wolontariackiej seniorów „zrezygnowanych”

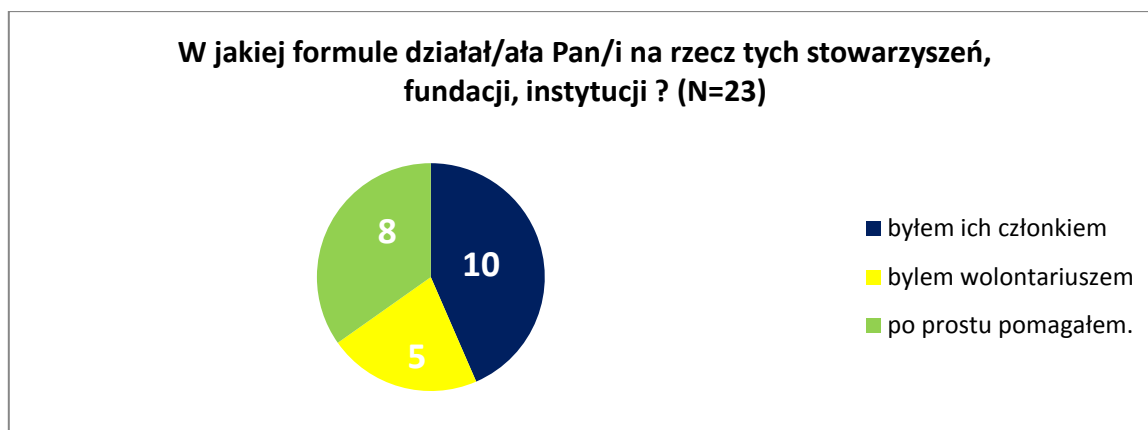

Seniorzy zrezygnowani swoje działania w przeważającej mierze poświęcali na rzecz dzieci i młodzieży (12 wskazań) oraz dla szerokiej grupy odbiorców, nazwanej na potrzeby badania „na rzecz wszystkich” (6 wskazań). Pojedyncze wskazania przebadanych to działania skierowane na rzecz seniorów, Miasta Gdańska czy zwierząt.

Przeważającą formą aktywności wśród seniorów były działania jednorazowe – tzw. wolontariat akcyjny (12 wskazań). Jedna czwarta wskazań (6) to seniorzy, którzy działali w sposób ciągły (tzw. wolontariat systematyczny), a kolejna jedna czwarta wskazań to osoby działające zarówno w sposób stały jak i akcyjny (6 wskazań).

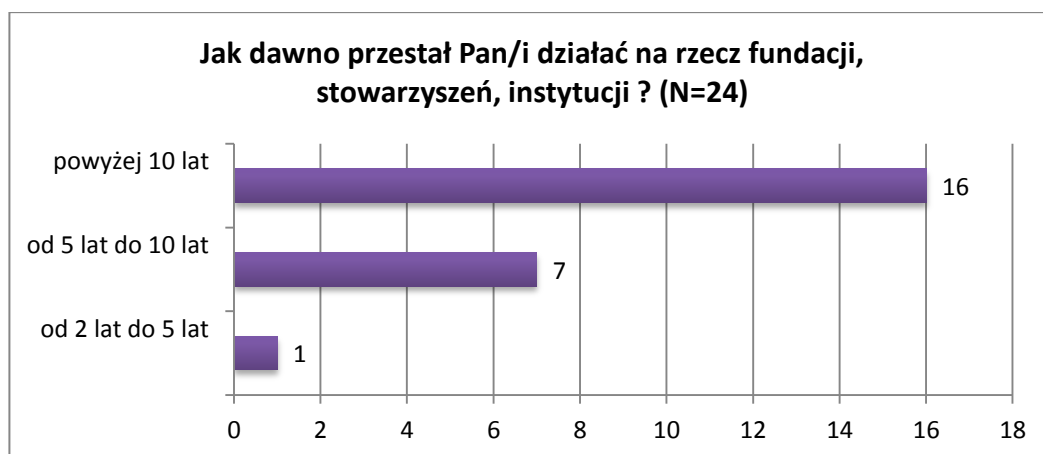
Aktywność seniorów w przeważającej mierze powiązana była z członkostwem wolontariusza w danej organizacji lub świadczona po prostu – bez znamion nazywania tej aktywności wolontariatem i jego dalszych konsekwencji w tym prawnych (mowa np. o porozumieniach wolontariackich itd.).

Wykres nr 60. Formuła aktywności na rzecz organizacji pozarządowych i instytucji publicznych

Seniorzy zrezygnowani to przede wszystkim osoby które od ponad 10 lat nie miały styczności z aktywnością wolontariacką. W zdecydowanej mierze mają inne doświadczenia związane z wolontariatem i tego rodzaju aktywnością, aniżeli w dzisiejszych czasach, co należy mieć także na uwadze analizując obszary podejmowanej przez nich aktywności czy przyjętą formę działania.

Wykres nr 61. Zaprzeszanie aktywności wolontariackiej przez seniorów „zrezygnowanych”

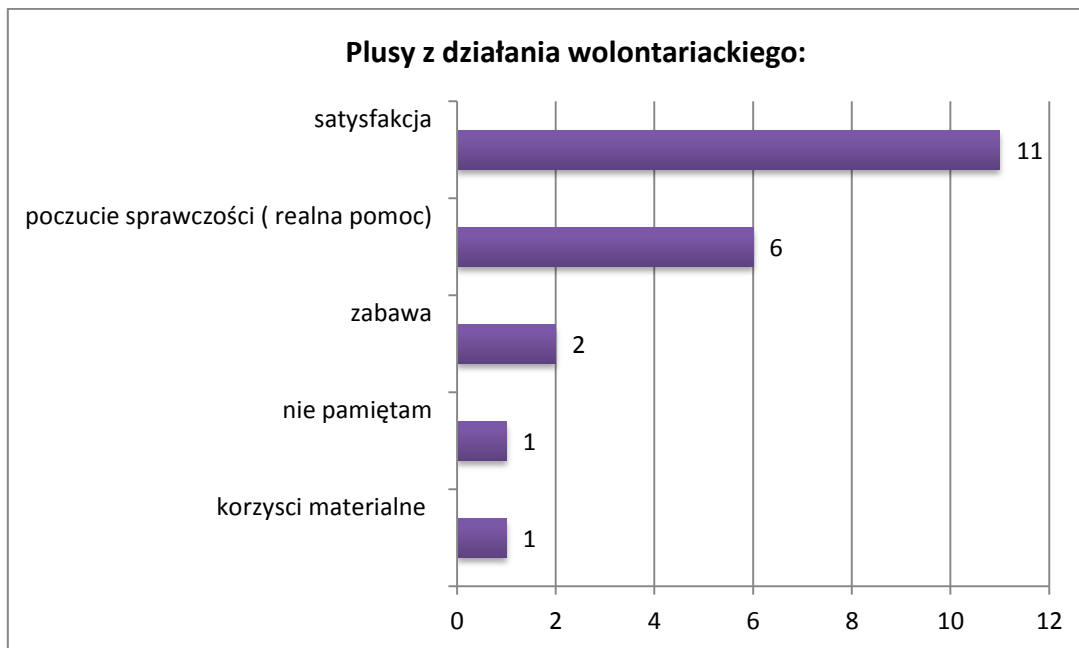

Plusy i motywy do działania wolontariackiego identyfikowane przez „zrezygnowanych” seniorów

Seniorów zrezygnowanych zapytano o plusy płynące z ich zaangażowania wolontariackiego za pomocą pytania otwartego. Najczęściej wymienianym plusem z

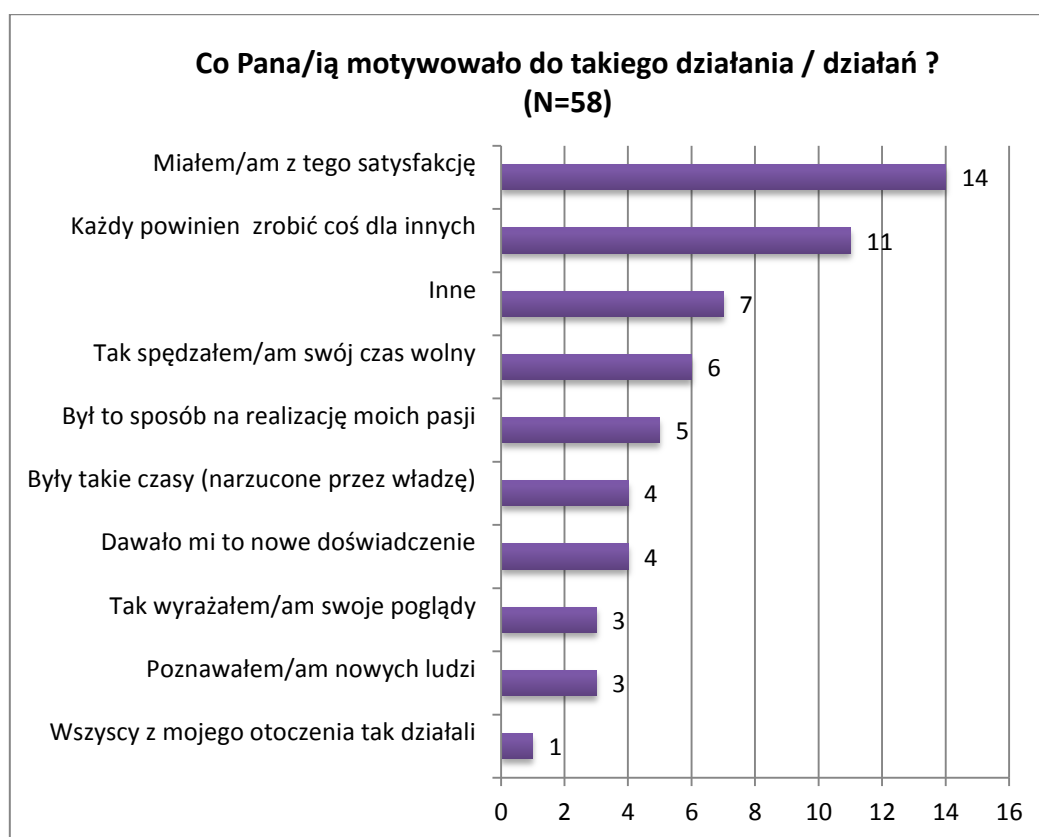
aktywności wolontariackiej była satysfakcja (11 wskazań) oraz poczucie sprawczości – możliwość realnego wpłynięcia na kogoś życie, los (6 wskazań).

Wykres nr 62. Plusy z działania wolontariackiego wśród seniorów „zrezygnowanych”

Analizie poddano także motywy, którymi kierowali się respondenci podejmując kiedyś aktywność wolontariacką. Plusy wskazane w pytaniu otwartym przez samych respondentów takie jak satysfakcja pokrywają się z kluczowymi motywami. 14 respondentów wskazało, że motywem do podjęcia aktywności wolontariackiej było posiadanie z tej aktywności satysfakcji. Kolejnym motywem jest poczucie, przekonanie o pewnym „obowiązku” działania na rzecz innych (11 wskazań). Kolejne z odpowiedzi dotyczą różnorodnych przyczyn, których rozkład jest dość regularny.

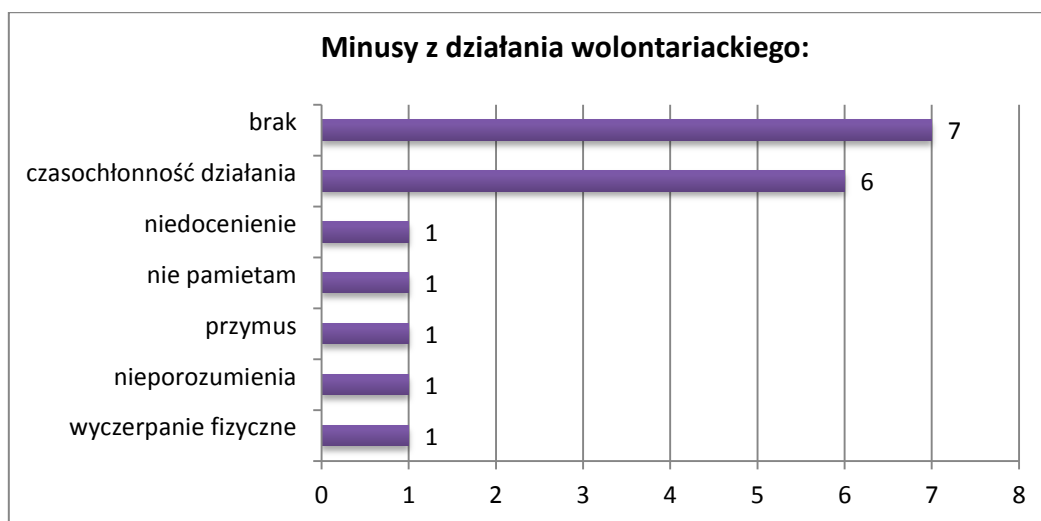
Wykres nr 63. Motywy do podjęcia aktywności wolontariackiej

Minusy i bariery do działania wolontariackiego identyfikowane przez „zrezygnowanych” seniorów.

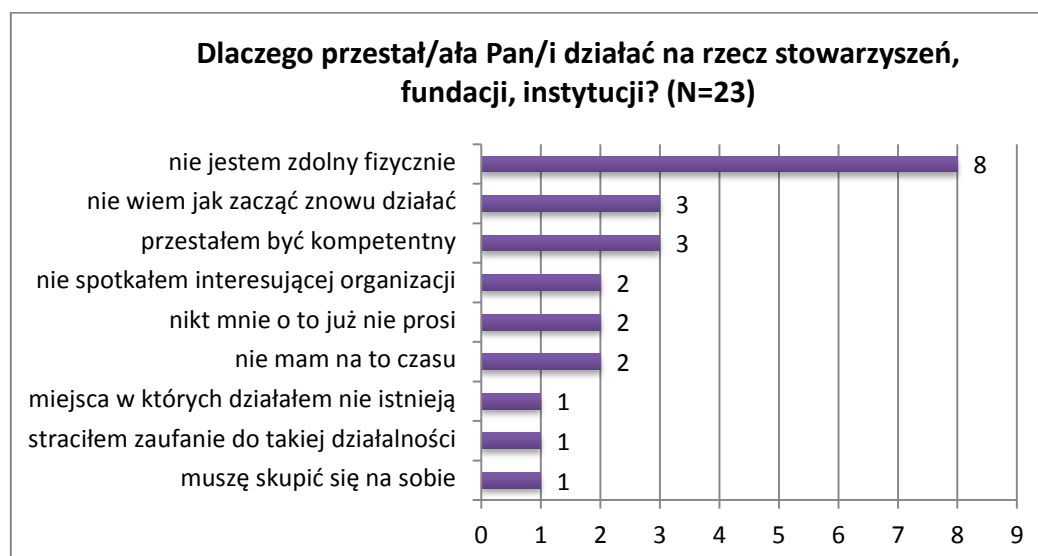
Do kluczowych minusów płynących z doświadczeń wolontariackich zrezygnowanych seniorów to brak minusów (7 wskazań) oraz czasochłonność aktywności wolontariackiej (6 wskazań). Wynika więc, że przyczyną do rezygnacji z aktywności nie są złe doświadczenia czy złe skojarzenia z aktywnością wolontariacką. Przede wszystkim widoczna jest tendencja do poświęcenia sporej ilości czasu na takie zaangażowanie, co stanowi pewną barierę. W pytaniu otwartym przy tych wskazaniach pojawiały się bezpośrednio odpowiedzi, że czasochłonność ta wpływała na zaniedbywanie np. spraw rodzinnych.

Wykres nr 64. Minusy z aktywności wolontariackiej seniorów zrezygnowanych

Zagłębiając i poszerzając obszar eksploracji zapytano więc o aktualne bariery do podjęcia aktywności wolontariackiej. Zdecydowanie wybijającą się barierą ku aktywności jest stan zdrowotny respondentów – większość osób twierdzi, że nie jest zdolna fizycznie do bycia wolontariuszem (8 wskazań). W tym miejscu nasuwa się jednak pytanie: czy faktycznie bariery fizyczne są przyczyną do braku aktywności. Skoro wolontariat seniorom kojarzy się głównie z pomocą potrzebującym, a ich działania były czasochłonne w takim ujęciu można uznać, że faktycznie wolontariat wymaga sprawności fizycznej czy po prostu „zdrowia”. Nie mniej jednak wśród praktyków wolontariatu istnieje przekonanie, że istnienie tyle form wolontariatu i możliwości jego realizacji, że nie zawsze wymaga on wysiłku fizycznego czy nie zawsze musi być czasochłonny. Z pozostałych odpowiedzi ciężko generalizować ogólne wnioski ponieważ rozkładają się różnorodnie z małą ilością wskazań.

Wykres nr 65. Bariery do aktywności wolontariackiej seniorów zrezygnowanych

4.4.2. Senior wycofany

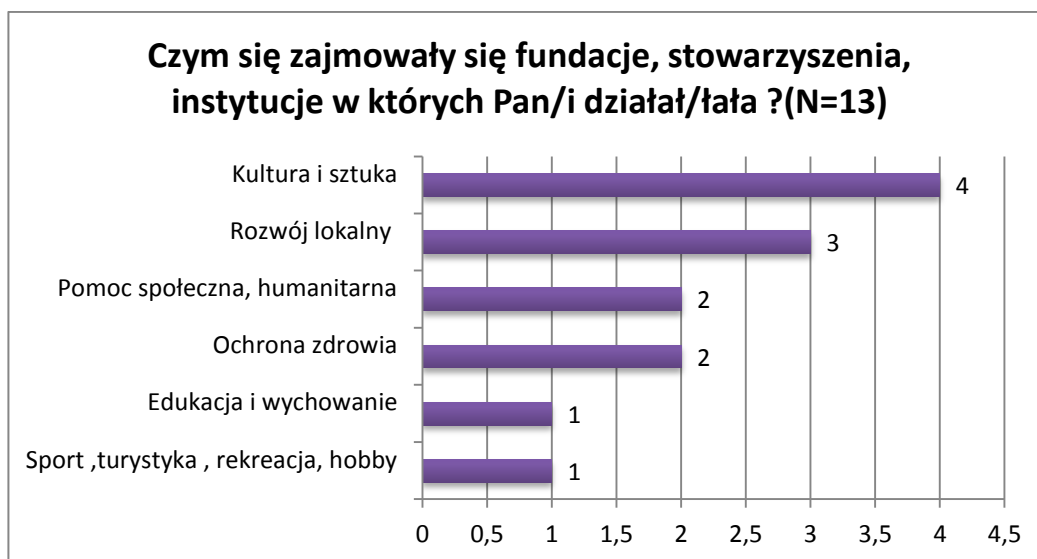
Senior wycofany w kontekście aktywności wolontariackiej to osoba, która kiedyś była wolontariuszem i nie wyklucza, że w przyszłości podejmie aktywność wolontariacką. W kontekście całej społeczności seniorskiej Gdańska, osoby te stanowią 1,3 % ogółu będąc jednocześnie jedną z grup potencjału wolontariackiego seniorów. W analizie tej grupy respondentów określono zakres i charakter działań podejmowanych w przeszłości, następnie zidentyfikowano charakter aktywności, którą chcieliby podjąć w przyszłości. W opisie zawarto także informację o plusach i motywach decydujących o podjęciu aktywności wolontariackiej oraz o barierach i minusach stojących na drodze do zaangażowania.

Charakter aktywności wolontariackiej „wycofanych” seniorów w przeszłości

Najwięcej seniorów wycofanych działało na rzecz organizacji pozarządowych (4 wskazania), potem na rzecz instytucji publicznych (2 wskazania) i innych podmiotów. Forma ich aktywności nie była charakterystyczna. Seniorzy działali zarówno w sposób systematyczny (5 wskazań) jak i akcyjny (3 wskazania).

Rozkład obszarów działań, w które zaangażowani byli seniorzy rozkłada się z lekkim naciskiem na takie obszary jak kultura i sztuka czy rozwój lokalny. Wyniki te są zdecydowane inne niż w przypadku seniorów „zrezygnowanych”. Ma na to wpływ przytoczona we wstępie informacja o ilości wyników w poszczególnych obszarach (tj. seniorzy zrezygnowani, wycofani, aktywni i obiecujący). Te niewielkie odsetki w kontekście badania ilościowego powodują, że wyników nie należy traktować ilościowo, a raczej jakościowo. Stąd też opisywane są także na poziomie liczebności, a nie procentów, które mogłyby zaburzać całościowy obraz.

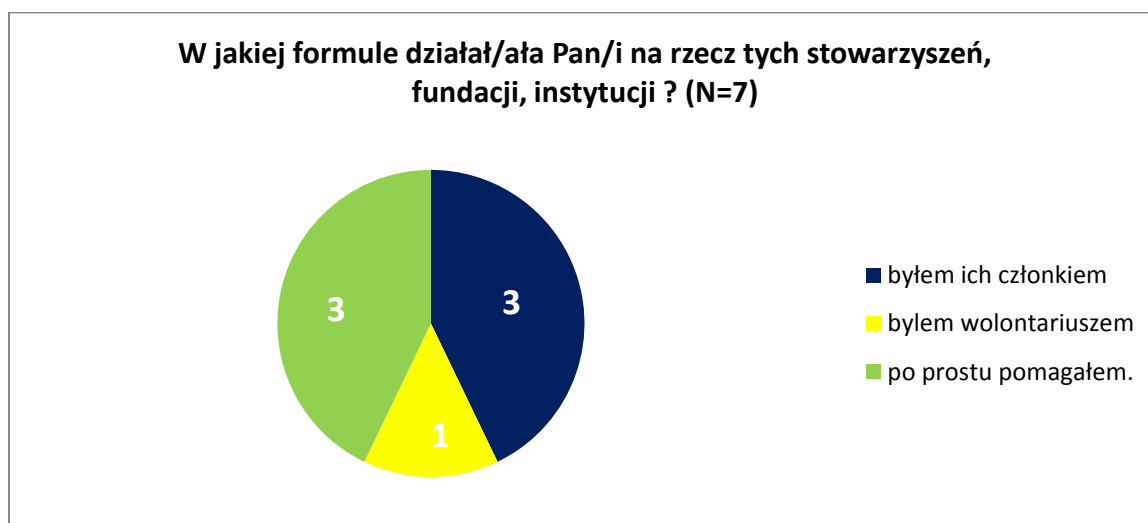
Wykres nr 66. Obszary aktywności wolontariackiej seniorów „wycofanych”

Seniorzy wycofani swoje działania w przeważającej mierze poświęcali na rzecz szerokiej grupy odbiorców, nazwanej na potrzeby badania „na rzecz wszystkich” (5 wskazań) oraz na rzecz dzieci i młodzieży (2 wskazania). Pojedyncze wskazania przebadanych to działania skierowane na rzecz seniorów i Miasta Gdańska.

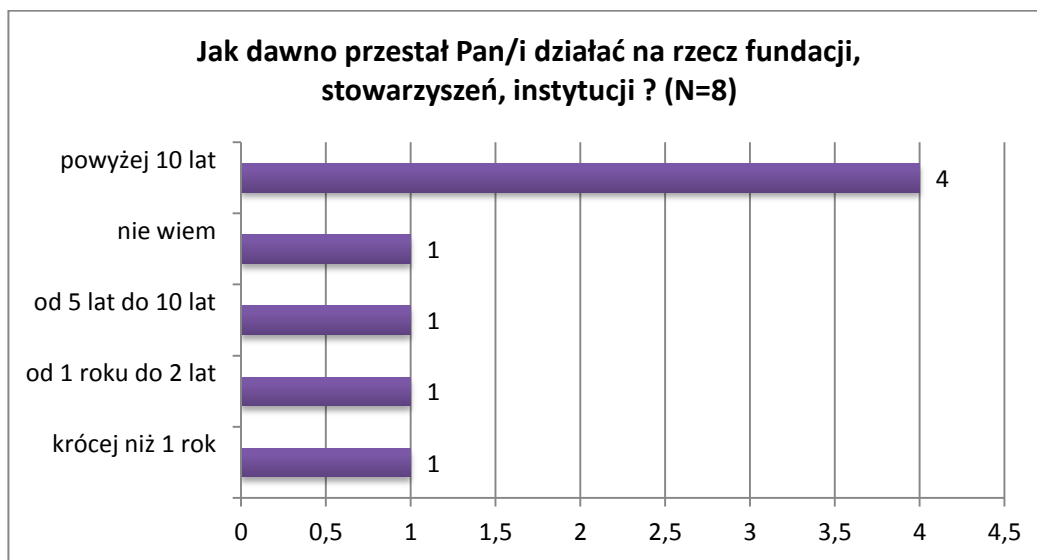
Aktywność seniorów w przeważającej mierze powiązana była z członkostwem wolontariusza w danej organizacji lub świadczona po prostu – bez znamion nazywania tej aktywności wolontariatem i jego dalszych konsekwencji w tym prawnych (mowa np. o porozumieniach wolontariackich itd.).

Wykres nr 67. Formuła aktywności na rzecz organizacji pozarządowych i instytucji publicznych

Seniorzy wycofani to przede wszystkim osoby które od ponad 10 lat nie miały styczności z aktywnością wolontariacką. W zdecydowanej mierze mają inne doświadczenia związane z wolontariatem i tego rodzaju aktywnością, aniżeli w dzisiejszych czasach, co należy mieć także na uwadze analizując obszary podejmowanej przez nich aktywności czy przyjętą formę działania.

Wykres nr 68. Zaprzestanie aktywności wolontariackiej przez seniorów „wycofanych”

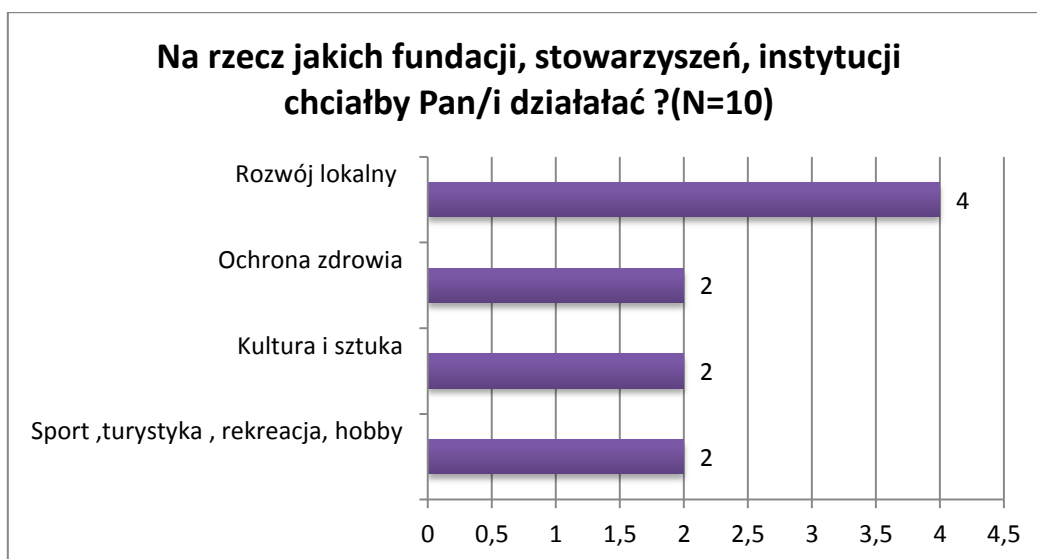
Charakter przyszłej aktywności wolontariackiej „wycofanych” seniorów

Seniorów zapytano o charakter deklarowanej przez nich aktywności wolontariackiej. Przede wszystkim chcieliby działać na rzecz organizacji pozarządowych (5 wskazań), nikt nie wskazał, że chce być wolontariuszem na rzecz instytucji publicznych.

Zdecydowana większość wycofanych seniorów chciałaby działać w sposób akcyjny (4 wskazania), jedna osoba w sposób systematyczny i jedna zarówno w sposób stały jak i akcyjnie.

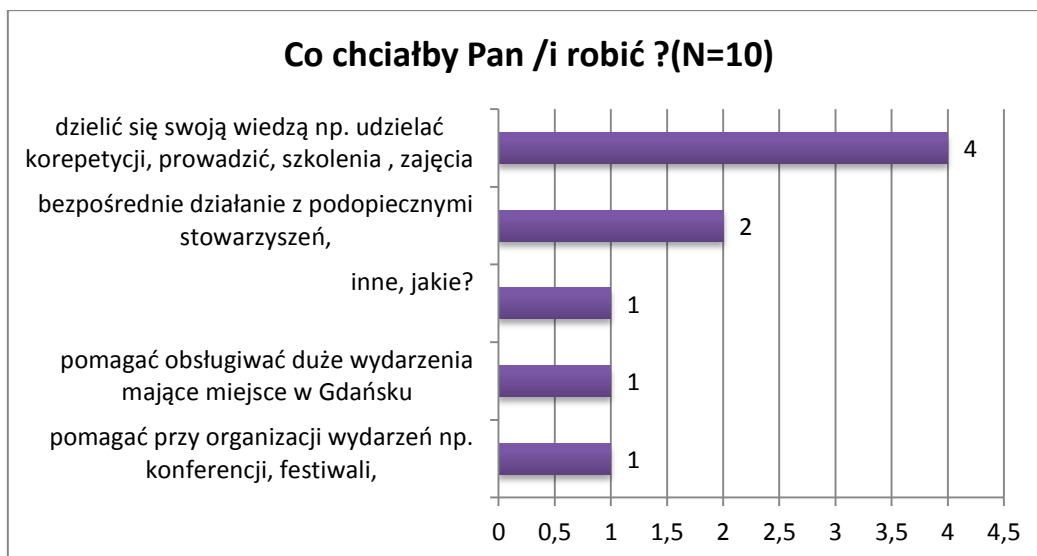
Wśród zidentyfikowanych obszarów najczęściej wskazywanym jest rozwój lokalny (4 wskazania). Wynik ten pokrywa się z obszarem spędzania czasu wolnego przez seniorów – najczęściej jest to miejsce ich zamieszkania. Stąd też może wynikać troska i chęć zaangażowania w obszar najbardziej im bliski, dla swojej lokalnej społeczności.

Wykres nr 69. Potencjalne obszary aktywności seniorów „wycofanych”

Zapytano także o charakter działania, który chcieli by realizować. Najwięcej wskazań dotyczyło wolontariatu kompetencyjnego, polegającego na dzieleniu się swoją wiedzą (4 wskazania), a następnie pomoc bezpośrednia na rzecz podopiecznych organizacji (2 wskazania).

Wykres nr 70. Potencjalne aktywności seniorów „wycofanych”

Z punktu widzenia podjętej analizy istotnym jest także horyzont czasowy deklarowany przez badanych do podjęcia aktywności wolontariackiej oraz to jak mogą się zaangażować. Połowa respondentów wycofanych (3 wskazania) deklaruje swoją chęć do działania w przeciągu najbliższego roku, a druga połowa, najwcześniej za rok.

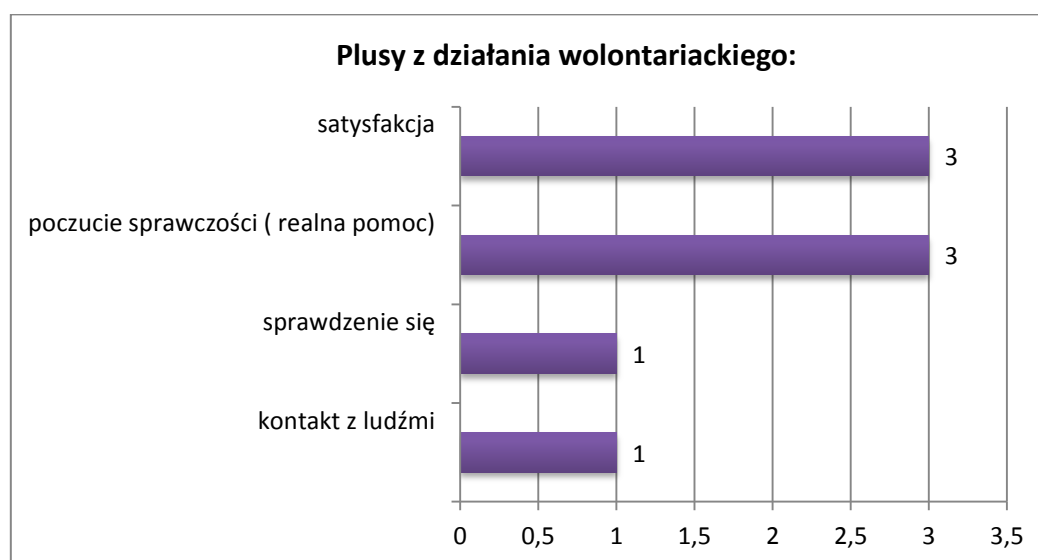
Wśród wycofanych seniorów zidentyfikowano różnorodną częstotliwość zaangażowania. Znaleźli się w badanej grupie tacy seniorzy, którzy chcieliby działać minimum dwa razy w tygodniu, a są także tacy, którzy nie częściej niż raz w tygodniu, lub po prostu jeszcze nie wiedzą.

W kontekście udogodnień, które są istotne dla podmiotów tworzących ofertę dla wolontariuszy seniorów należałoby uwzględnić przede wszystkim lokalizację działania – aby była ona bliska miejsca zamieszkania seniorów. Ponadto respondenci podkreślali, że wartością dodaną byłoby organizowanie dla wolontariuszy seniorów wspólnych spotkań np. integracyjnych.

Plusy i motywy do działania wolontariackiego identyfikowane przez „wycofanych” seniorów

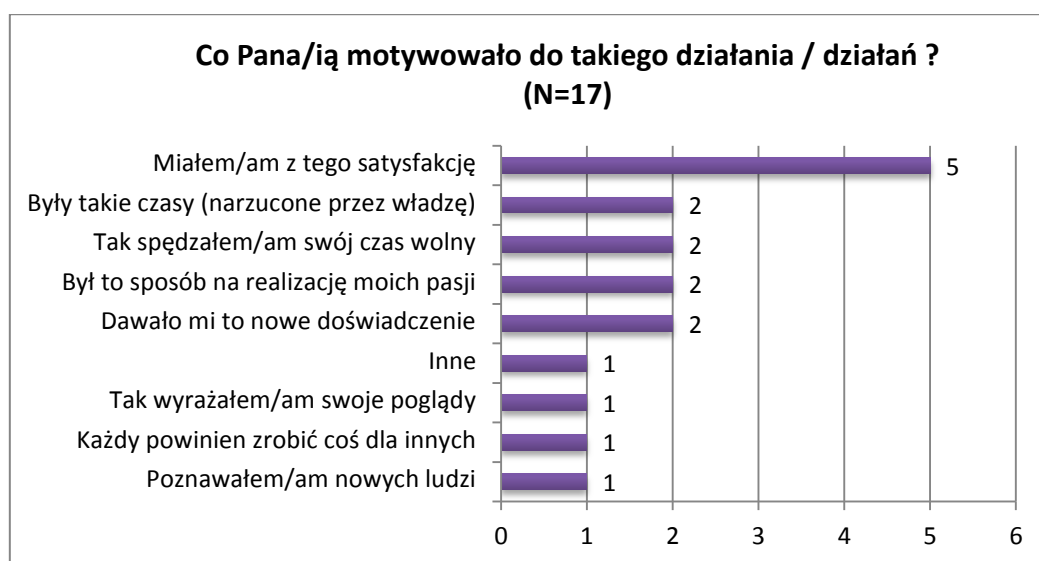
Seniorów wycofanych zapytano o plusy płynące z ich zaangażowania wolontariackiego za pomocą pytania otwartego. Najczęściej wymienianym plusem z aktywności wolontariackiej była satysfakcja (3 wskazania) oraz poczucie sprawczości – możliwość realnego wpływu na kogoś życie, los (3 wskazania).

Wykres nr 71. Plusy z działania wolontariackiego wśród seniorów „wycofanych”

Analizie poddano także motywy, którymi kierowali się respondenci podejmując kiedyś aktywność wolontariacką. Przodującym wskazaniem była satysfakcja z podejmowanych działań (5 wskazań). Tak jak w przypadku wolontariuszy zrezygnowanych widoczna jest pewna tendencja, że wolontariat daje poczucie satysfakcji i jest głównym motywem do zaangażowania się.

Wykres nr 72. Motywy do podjęcia aktywności wolontariackiej

Minusy i bariery do działania wolontariackiego identyfikowane przez „wycofanych” seniorów.

Po stronie zidentyfikowanych minusów nie odnaleziono wyraźnej tendencji, były one raczej wynikiem osobistych, subiektywnych doświadczeń, aniżeli cechami charakteryzującymi szerszy ogół. W wymienianych złych doświadczeniach pojawiały się takie odpowiedzi jak czasochłonność działania, aktywność działań i ich niekonsekwencja czy brak rzetelności ze strony organizatorów wolontariatu.

Po stronie barier do podjęcia aktywności wolontariackiej przez „wycofanych” nie ma również jakiegś przeważającej tendencji – wynika to z małej liczby odpowiedzi. Pojedynczo wskazywano takie bariery jak: potrzeba skupienia się na swoim życiu, złe doświadczenia z wolontariatem, miejsca w których działałem już nie funkcjonują.

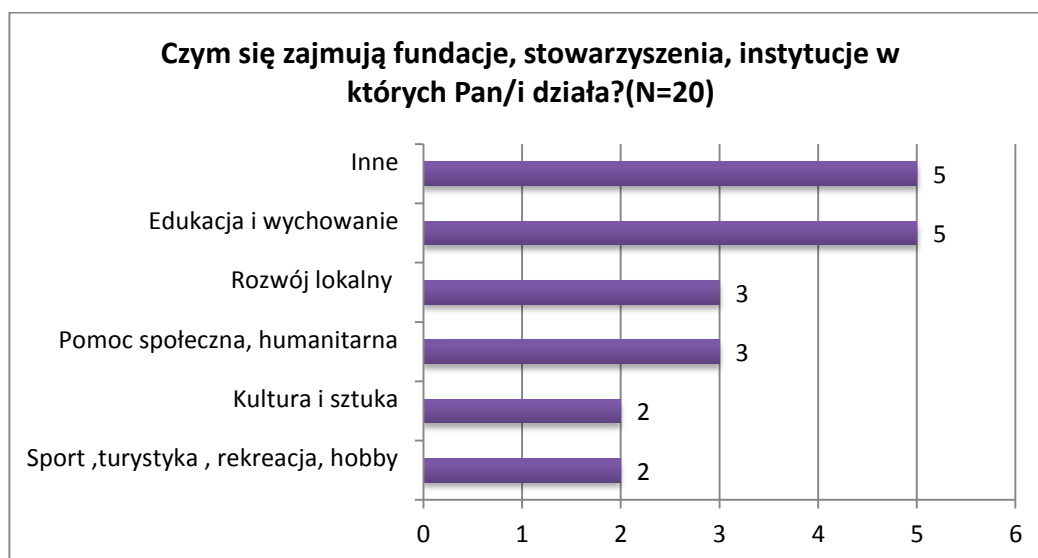
4.4.3. Senior aktywny

Seniorzy aktywni to grupa seniorów wolontariuszy, którzy w czasie przeprowadzonego badania podejmowali aktywność wolontariacką i byli jej świadomi – czyli sami oceniali siebie jako wolontariuszy. W trakcie badania 1,9% przebadanych respondentów stanowili aktywni seniorzy, w związku z czym wyniki po raz kolejny prezentowane będą na poziomie liczebności. Seniorów zapytano o rodzaj i charakter podejmowanej aktywności, co jest plusem z podejmowanego działania oraz czy identyfikują także minusy i wady takiej aktywności.

Aktywni seniorzy głównie działają na rzecz organizacji pozarządowych (8 wskazań) oraz instytucji publicznych w tym m.in. na rzecz bibliotek i jednostek pomocniczych (4 wskazania). Swoją aktywność realizują zarówno w sposób ciągły jak i akcyjny – wyniki rozkładają się po równo.

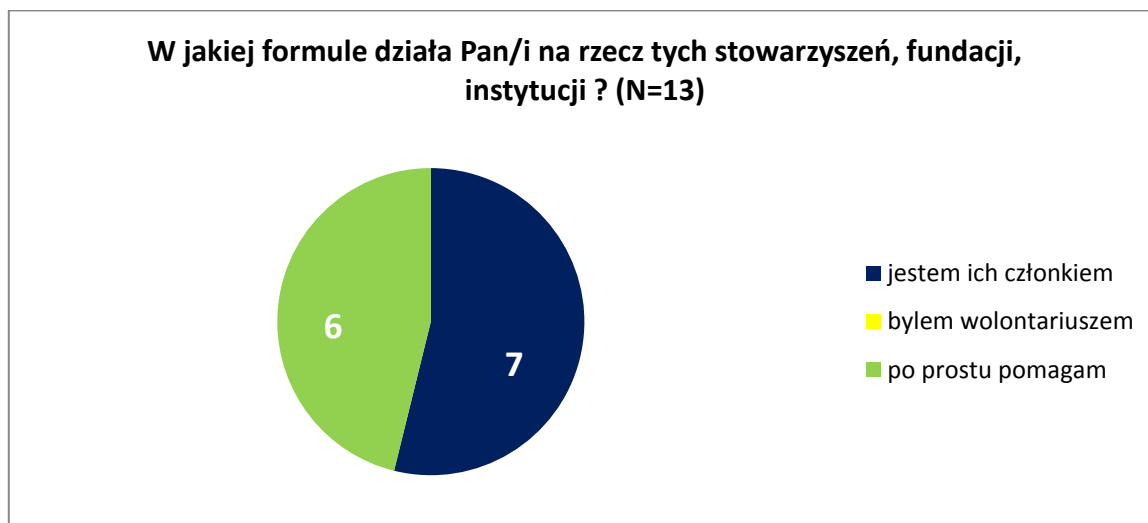
Seniorzy wolontariusze angażują się w działania z zakresu edukacji i wychowania (5 wskazań), rozwoju lokalnego (3 wskazania), pomocy społecznej (3 wskazania). Jednocześnie podejmują działania na rzecz innych (7 wskazań), na rzecz swojej społeczności lokalnej w tym sąsiadów (3 wskazania), a także na rzecz dzieci i innych seniorów (po 2 wskazania).

Wykres nr 73. Obszary aktywności wolontariackiej „aktywnych” seniorów

Interesującym wynikiem jest odpowiedź dotycząca charakteru działania aktywnych seniorów. Żaden senior w pytaniu o formułę działania, mając do dyspozycji w pytaniu zamkniętym trzy odpowiedzi: jestem ich członkiem, jestem ich wolontariuszem, po prostu pomagam, nie wskazał, że na rzecz danego podmiotu jest wolontariuszem. Wyniki rozkładają się prawie po połowie: jedna część aktywnych seniorów twierdzi, że jest członkiem tych organizacji, a druga część, że po prostu działa na ich rzecz. Taki wynik wskazuje, że jest bardzo duże niedoinformowanie wśród nawet aktywnych seniorów na temat wolontariatu. Przyczyna ta może leżeć także po stronie podmiotów korzystających z wolontariuszy np. na nie podpisywaniu porozumień wolontariackich.

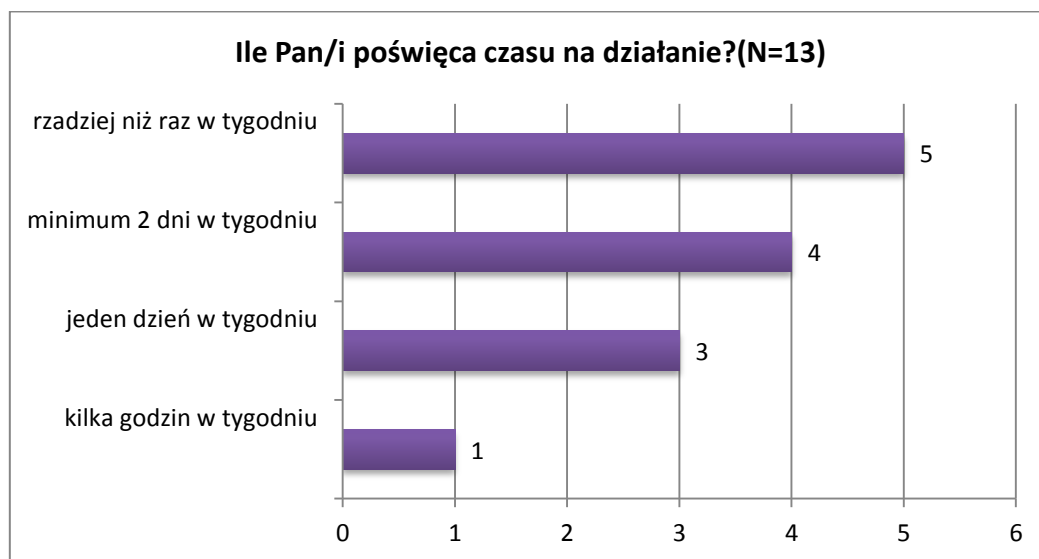
Wykres nr 74. Formuła aktywności seniorów na rzecz podmiotów korzystających

Aktywni seniorzy poproszeni zostali za pomocą otwartego o opisanie charakteru swoich działań. I tak po analizie można powiedzieć, że ich działania polegają i zawierają się w pomocy bezpośredniej i pracy z tak zwanymi potrzebującymi, uczestniczą w akcjach dotyczących zbiórek żywności. Jedna z osób wskazała, że jej działanie polega na pracy biurowej.

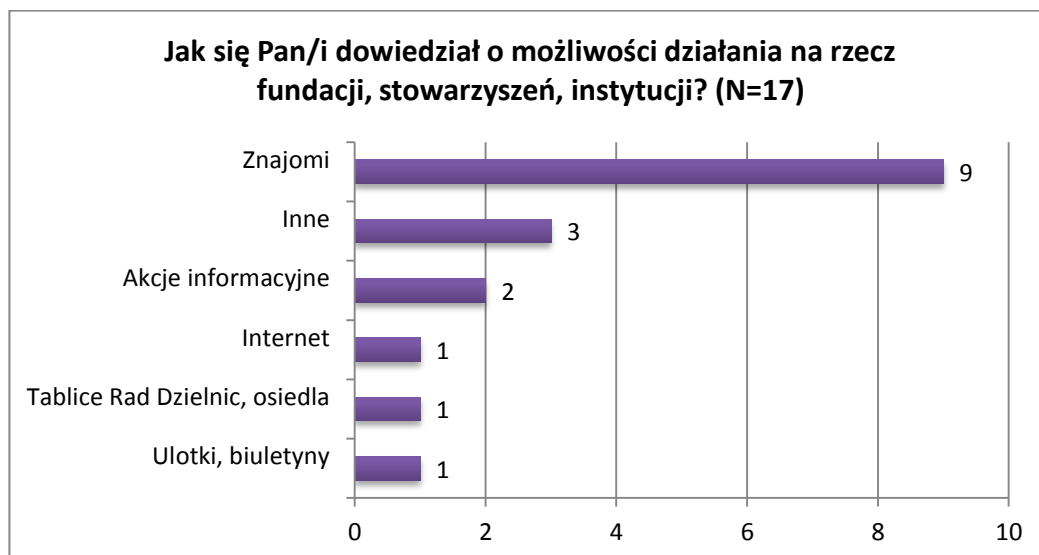
Czas, który seniorzy poświęcają na aktywność wolontariacką polaryzuje się na dwóch biegunach. Z jednej jest liczna grupa seniorów angażujących się minimum dwa razy w tygodniu (4 wskazania), z drugiej natomiast strony są seniorzy, którzy angażują się rzadziej niż raz na tydzień (5 wskazań). Wyniki te pokrywają się z wynikami dotyczącymi formy zaangażowania, gdzie wyniki dzieliły się na tych, którzy działają w sposób ciągły i na tych, którzy angażują się akcyjnie.

Wykres nr 75. Czas poświęcany na działanie wolontariackie przez „aktywnych” seniorów

Za źródło informacji o możliwości zaangażowania się w aktywność wolontariacką zdecydowana większość aktywnych seniorów wskazała swoich znajomych. Tutaj potwierdza się wniosek z analizy źródeł czerpania informacji z poprzedniego rozdziału, gdzie najskuteczniejszą metodą okazała się potocznie nazwana „poczta pantoflowa”.

Wykres nr 76. Źródła informacji o możliwości zaangażowania się wolontaricko

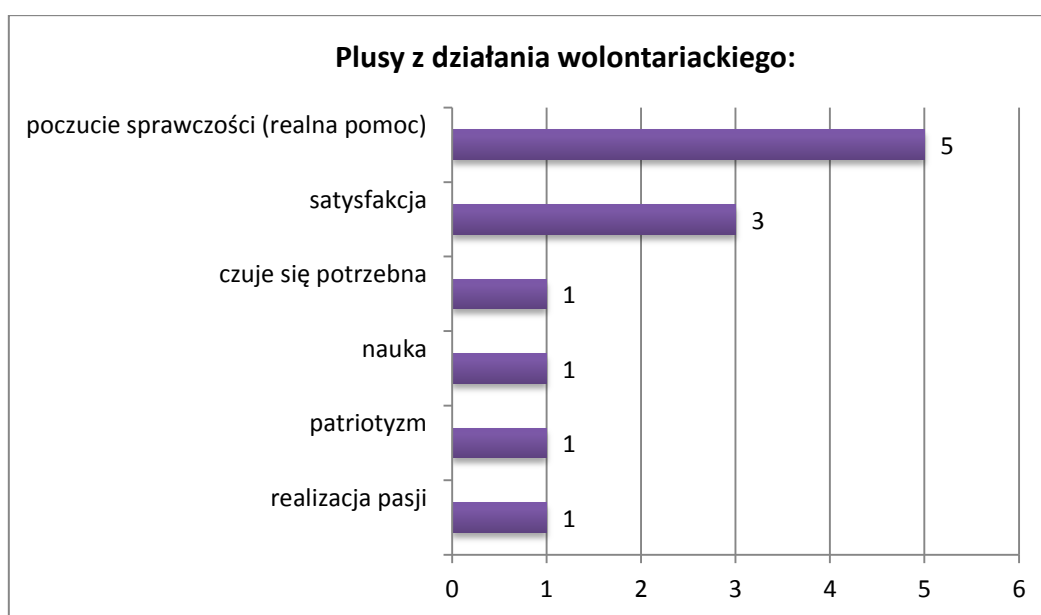
Przeważająca większość aktywnych seniorów podkreśla, że w swoich działaniach i aktywności nie zwraca uwagi na żadne udogodnienia (8 wskazań). Nie mniej jednak w odpowiedziach pojawiły się także deklarowane formy udogodnień, które pokrywają się z

odpowiedziami wolontariuszy zrezygnowanych takie jak: bliskość miejsca zamieszkania (3 wskazania) oraz spotkania integracyjne dla aktywnych wolontariuszy (3 wskazania).

Plusy i motywy do działania wolontariackiego identyfikowane przez aktywnych seniorów

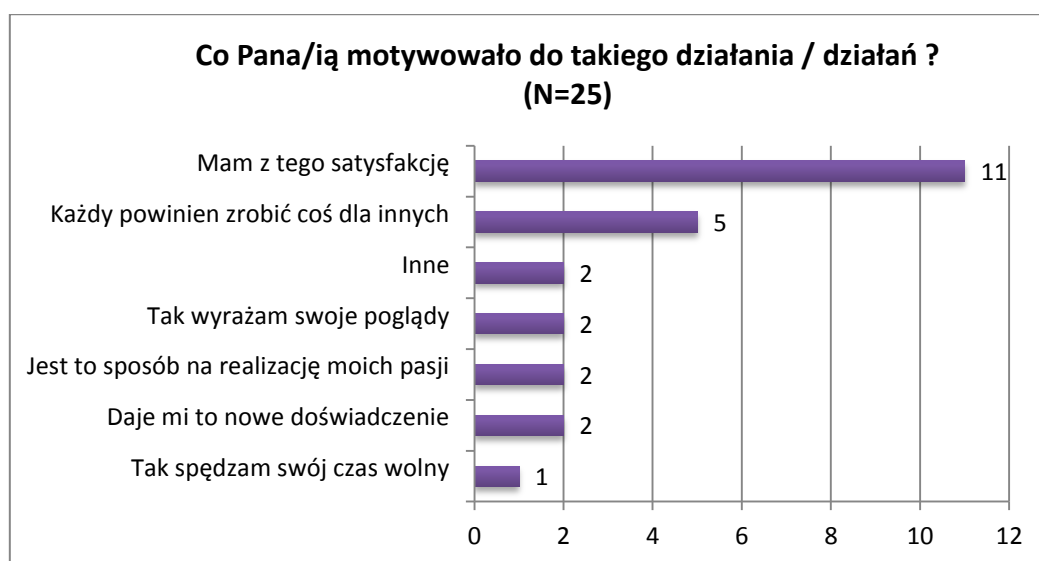
Po stronie identyfikowanych plusów z działania przez aktywnych seniorów dominuje poczucie sprawczości –realnej pomocy innym (5 wskazań) oraz odczuwanie satysfakcji z działania (3 wskazania).

Wykres nr 77. Plusy z działania wolontariackiego wśród aktywnych seniorów

To co motywuje aktywnych seniorów – wolontariuszy do działania to przede wszystkim osiągnięta satysfakcja (11wskazań) oraz przekonanie o tym, że każdy powinien przynajmniej raz w życiu zrobić coś dla innych (5 wskazań). W uzyskanych odpowiedziach wyłania się pewna tendencja obserwowana w badaniach aktywności wolontariackiej w ogóle. Mamy do czynienia z przecieraniem się z jednej strony stereotypu opartego na altruizmie aktywności wolontariackiej, a z drugiej strony identyfikowanym czerpaniu niematerialnych korzyści z wolontariatu takich jak wymieniana najczęściej satysfakcja z działania. Ta identyfikacja wzajemnej wymiany „daję” i „biorę” ujawnia pragmatyzm aktywności wolontariackiej, zasłonięty hasłami altruizmu.

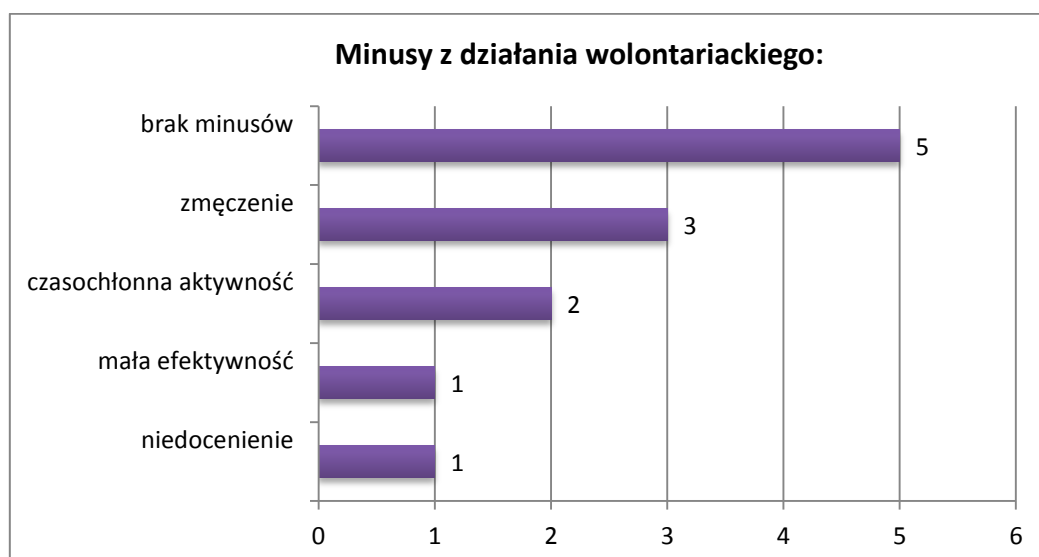
Wykres nr 78. Motywy do podjęcia aktywności wolontariackiej

Minusy działania wolontariackiego identyfikowane przez aktywnych seniorów.

Większość aktywnych wolontariuszy seniorów uważa, że wolontariat i jego aktywność nie jest obciążona żadnymi minusami i wadami. Znajdują się jednak głosy, że wolontariat ma wady. Wśród nich wymieniano zmęczenie, czasochłonność działań, niską efektywność działań czy brak docenienia za wykonaną pracę.

Wykres nr 79. Minusy z działania wolontariackiego wśród „aktywnych” seniorów

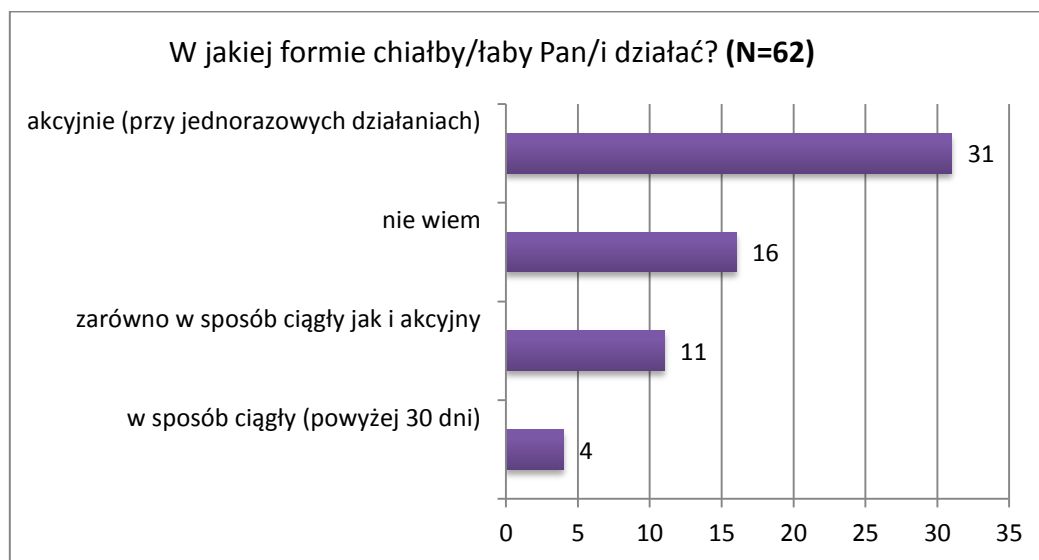

4.4.4. Senior obiecujący

Grupa seniorów obiecujących stanowi drugi z elementów potencjału wolontariackiego. Są to osoby, które nigdy jeszcze w swoim życiu nie były wolontariuszami, ale nie wykluczają, że podejmą taką aktywność w przyszłości. Wśród przebadanej grupy respondenci ci stanowią 9,1%. Grupę tą przebadano pod kątem charakteru i typu działań, które mogliby podjąć. Zapytano także o kanały informacji skąd chcieliby się dowiedzieć o możliwości zaangażowania i na jakie ewentualne udogodnienia zwróciliby uwagę.

Zdecydowana większość obiecujących seniorów chciałaby działać na rzecz organizacji pozarządowych (27 wskazań), a tylko poszczególne osoby na rzecz instytucji publicznych (3 wskazania). Niewielka część seniorów chciałaby działać wyłącznie w sposób systematyczny. Przeważająca część deklaruje, że bardziej atrakcyjna jest dla nich forma wolontariatu akcyjnego, lub przeplatanego z wolontariatem ciągłym. Duża część respondentów deklarowała także, że nie wie jaka forma im odpowiada, co wynika z braku doświadczeń w zakresie wolontariatu.

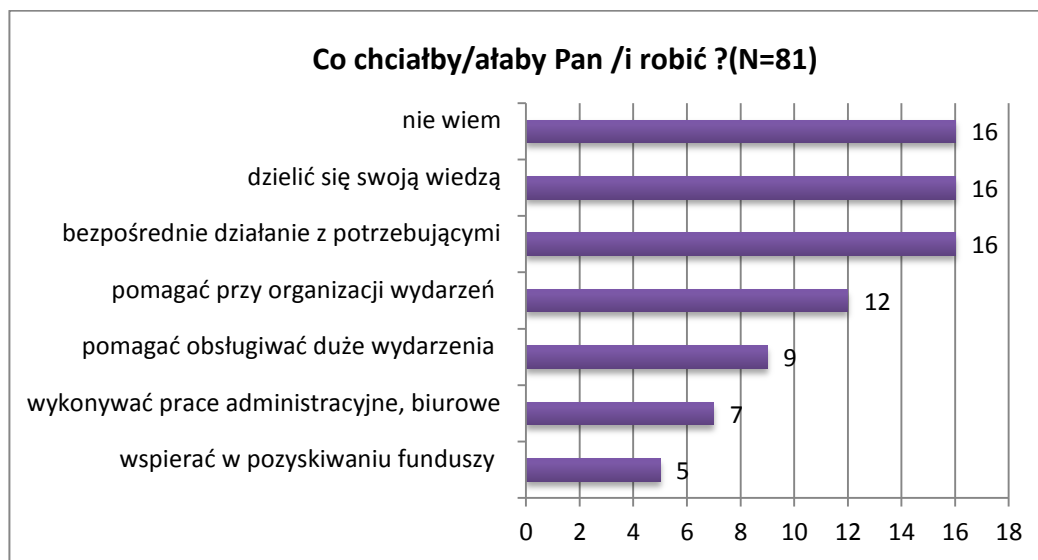
Wykres nr 80. Preferencyjna formuła działania wg. seniorów „obiecujących”

Przyszli wolontariusze seniorzy chcieliby swoje działania ukierunkować na podmioty działające w obszarze pomocy społecznej (22 wskazania), ochrony zdrowia (15 wskazań) czy w obszarze sportu (10 wskazań). Spora część seniorów „obiecujących” nie potrafiła na czas przeprowadzanego badania określić interesujących ich obszarów.

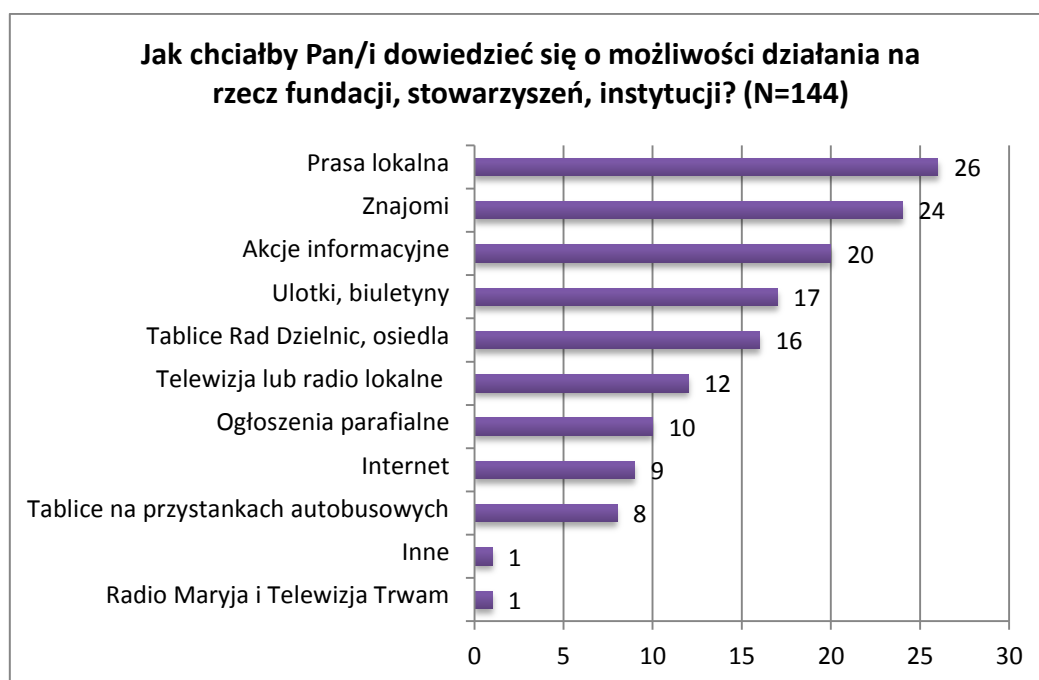
Stąd pojawiło się poszerzenie pytania weryfikującego konkretne przykłady działań i aktywności, które chcieliby wykonywać potencjalni wolontariusze. Tutaj też jednym z najliczniejszych wskazań była odpowiedź „nie wiem”. Jednak duża liczba respondentów wskazywała takie obszary jak dzielenie się swoją wiedzą, bezpośrednie działanie z potrzebującymi czy pomoc w organizacji i obsłudze wydarzeń np. konferencji, meczy.

Wykres nr 81. Preferowane obszary działań według „obietujących” wolontariuszy.

Dla podmiotów planujących zaangażowanie wolontariuszy seniorów istotne jest poznanie pożądanych form szerzenia informacji o wolontariacie, ile czasu mogą poświęcić seniorzy na to działanie oraz na jakie ewentualne udogodnienia zwracają uwagę. Seniorzy za najbardziej skuteczne źródło informacji wskazują prasę lokalną (26 wskazań), znajomych (24 wskazania) oraz akcje informacyjne (20 wskazań). Po raz kolejny potwierdza się tendencja, że najbardziej korzystną metodą do komunikowania się z seniorami jest robienie to albo za pomocą innych seniorów, albo poprzez lokalne środki przekazu w tym prasę i akcje informacyjne np. plakaty i ulotki dystrybuowane na dzielnicach.

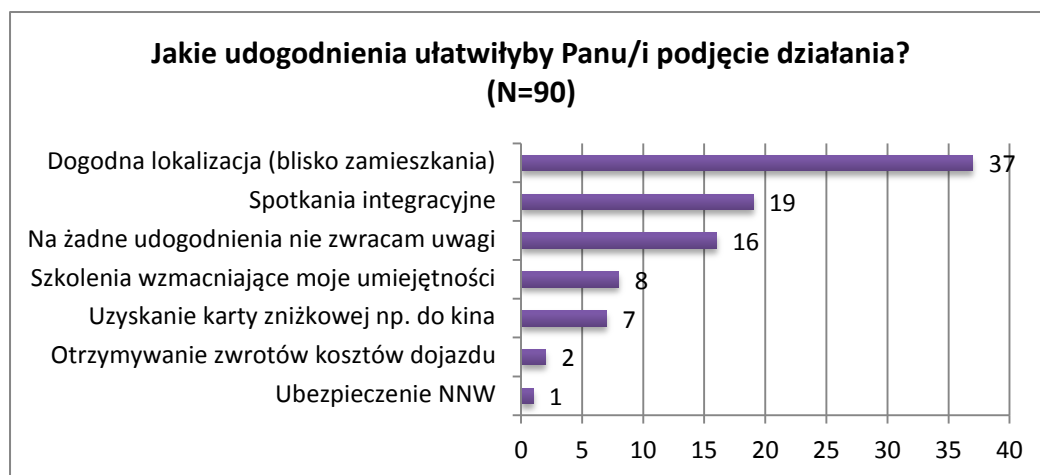
Wykres nr 82. Pożądane kanały informacji o możliwości zaangażowania się wolontariackiego

Seniorzy nie wykluczający podjęcia swojej aktywności w zakresie wolontariatu najczęściej deklarują, że mogliby na tą aktywność poświęcić jeden dzień w tygodniu (26 wskazań) lub kilka godzin w tygodniu (11 wskazań).

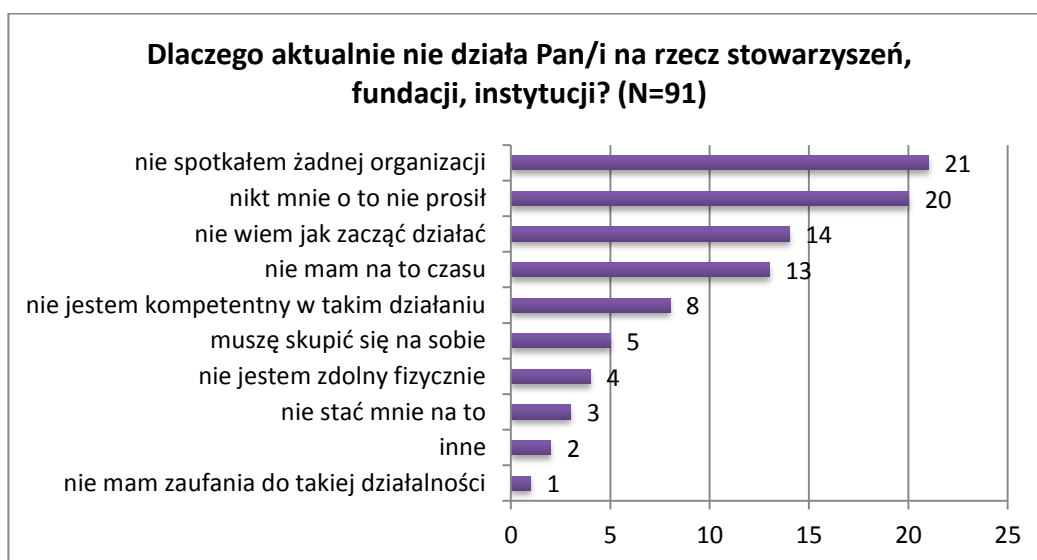
W kwestii preferowanych udogodnień przeważa dogodna lokalizacja działania tj. blisko miejsca zamieszkania (36 wskazań). Spora ilość seniorów potrzebuje także spotkań integracyjnych (19 wskazań). Nie mniej jednak w grupie tej znajdują się także takie osoby, które nie zwracają uwagi na żadne udogodnienia (16 wskazań).

Wykres nr 83. Pożądane udogodnienia podczas podjęcia aktywności wolontariackiej

Bariery do podjęcia aktywności wolontariackiej przez seniorów „obiecujących” dotyczą przede wszystkim braku wiedzy. Seniorzy nie znają „świata” organizacji pozarządowych, nie wiedzą jak można zacząć być aktywnym. Świadczą o tym odpowiedzi takie jak „nie spotkałem żadnej interesującej organizacji”, „nikt mnie o to nie prosił”, „nie wiem jak zacząć działać”. W tym momencie należy zarekomendować podmiotom, które podejmują działania na rzecz poprawy aktywności społecznej seniorów, o natężenie akcji informacyjnych i promocyjnych na temat możliwości zaangażowania się społecznego w tym wolontariackiego.

Wykres nr 84. Przyczyny nie podejmowania aktywności wolontariackiej przez seniorów „obiecujących”

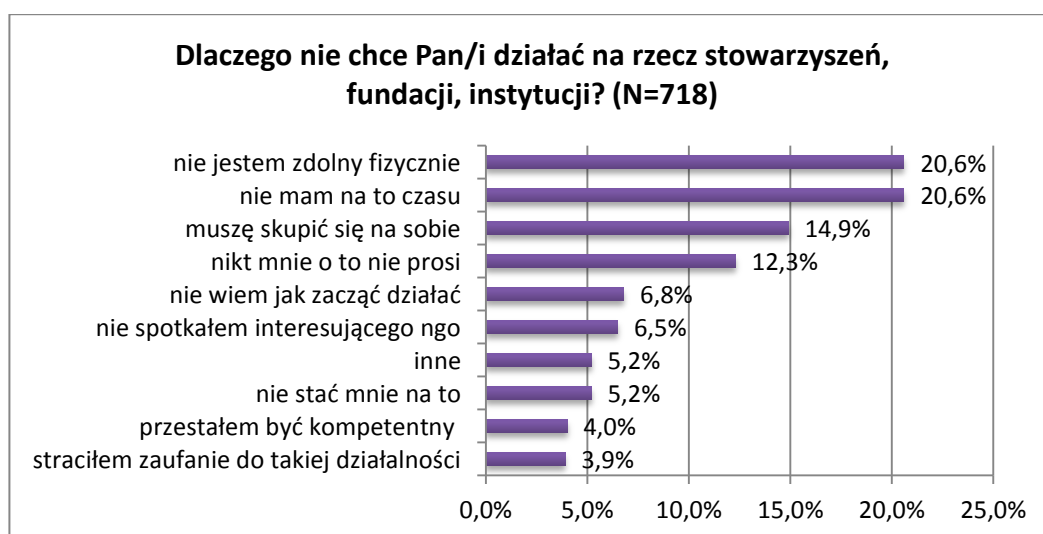

4.4.5. Senior bierny

Grupę seniorów biernych stanowią seniorzy, którzy nigdy w swoim życiu nie byli wolontariuszami i jednocześnie nie zamierzają w przyszłości podejmować takiej aktywności. Z badania wynika, że grupę tę stanowi 84,4% seniorskiej populacji Gdańska i jest ona najliczniejszą wśród przebadanych. Jedynym i kluczowym pytaniem było zweryfikowanie przyczyn niechęci czy braku zainteresowania zaangażowaniem wolontariackim. Wyniki tym razem zaprezentowane zostaną na poziomie procentów, ze względu, że kategorię osób biernych stanowi 591 respondentów. Nadmienić należy, że grupie tej zadano jeszcze trzy pytania dotyczące prób podjęcia takiej aktywności w przeszłości i ich rodzaju, jednak otrzymane wyniki ze względu na niewielki odsetek uznano za statystycznie nieistotne.

Przeważającą barierą ku wolontariatowi jest deklarowana niezdolność fizyczna (20,6%) oraz brak czasu na tego typu aktywność (20,6%). Seniorzy z jednej strony nie są poinformowani i nie znają możliwości zaangażowania się wolontariackiego. Skoro w przeważającej definicji wolontariat kojarzony jest z pomocą potrzebującym to kojarzy się z ciężką, systematyczną pracą. Seniorzy nie znają różnorodnych odmian wolontariatu więc ich subiektywna ocena stanu zdrowia może stanowić barierę do zaangażowania. Z drugiej strony odchodzi w zapomnienie mit seniora jako osoby z olbrzymim rezerwuarem czasu do zagospodarowania. Jak wynika z badania seniorzy dużo czasu poświęcają na obowiązki rodzinne i domowe, potem dopiero na czas dla siebie. W otrzymanych wynikach widać „światelko w tunelu”. Skoro 12,3% biernych seniorów twierdzi, że nikt ich nie poprosił o zaangażowanie, a 6,8% nie wie jak zacząć działać, to może i w tej grupie znajduje się potencjał wolontariacki do zagospodarowania.

Wykres nr 85. Bariery do aktywności wolontariackiej wśród „biernych” seniorów

4.5. INDEKS AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ

Głównym celem badania było zweryfikowanie poziomu aktywności społecznej seniorów. W tym celu zbudowano indeks aktywności społecznej składający się z następujących działań:

- a. odprowadzenie 1% podatku,
- b. wysyłanie smsów na cele charytatywne,
- c. przekazywania darowizn na cele społeczne,
- d. działalność przy parafii,
- e. głosowania w wyborach do Rady Osiedla,
- f. głosowania w wyborach samorządowych,
- g. głosowania w wyborach rządowych,
- h. czynnego udziału w pracach Rady osiedla,
- i. członkostwie w klubie seniora,
- j. bycie słuchaczem Uniwersytetu Trzeciego Wieku,
- k. bycie członkiem partii politycznej
- l. świadczenie pomocy sąsiedzkiej w okresie ostatnich 6 miesięcy.

Inspiracją do tworzenia indeksu aktywności seniora stała się definicja aktywności wskazanej przez Barbarę Szatur-Jaworską, Piotra Błędowskiego i Małgorzatę Dzięgielewską, według których samą aktywność możemy podzielić na trzy typy:

- a. „formalną – to udział w różnych stowarzyszeniach społ., w polityce, w pracach na rzecz środowiska lokalnego, wolontariat itp.,
- b. nieformalną, polegającą na kontaktach z rodziną, przyjaciółmi, znajomymi, sąsiadami,
- c. samotniczą, obejmującą oglądanie telewizji, czytanie, rozwijanie własnych zainteresowań, hobby”.

Pytanie oparte na dwunastu twierdzeniach do których mieli ustosunkować się respondenci dotyczyły przede wszystkim aktywności mieszczącej się w kategoriach aktywności formalnej. Z racji tego, że w badaniu nacisk położono na aktywność prospołeczną - związaną z działaniami na rzecz lub z innymi ludźmi - na poziomie operacjonalizacji wykluczono tzw. aktywność samotniczą. Z punktu widzenia typu nieformalnej aktywności uwzględniono ją wyłącznie w postaci jednego twierdzenia dotyczącego pomocy sąsiedzkiej. W tym miejscu warto też zaznaczyć, że pewne aspekty aktywności prospołecznej – formalnej uwzględnione i opisane zostały w poprzednich rozdziałach tj. (gdański senior – konsument, gdański senior – uczestnik, gdański senior – kreator, gdański senior – wolontariusz).

Indeks aktywności społecznej sam w sobie weryfikuje poziom aktywności mieszkańców Gdańska w wieku sześćdziesiąt i więcej lat. Każdy respondent na wymienione w pytaniu twierdzenie mógł odpowiedzieć: tak lub nie, gdzie za odpowiedzi „tak” przyznawano 1 punkt, a odpowiedź „nie” traktowana była jako systemowy brak danych. Z przeprowadzonej analizy wynika, że najczęściej podejmowaną przez respondentów aktywnością jest uczestnictwo w wyborach parlamentarnych. Poziom wskazań tej grupy wiekowej wynosi 71,4% badanych co zdecydowanie przewyższa ogólnopolski wskaźnik frekwencji wyborczej w wyborach parlamentarnych w 2011 roku (średnia ogólnopolska frekwencja wynosiła 48,92% Polaków⁶). Kolejne wskazanie to także uczestnictwo w wyborach na poziomie samorządowym (50,9%), po raz kolejny przewyższające frekwencję ogólnopolską (35,31%), czy pomorską (40,58%). Wyniki te wskazują, że gdańscy seniorzy są dużym agregatem potencjalnych wyborców, a ich aktywność wyraża się w możliwości współdecydowania o kształcie sceny politycznej zarówno na poziomie ogólnopolskim jak i samorządowym. W tym miejscu warto także odnieść się do wyborów do Rad Dzielnicy. 17,5% gdańskich seniorów deklaruje uczestnictwo w ostatnich wyborach. Frekwencja jest zdecydowanie niższa, seniorom łatwiej decydować jest o wyborze Prezydenta, niż przedstawiciela ze swojego otoczenia do Rady Osiedla. Oczywiście przyczyn takiej sytuacji może być wiele i nie jest to celem niniejszego badania, nie mniej jednak warto zaznaczyć, że im bliższe nam władze są wybierane, tym frekwencja spada.

Trzecim z dwunastu wskazań jest fakt, że 42,8% gdańskich seniorów deklaruje, że w przeciągu ostatnich 6 miesięcy pomagało swoim sąsiadom. Ten wynik w kontekście poprzednich rozdziałów wydaje się z jednej strony zaskakujący, a z drugiej strony zaznacza istniejący potencjał. Jak więc rozpatrywać ich aktywność? Czy jest to działalność wolontariacka? Na pewno jest to aktywność świadoma, bezpłatna, i dobrowolna. Jednak w formalnym kontekście definicji wolontariatu aktywności tej nie można uznać za wolontariacką, ponieważ nie jest świadczona na rzecz tzw. korzystających⁷ (organizacji pozarządowych lub instytucji). Ponadto działanie wolontariackie to takie, które wykracza poza więzi rodzinno – koleżeńsko – przyjacielskie bazując na definicji przyjętej przez Ogólnopolską Sieć Centrów Wolontariatu⁸. Tą nieformalną aktywność opartą na wymianie czasu możemy zaliczyć do kategorii tzw. banków czasu. Gdańscy seniorzy utrzymują bliskie więzi sąsiedzkie oparte między innymi na wzajemnej i nieformalnej samopomocy, a wspólna

⁶ <http://wybory2011.pkw.gov.pl/att/pl/000000.html#tabs-1>

⁷ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie

⁸ www.wolontariat.org.pl

przestrzeń życia stanowi dla nich dobrą platformę do współdziałania. Kolejne ze wskazań to aktywność, którą można nazwać filantropijną. 35,5% gdańskich seniorów odprowadza 1% podatku na organizacje społeczne, 24,5% daje darowizny na cele społeczne i 24,4% wysyła smsy na cele charytatywne.

Do najrzadziej wskazywanych aktywności należą te, które wymagają większego zaangażowania, nie tylko biernego uczestniczenia w wydarzeniach, czy przekazania przysłowiowej złotówki na rzecz najuboższych. Do tych kategorii należy działalność na rzecz parafii, bycie członkiem Klubu Seniora czy bycie słuchaczem Uniwersytetu III Wieku. Pomimo, że te działania różnią się od siebie, wszystkie wymagają aktywnego uczestnictwa. Członek Klubu Seniora zobowiązuje się do przychodzenia na spotkania, realizowania pewnego programu klubu, uczestniczenia w wydarzeniach jak i ich organizowania. Na uniwersytetach III wieku wymagane jest nie tylko uczestnictwo, ale także zaangażowanie we własny, ciągły rozwój. Seniorzy muszą realizować pewną określoną siatkę edukacyjną, pokonując bariery związane z nowymi technologiami, językami czy formułą zajęć. Natomiast działalność przy parafii umotywowana jest aspektami religijnymi, związana z posługą na rzecz kościoła, tym bardziej wymagającą proaktywnej postawy. Z otrzymanych wyników widzimy, że 4,8% gdańskich seniorów działa na rzecz parafii, 1,6% jest członkami Klubów Seniora, a 1,2% jest słuchaczami uniwersytetów III wieku. Przyczyną takiego stanu rzeczy na pewno nie jest brak oferty. Otóż w Gdańsku działa szereg licznych klubów seniora, a od 2004 roku przy Uniwersytecie Gdańskim otworzony został Uniwersytet III Wieku, który liczy sobie ok. 1300 słuchaczy. Ponadto od dwóch lat prowadzony jest przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej ogólnopolski fundusz na rzecz aktywizacji społecznej osób starszych – ASOS, dzięki któremu realizowane były także projekty na rzecz seniorów w Gdańsku.

Tabela nr 8. Aktywności najczęściej realizowane przez gdańskich seniorów

	N	%
Głosowałem/am na ostatnich wyborach rządowych (do Sejmu, Senatu, na Prezydenta Polski)	495	71,4
Głosowałem/am na ostatnich wyborach samorządowych (do Rady Miasta, na Prezydenta Miasta, do Sejmiku Wojewódzkiego)	351	50,9
W ciągu ostatnich 6 miesięcy pomagam sąsiadom	289	42,8
Odprowadzam 1% od podatku	247	35,5
Daje darowizny na cele społeczne	170	24,5
Wysyłam smsy na cele charytatywne	169	24,4
Głosowałam/em na ostatnich wyborach do Rady Osiedla	120	17,5
Biorę czynny udział w pracach Rady Dzielnicy/Osiedla	33	4,8
Działam przy parafii	33	4,8
Jestem członkiem Klubu Seniora	11	1,6
Jestem słuchaczem/ką Uniwersytetu III Wieku	8	1,2
Jestem członkiem partii politycznej	2	0,3

Powyżej opisano, które z wymienionych aktywności były najczęściej realizowane przez gdańskich seniorów, a które najmniej. Sam indeks aktywności zbudowany został, aby mieć możliwość w sposób ogólny powiedzieć o stopniu aktywności gdańskich seniorów. Indeks aktywności to opisane powyżej 12 twierdzeń, do których ustosunkowywali się badani przyznając punkty. Gdy ktoś zgadzał się z twierdzeniem (tzn. uczestniczył w wymienionych działaniach) dostawał 1 punkt (tak), gdy ktoś nie zgadzał się z twierdzeniem dostawał 0 punktów (nie). Posługując się przykładem jeżeli respondent jest członkiem klubu seniora, to odnosząc się do stwierdzenia „Jestem członkiem Klubu Seniora” zaznaczał tak – czyli przyznawał 1 punkt. Teoretycznie maksymalna możliwa ilość przyznanych punktów w całym indeksie wynosi 12 (oznacza to, że jedna osoba musiałaby potwierdzić wszystkie aktywności). Najmniejsza możliwa ilość punktów wynosi 0 – dotyczy to respondentów, którzy na wszystkie wskazane aktywności odpowiedzieli negatywnie. Z przeprowadzonego badania wynika, że 127 (18,1%) respondentów nie angażuje się w żadną z wymienionych aktywności (na wszystkie z proponowanych form aktywności odpowiedzieli negatywnie bądź nie odpowiedzieli wcale). Pełne wyniki indeksu aktywności ilustruje poniższa tabela. Analizując wyniki należy wspomnieć, że z punktu widzenia badania interesuje nas wyrażana aktywność, dlatego też przy analizie danych wykluczono grupę 127 respondentów, którzy nie wskazali żadnej z wymienionych form aktywności.

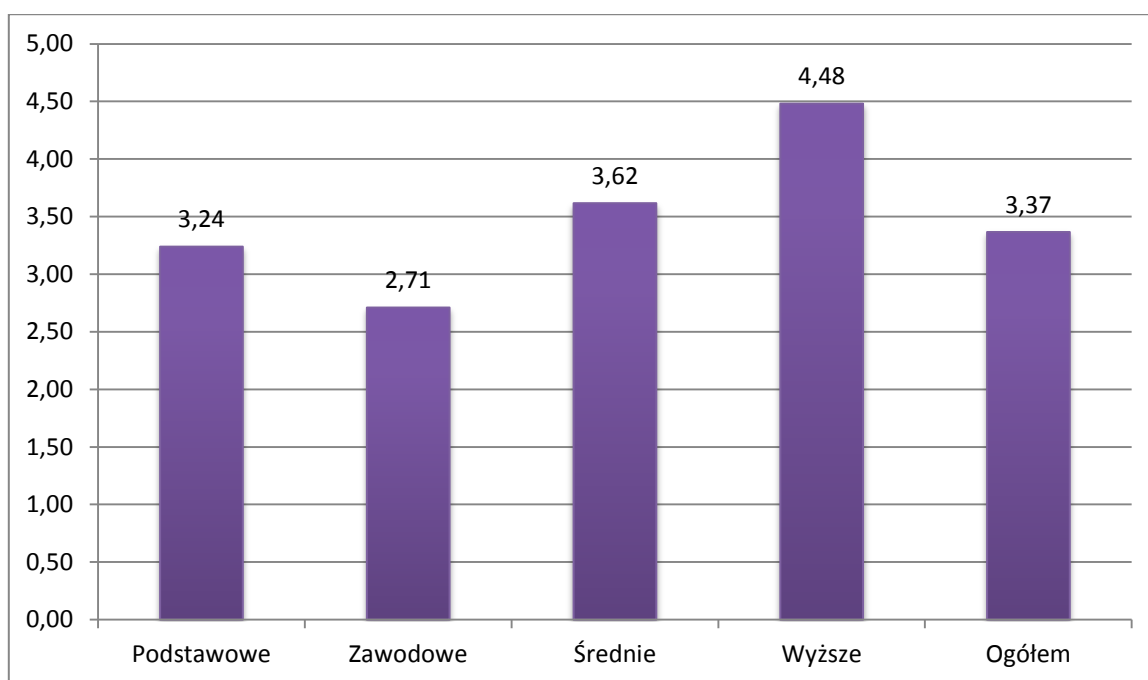
Tabela nr 9. Indeks aktywności społecznej seniorów

Indeks aktywności społecznej	N	%
jedna aktywność	75	13,1
dwie aktywności	110	19,2
trzy aktywności	155	27,1
cztery aktywności	102	17,8
pięć aktywności	59	10,3
sześć aktywności	46	8,0
siedem aktywności	19	3,3
osiem aktywności	7	1,2
ogółem	573	100,0
,00	127	bd
Ogółem	700	100,0

Z przedstawionych danych wynika, że największa liczba wskazanych aktywności wynosi 8, jednak tak liczny wskaźnik indeksu aktywności społecznej wskazał tylko 1,2% aktywnych respondentów (7 osób). Najczęściej występującą ilością wskazań były trzy (27,1%), potem dwa wskazania (19,2%) oraz cztery wskazania (17,8%). Z wyliczeń wynika, że średnia liczba wskazywanych aktywności wśród aktywnych respondentów wynosi 3,37 wskazania. Daje to pewien obraz o stopniu aktywności gdańskich seniorów. Nie można powiedzieć, że nie są aktywni, bo dotyczy to tylko 18,1%. Gdańscy seniorzy są aktywni obywatelsko i społecznie jednak w umiarkowanym stopniu i w specyficzny sposób.

Indeks aktywności społecznej zestawiony został z danymi z metryczki kwestionariusza, aby zweryfikować czy, któreś ze zmiennych różnicują to czy ktoś jest bardziej lub mniej aktywny. Z przeprowadzonych badań wynika, że wykształcenie badanych osób różnicuje w sposób statystycznie istotny wyniki indeksu aktywności społecznej ($F=28,582$; $p<0,001$). Jak wskazują wyniki zawarte na poniższym wykresie osoby z wykształceniem wyższym przeciętnie angażują się w większą ilość aktywności o charakterze społecznym (4,48) niż osoby z wykształceniem niższym - przede wszystkim zawodowym (2,71). W tej grupie respondentów obserwuje się najniższy poziom aktywności społecznej.

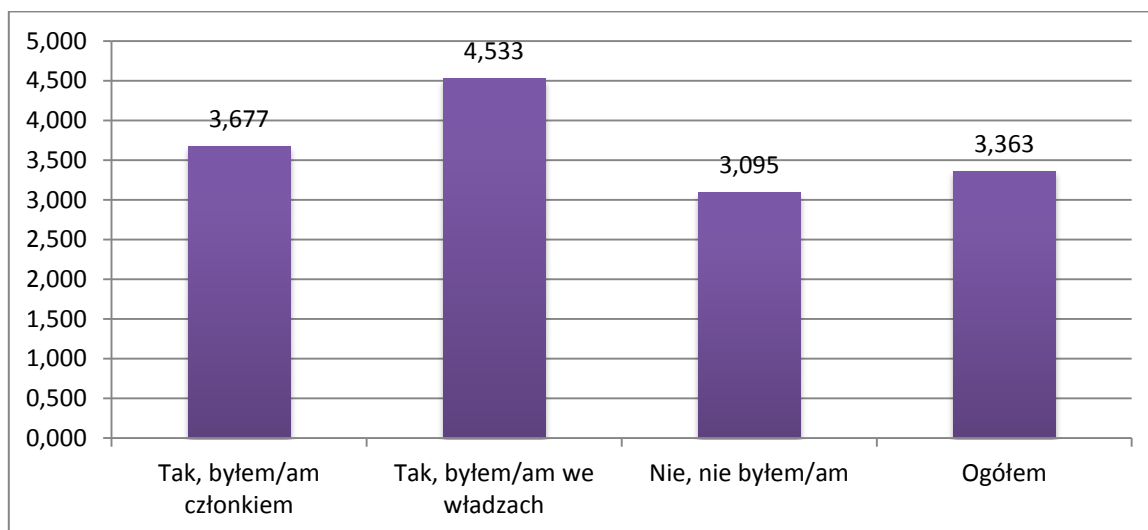
Wykres nr 86. Przeciętna ilość wskazań w indeksie aktywności społecznej, a wykształcenie

Z badania wynika natomiast, że płeć, aktywność zawodowa przed pójściem na emeryturę czy zamieszkiwana dzielnica nie różnicuje w sposób istotnie statystycznie indeksu aktywności społecznej, to znaczy ze względu na te zmienne indeks aktywności społecznej można uznać za taki sam. Inaczej wyniki mają się do wieku respondentów. Otóż z przeprowadzonej analizy wynika, że istnieje zależność pomiędzy wiekiem respondentów, a poziomem ich aktywności społecznej. Im dana osoba jest starsza tym mniej angażuje się społecznie (wg. indeksu aktywności społecznej).

Jednak już samo subiektywne samopoczucie oceniane przez badanych nie różnicuje w sposób statystycznie istotny ich aktywności społecznej. Natomiast na podstawie przeciętnych wskazań widać różnice, że osoby, które praktycznie nie wychodzą z domu są najmniej aktywne społecznie, a te które czują się świetnie są najbardziej aktywne. Z badań wynika także, że doświadczenie związane z byciem członkiem lub we władzach związku zawodowego różnicuje aktywność społeczną gdańskich seniorów – $F= 16,469$, $p<0,001$.

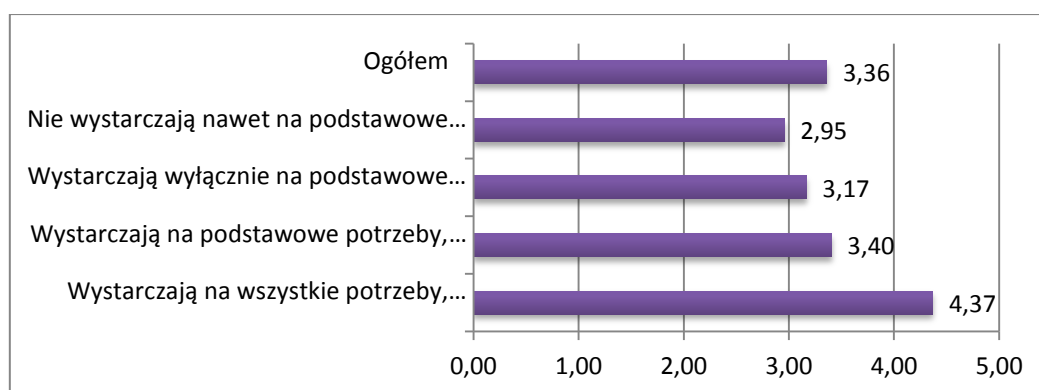
Wykres nr 87. Przeciętna ilość wskazań w indeksie aktywności społecznej, a działanie w związkach zawodowych

Na powyższym wykresie widać, że osoby będące we władzach związków zawodowych przeciętnie angażują się w większą ilość aktywności, niż osoby nigdy nie działające w związkach zawodowych. Samo już członkostwo w związkach zawodowych daje przeciętnie wyższą liczbę wskazywanych aktywności, niż u osób nigdy nie będących członkami związków. Oznacza to, że dotychczasowe doświadczenie w angażowaniu się społecznym ma wpływ na dalszą aktywność w wieku seniorskim - podążając za przysłowiem „czym skorupka za młodu nasiąknie, tym na starość trąci”.

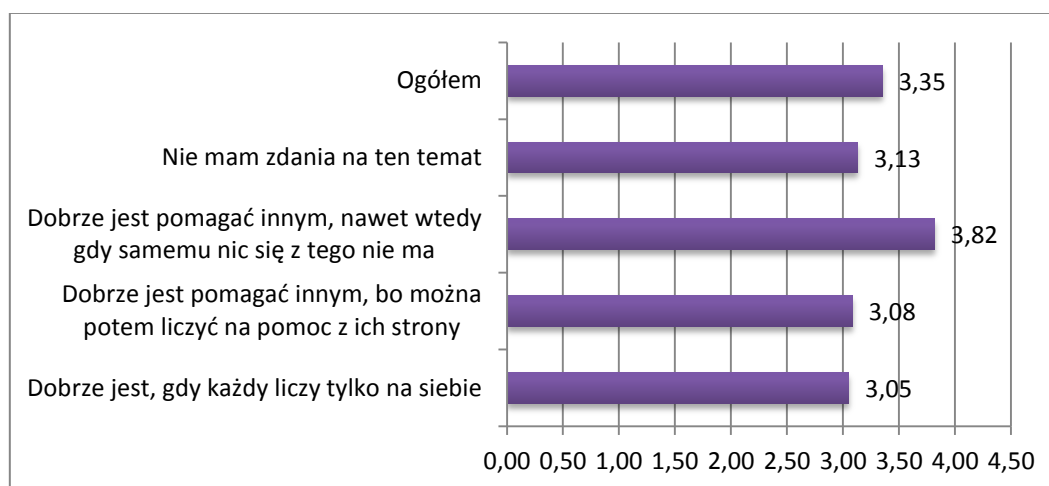
Sytuacja materialna gdańskich seniorów także różnicuje przeciętną aktywność społeczną – $F=7,906$, $p<0,001$. Najwyższy przeciętny wskaźnik aktywności społecznej występuje u seniorów, którzy mają najlepszą sytuację materialną, a analogicznie najmniejszy średni wskaźnik aktywności społecznej występuje u najbardziej ubogich.

Wykres nr 88. Przeciętna ilość wskazań w indeksie aktywności społecznej, a syt. materialna

W badaniach sprawdzano także ogólny stosunek respondentów do zachowań prospołecznych. Zestawiono je z indeksem aktywności społecznej, aby zobaczyć czy ogólne nastawienie do działań prospołecznych istotnie różnicuje to czy podejmujemy takie aktywności. Poproszono o ustosunkowanie się do poniższego twierdzenia: Na temat pomocy innym istnieją różne opinie. Która z przedstawionych poniżej opinii odpowiada Panu/i najbardziej, a poniższy wykres obrazuje uzyskane wyniki:

Wykres nr 89. Przeciętna ilość wskazań w indeksie aktywności społecznej, a nastawienie prospołeczne

Z badania wynika, że nastawienie prospołeczne w sposób istotny statystycznie różnicuje wyniki indeksu aktywności społecznej – $F=8,908$, $p<0,001$. Jak widać na powyższym wykresie osoby, które twierdzą, że „dobrze jest pomagać innym, nawet wtedy gdy samemu nic się z tego nie ma” przeciętnie najczęściej angażują się w działania społeczne. Najniższy przeciętny wskaźnik aktywności występuje u osób, które uważają, że „dobrze jest, gdy każdy liczy tylko na siebie”.

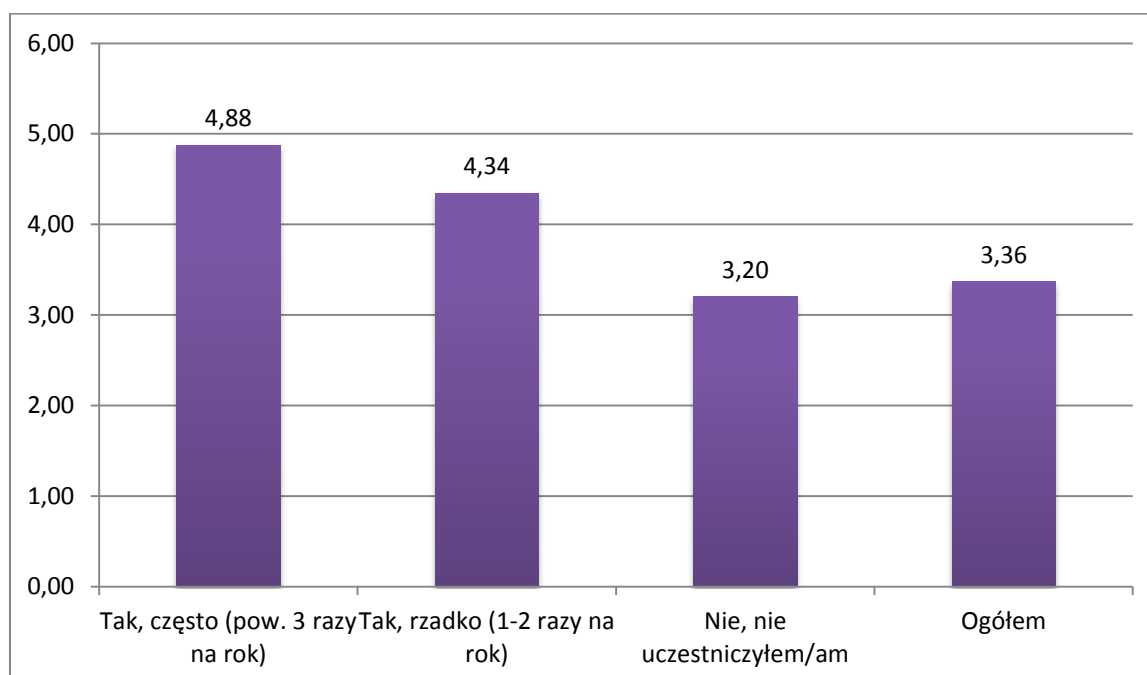
Jak opisywano już we wcześniejszej części raportu badane aktywności społeczne gdańskich seniorów podzielone zostały na:

1. Uczestnictwo w jednorazowych wydarzeniach takich jak: festyny, akcje, projekty społeczne, wydarzenia kulturalne, wydarzenia sportowe, uroczystości
2. Uczestnictwo w działaniach o dłuższym horyzoncie czasowym tj. kursy, szkolenia, wyjazdy dla seniorów
3. Tworzenie bezpłatnie wydarzeń, inicjatyw, akcji o charakterze społecznym (jako inicjator, lub wsparcie)
4. Aktywność wolontariacką (na rzecz stowarzyszeń bądź instytucji).

Wszystkie te rodzaje działań są formą zaangażowania społecznego z jednej strony w roli biorcy pewnych działań skierowanych dla seniorów, a z drugiej strony w roli kreatorów, aktywnych aktorów działań społecznych. Każdy z tych rodzajów aktywności zestawiono z indeksem aktywności społecznej, aby zobaczyć czy to, że ktoś angażuje się np. wolontariacko istotnie różnicuje indeks aktywności społecznej.

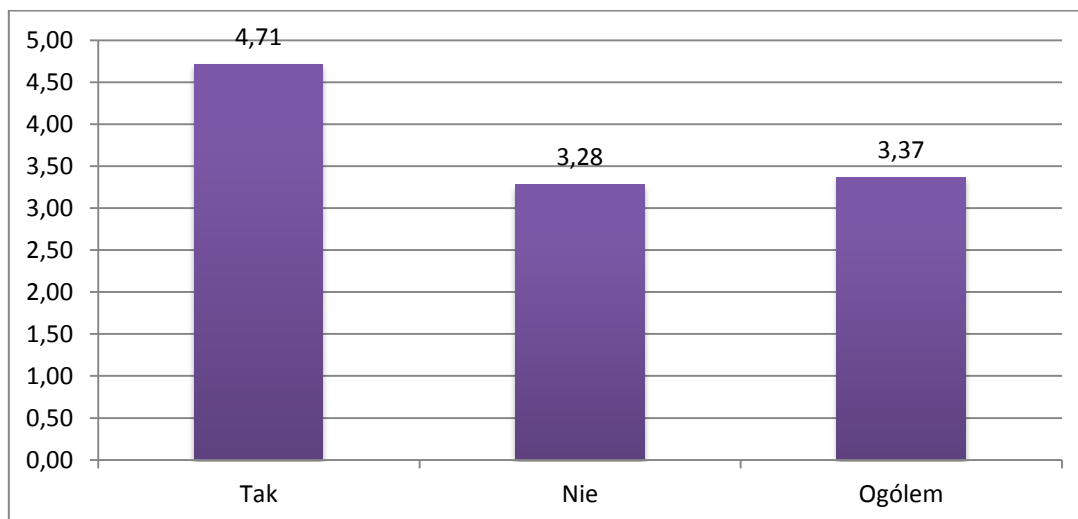
Na początku zestawione z indeksem aktywności społecznej zostały dwie pierwsze formy działania polegające na uczestnictwie. Po pierwsze sprawdzono czy fakt uczestniczenia, pod którym kryje się wyłącznie przyjęcie na dane wydarzenie, które ma charakter incydentalny różnicuje indeks aktywności społecznej. Po drugie zweryfikowano, czy gdańscy seniorzy, którzy uczestniczą w dłuższych działaniach realizowanych na ich rzecz także są częściej aktywni społecznie (na podstawie indeksu aktywności społecznej). Poniższe wykresy ilustrują opisane relacje. Z analizy statystycznej wynika, że uczestniczenie nawet w jednorazowych wydarzeniach takich jak np. festyny różnicuje indeks aktywności społecznej – $F=20,595$, $p<0,001$. Na podstawie przedstawionych średnich wskazań widzimy, że indeks ten najwyższy jest u osób deklarujących uczestnictwo w tego typu wydarzeniach powyżej 3 razy na rok, a najniższy średni wynik występuje u osób w ogóle nie uczestniczących w tego typu wydarzeniach.

Wykres nr 90. Przeciętna ilość wskazań w indeksie aktywności społecznej, a uczestnictwo w jednorazowych wydarzeniach (tj. festyny, akcje społ, wydarzenia kulturalne, sportowe, uroczystości państwowe) organizowanych w dzielnicy w ciągu ostatnich 5 lat

W kontekście uczestnictwa w działaniach o dłuższym horyzoncie czasowym widać także różnicowanie indeksu aktywności społecznej. Osoby deklarujące uczestnictwo w tego typu działaniach przeciętnie częściej angażują się w różnorodne aktywności społeczne w ogóle – $F=25,837, p<0,001$.

Wykres nr 91. Przeciętna ilość wskazań w indeksie aktywności społecznej, a uczestnictwo w stałych, trwających dłuższy okres czasu działaniach dla seniorów

Z analizy powyższych dwóch form aktywności polegających na uczestnictwie w krótko lub długo terminowych wydarzeniach wynika, że istotnie różnicują indeks aktywności społecznej. Oznacza to, że już samo uczestnictwo np. w festynie dzielnicowym ma wpływ na aktywność społeczną seniora w ogólnym ujęciu. Można powiedzieć, że nawet bierna forma uczestnictwa napędza kolejne aktywności i wpływa na bardziej proaktywną postawę gdańskiego seniora.

W badaniu zestawiono także dwie kolejne formy aktywności: seniorów jako kreatorów oddolnych inicjatyw oraz seniorów jako wolontariuszy. Z analizy wynika, że zarówno zaangażowanie wolontariackie ($F=24,1823, p<0,001$) jak i bycie kreatorem lub współautorem oddolnych inicjatyw ($F=28,862, p<0,001$) różnicuje indeks aktywności społecznej. Najbardziej aktywni społecznie są ci z gdańskich seniorów, którzy deklarują, że aktualnie są twórcami oddolnych inicjatyw, lub zamierzają w najbliższym czasie taką inicjatywę podjąć. Tak samo w przypadku zaangażowania wolontariackiego. Osoby, które deklarowały, że kiedykolwiek były wolontariuszami przeciętnie są najbardziej aktywne społecznie.

W generalnym ujęciu z indeksu aktywności społecznej wynika, że seniorzy są aktywni w umiarkowanym stopniu. Analizując częstość wskazywanych form aktywności widać, że im większe zaangażowanie potrzebne jest do jej realizacji tym ilość wskazań spadała. Najczęściej wskazywane były aktywności w klubach seniora czy na uniwersytecie III wieku, a najczęstsze uczestnictwo w wyborach. Istnieje więc tendencja osób starszych do interesowania się polityką i chęć współdecydowania o wyglądzie sceny politycznej. Wynikiem bardzo istotnym okazuje się trzecie najczęstsze wskazanie dotyczące pomocy sąsiedzkiej. Z badania jasno wynika, że seniorzy mają silne poczucie więzi sąsiedzkich opartej na wzajemnej wymianie „usług”. Stanowi to potencjał i wskazówkę dla przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz instytucji publicznych działających na rzecz aktywizacji seniorów. Świadectwem dla tego wniosku jest realizowany w Gdańsku projekt społeczny prowadzony przez seniorów o tytule „Wkrętariusze”⁹. Seniorzy – wolontariusze pomagali starszym seniorkom ze swojej dzielnicy w drobnych naprawach domowych. Projekt cieszył się ogromnym powodzeniem, a seniorzy bardzo chętnie angażowali się jako wolontariusze pomagając swoim rówieśnikom.

To co istotnie różnicuje aktywność społeczną gdańskich seniorów to przede wszystkim wykształcenie, wiek, sytuacja materialna oraz doświadczenie społeczne związane z działalnością w związkach zawodowych.

W ostatnim wniosku warto zwrócić też uwagę na kwestię aktywności seniorów w różnorodnej formie. W ostatnim czasie w dyskursie organizacji pozarządowych pojawia się refleksja na temat seniorów jako osób z roszczeniowym podejściem, które nie chcą angażować się w aktywność na rzecz innych, a tylko korzystać z bezpłatnych zajęć, warsztatów, wyjazdów. Sprzyja temu także sytuacja na „rynku trzeciego sektora” ponieważ dzięki m.in. funduszom z ministerstwa na rzecz aktywności społecznej seniorów (dwie kolejne edycje ASOS) oferta dla seniorów jest bardzo rozległa: bezpłatne warsztaty, zajęcia, wydarzenia itd. Jednak jak wynika z powyższych badań jakakolwiek aktywność seniorów wpływa na aktywność społeczną w ogóle. Atrakcyjne warsztaty, czy wyjazdy dla seniorów mogą być skuteczną „marchewką” do dalszego angażowania się seniorów, już nie tylko jako biernych konsumentów, ale także aktywnych kreatorów.

⁹ <http://www.seniorzywakcji.pl/index.php?a=170>

5. WNIOSKI

Problematyka aktywności społecznej seniorów jest coraz częstszym obszarem eksploracji zarówno przez socjologów jak i polityków społecznych. Ostatnie dwa lata zapoczątkowane Europejskim Rokiem Aktywności Społecznej Seniorów pobudziły środowiska organizacji pozarządowych jak i rządowych do podejmowania działań mających na celu aktywizację społeczną osób starszych. Społeczeństwo polskie tak jak i inne społeczności europejskie ma świadomość procesów demograficznych. Stajemy się społeczeństwami „starzejącymi się”, a w naszym codziennym życiu spotykamy coraz więcej osób starszych. Jest to tendencja, która z roku na rok będzie się pogłębiać. W związku z tym faktem niezbędne jest podjęcie kroków mających na celu aktywizację społeczną tej kategorii wiekowej, a także i aktywizację zawodową – co nie było przedmiotem badania.

W realizowanym badaniu skupiono się na aktywności społecznej gdańskich seniorów. Przeprowadzone badanie ilościowe miało dwie funkcje. Po pierwsze miało określić stan faktyczny poziomu aktywności społecznej tej grupy. W tym obszarze pochyłono się nad rodzajem aktywności społecznej seniorów i czynnikom, od których aktywność ta zależy. Druga z funkcji badania miała wskazać i zarekomendować stosowne kroki do projektowania działań aktywizacyjnych na rzecz seniorów.

Podstawowym wnioskiem płynącym z badania jest ustalenie, że aktywność społeczna seniorów ma nieco inny wymiar niż ten zakładany. W zrealizowanym badaniu aktywność społeczną podzielono na 5 kategorii. Zbadano uczestnictwo seniorów w wydarzeniach o charakterze akcyjnym tj. akcje, festyny (rozdział Senior – konsument), uczestnictwo seniorów w długofalowych działaniach skierowanych na rzecz seniorów tj. szkolenia, kursy (rozdział Senior – uczestnik), podejmowanie oddolnych inicjatyw (rozdział Senior – kreator) oraz aktywność wolontariacką seniorów (rozdział Senior – wolontariusz). Ostatni z elementów polegał na zbudowaniu indeksu aktywności społecznej seniorów, w której zawierały się różnorodne formy aktywności nie uwzględnione wcześniej. Znalazły się w nich takie składowe jak m.in. uczestnictwo wyborach czy pomoc sąsiedzka.

Opierając się na formalnych wymiarach aktywności społecznej seniorów można by powiedzieć, że jest ona na bardzo niskim poziomie. Bo co dziesiąty senior jest konsumentem wydarzeń (11%), co piąty uczestnikiem kursów (5,1%), a kreatorów oddolnych inicjatyw i wolontariuszy seniorów jest na granicy błędu statystycznego (2,1% i 1,9%).

Zakładając takie wyniki w trakcie projektowania badania postanowiono poszerzyć grupę wyżej wymienionych formalnych aktywności społecznych, o aktywności mniej formalne. W tym celu zbudowano Indeks aktywności społecznej. Z jego analizy wynika jedno z najbardziej zaskakujących wniosków, że prawie co drugi senior pomaga swoim sąsiadom (42,8%). Oznacza to, że seniorzy to osoby, które podejmują aktywność społeczną, jest jednak ona zdecydowanie inna niż ta formalna oparta na uczestniczeniu w czymś zorganizowanym, czy byciu wolontariuszem. Ta seniorska aktywność leży na pograniczu aktywności formalnej i nieformalnej, a ta świadomość daje nam drogowskaz w kreowaniu działań aktywizacyjnych na rzecz seniorów.

Ponadto w kontekście aktywności formalnej istnieje także niezagospodarowany potencjał w kreowaniu oddolnych inicjatyw oraz w stosunku do aktywności wolontariackiej. 12,9% gdańskich seniorów stanowią osoby, które nie wykluczają lub podejmują aktywność w tworzeniu oddolnych działań, a 12,3% stanowią osoby, które nie wykluczają lub podejmują aktywność wolontariacką.

W trakcie badania skupiono się także na praktycznym wymiarze podczas projektowania działań aktywizacyjnych na rzecz seniorów. Do kluczowych rekomendacji należy wymienić, że:

- Budując zaangażowanie prospołeczne seniorów należy uwzględnić aspekt lokalny oparty na więziach sąsiedzkich. Jak wynika z badania, aż 42,8% gdańskich seniorów w przeciągu ostatnich 6 miesięcy pomagało swoim sąsiadom.
- Projektując działania aktywizacyjne na rzecz seniorów trzeba uwzględnić ich lokalny charakter. Potwierdza to fakt, że seniorzy najwięcej czasu spędzają w dzielnicy i miejscu swojego zamieszkania (53,3%).
- Seniorzy deklarujący utrzymywanie relacji i kontaktów wykraczających poza więzi rodzinno – koleżeńskie, najczęściej utrzymują je ze swoimi rówieśnikami. W zawiązku z powyższym sugeruje się, aby wyznaczane osoby do moderowania działań seniorów także były w podobnym wieku. Drugim możliwym rozwiązaniem jest odnalezienie w moderowanej grupie pewnego „reprezentanta seniora”, który będzie współmoderował podejmowane działania. Z badań wynika, że wiek jest istotnym wyznacznikiem dla seniorów w utrzymywaniu relacji.
- Ponad połowa przebadanych respondentów nie uczestniczących w wydarzeniach na ich dzielnicach za przyczynę podała brak informacji o wydarzeniu (37,9%) lub brak

zaproszenia na wydarzenie (16,1%)/ Z badania wynika, że ten potencjalny rezerwuuar uczestników wydarzeń wymaga większego "zaopiekowania" w kontekście informacji na temat organizowanych wydarzeń.

- Z badania wynika, że najlepszym źródłem przekazywania informacji o charakterze lokalnym są znajomi seniorów (33,3%). Kolejnymi skutecznymi metodami są ogłoszenia parafialne oraz tablice Rad Dzielnicy i osiedla. W tym też celu rekomenduje się realizację działań promocyjnych bądź to przez lokalnych liderów - seniorów oraz poprzez współpracę z Radą Osiedla i Kościołem. Są to najskuteczniejsze z metod informowania o wydarzeniach lokalnych.
- W trakcie analizy odkryto także istotny wniosek, który stanowi pewne „perpetuum mobile” społecznej aktywności seniorów. Otóż podjęta forma aktywności społecznej napędza seniorów do podjęcia kolejnych aktywności. Oznacza to, że już samo uczestnictwo w wydarzeniach, może stać się podstawą do dalszego zaangażowania na przykład wolontariackiego. Tu niezbędne jest odpowiednie działanie podmiotów współpracujących z seniorami, pobudzających ich do aktywności.

Podsumowując, gdańscy seniorzy są aktywni społecznie przede wszystkim na gruncie nieformalnym. Postrzeganie aktywności społecznej seniorów, tylko w kontekście i wymiarze formalnym byłoby dużym błędem. Współczesne hasła takie jak „wolontariat”, „aktywność obywatelska” nie funkcjonują w przestrzeni gdańskich seniorów. Z badania wynika, że istnieje duży potencjał seniorski do wykorzystania i zaanimowania. Niezbędna jest dobra komunikacja i współpraca pomiędzy podmiotami działającymi z i na rzecz seniorów, aby zapewnić szeroki dostęp do realizowanych działań i dobry przepływ informacji, bo główną z barier do nie podejmowania aktywności jest niewiedza seniorów. Podejmując działania animacyjne należy mieć na uwadze, aby w sposób trafny dobierać metody pracy z seniorami, dobrze ich informować, wykorzystywać lokalnych liderów oraz planować działania w oparciu o lokalne środowiska.